

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KUİR PERSPEKTİF: MİMARLIĞIN ÇÖZÜM PROBLEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Armağan GÜLHAŞ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Temmuz 2020

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KUİR PERSPEKTİF: MİMARLIĞIN ÇÖZÜM PROBLEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Armağan GÜLHAŞ

502171001

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Aslıhan Şenel

Temmuz 2020

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502171001 numaralı Yüksek Lisans öğrencisi Armağan GÜLHAŞ, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “KUİR PERSPEKTİF: MİMARLIĞIN ÇÖZÜM PROBLEMİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Aslıhan Şenel**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Emine GÖRGÜL**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Erdem CEYLAN
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Teslim Tarihi : 14 Haziran 2020
Savunma Tarihi : 17 Temmuz 2020

Teyzem Kudret'e,

ÖNSÖZ

Tez sürecime verdiği katkılardan ve özellikle pandemi sürecinde tezimi ilerletebilmemi sağlayan yüksek alakasından dolayı sevgili danışmanım Aslıhan Şenel'e,

Her türlü kolaylaştırmayı bana sağlayan ve tezime gösterdikleri ilgi ve yapıcı eleştirilerinden dolayı kıymetli jüri üyelerim Emine Görgül ve Erdem Ceylan'a,

Bana sağladıkları güvenli alan ve sonsuz yardımlarından dolayı biricik annem ve babama, yoğun çalıştığım günlerde beni desteklemeyi ihmal etmeyen hayat arkadaşlarım Canset'e ve Kuzu'ya, süreç boyunca birlikte motive olmaya çalıştığımız ama pek başaramadığımız uzatmalı dostum Ali'ye, kaygı ortağım ve tez yoldaşım Burçe'ye,

Yüksek lisans sürecimde bana sağladıkları burs imkanından dolayı TÜBİTAK'a,

Teşekkür ediyorum.

Temmuz 2020

Armağan GÜLHAŞ
(İç Mimar)

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
ÖZET.....	xv
SUMMARY	xvii
1. GİRİŞ.....	1
2. KUİR PERSPEKTİF	11
2.1 Kuir Kavramına Uzanan Farklı Perspektifler.....	11
2.2 İmgesiz Düşünce: Post-Kuir.....	19
2.3 Birinci Eşik.....	24
3. MİMARLIK KURAMINDA KUİR PERSPEKTİF KONUMLARI	25
3.1 Mimarlığın Tanımlayıcı Kuir Kullanımlarını Kuirleştirmek	26
3.2 Mimarlıkta İkili Yapıların Aşımı	30
3.3 Mimari Form Üzerinden Virtüel Alanın Problem Potansiyeli	34
3.4 İkinci Eşik.....	46
4. KUİR PERSPEKTİF PRATİĞİ: NEUFERT'İN YAPI TASARIMI KİTABINA BAKIŞ.....	49
4.1 Neufert'in Yapı Tasarımı Kitabı	49
4.2 Tasarım Sürecinin Çözüm-Odaklı Organizasyonundan Problematik Senaryolara	53
4.3 Mimari Standartlardan Kuirleşen Pratiklere.....	60
4.4 Mimarlıktaki Eril-Merkezci Normların Merkezsizleştirilmesi	69
4.5 Üçüncü Eşik	77
5. ÇIKIŞ.....	79
KAYNAKLAR	83
ÖZGEÇMİŞ.....	87

KISALTMALAR

BS	: British Standards
DIN	: Deutsches Institut für Normung
IIM	: Indian Institute and Management

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1 : McGrath'ın sergi için yaptığı eskiz, (1994).	30
Şekil 3.2 : Ekstrem noktalar ve inflection eğrisi (altta), (Cache, 1995, s.36). Inflection eğrisine yerleşmek(üstte), (Cache, 1995, s.40).	39
Şekil 3.3 : Kitaplık tasarımı, (Cache, 1995, s.69).	40
Şekil 3.4 : Mobius şeridi ve çerçeve, (Cache, 1995, s.72).....	41
Şekil 3.5 : Bateson'un simetri modeli, (1894).	42
Şekil 3.6 : Flatiron Binası ve bozuk perspektif, (Url-3).	45
Şekil 4.1 : Mühendis ve mimarların standartlara olan yaklaşımı, (Neufert, 1965, s.8).	52
Şekil 4.2 : Planlama için Neufert'in verdiği soru listesi, (Neufert, 2014, ss.56-57).	55
Şekil 4.3 : Mekan-Pencere Denklemi, (Neufert, 2014, s.109).....	62
Şekil 4.4 : Mutfak mekanında kadın bedeninin ideal alınması, (Neufert, 2014, s.165).	64
Şekil 4.5 : Cinsiyetli giysi dolapları, (Neufert, 2014, s.171).	65
Şekil 4.6 : Neufert'in tuğla standardına getirdiği fark, (Neufert, 2014, s.39).	67
Şekil 4.7 : Hapishane duvarı projesi, (Url-1).....	67
Şekil 4.8 : Oddviz'in Envanter sergisi, (Url-4).....	68
Şekil 4.9 : Neufert'in ideal eril-bedeni, (Neufert, 2014, s.39).	70
Şekil 4.10 : Corbusier'in Modulor eril-bedeni, (Corbusier, 2014, s.48).	71
Şekil 4.11 : Modulor'un eylemleri, (Corbusier, 2014, s.59).	72
Şekil 4.12 : Yarasa evi projesi, (Url-2).	74
Şekil 4.13 : IKEA kaleleri, (Url-6).	75
Şekil 4.14 : Plan B, (Url-8).	76

KUIR PERSPEKTİF : MİMARLIĞIN ÇÖZÜM PROBLEMİ

ÖZET

Mimarlık kuramı ve pratiğinin ele aldığı vakayla kurduğu çözüm üretme ilişkisini problematikleştirdiğim tez çalışmada, mimarlığın bakış açısını çözümler alanından problemler alanına kaydırmanın yollarını kuir kuram içerisinde arıyorum. Mimarlığı sınırlayan ve anlam üretme potansiyelini azaltan çözüm-odaklı perspektiflerin, kuir bir örüntülenme içerisinde problem ile mübadele edilmesinin taktiklerine odaklanırken, eş zamanlı olarak kuir kavramının mimarlık içindeki yaygın “*kuir mekan*” kullanımının da dönüşüm sürecini tasarlıyorum. Mimarlıkta alışlagelmiş yöntemleri ve perspektifleri ters yüz etmek için kullandığım kuir kavramını, getirdiği problematik potansiyelinin azalmaması ve kendi içerisinde belirli sınırlamalara tabi olmaması için sorunsallaştırıyorum. Kuir kavramının mimarlık içindeki sınırlayıcı kullanımlarına yönelik geliştirdiğim bu eleştirel tutum; niteleyici, tanımlayıcı ve maddi olmayan, ilişkisellik düzleminde hareket edilebilen post-kuir bir konumlanmayı ortaya çıkarır. Kuir perspektif olarak adlandırdığım bu pozisyon; geçici, geçişli ve tanım-ötesi bir yeri işaret ederken, gizli kalmış ikili hiyerarşileri, iktidar ilişkilerini ve normatif kodlamaları eleştirel bir formatta görünür kılar. Bununla birlikte normatif olmayan vakaların kuir perspektif ile okunması ise; içerilen anlamın ve problemin, kısıtlı olasılıklar düzleminin virtüel bir potansiyel alana çekilmesinin ve yeni ilişkiler kurulmasının ortamını oluşturur.

Post-kuir bir konumlanmayla kuir perspektifin mimarlık içindeki “çözülmüş” problemleri su yüzüne çıkarabileceği iddiasını, Deleuzeyen virtüel, edimsel ve olay kavramları ve aşkınsal ampirizmin oluşturduğu örüntüler içerisinde hareket ederek ortaya koyuyorum. Muğlaklık ve kimliksizlik iddiası içindeki kuir kavramının potansiyelini ortaya çıkarıp imgesiz bir düşünceye dönüştüren kuir perspektifi, bir ilişkiler yumağının duyumsanması olarak kavramsallaştırıyorum. Böylece alışlagelmiş bir şekilde kuir beden, arzu ve deneyim üzerinden mimarlığı okuma yaklaşımlarına mesafe alarak, deneyim ve maddiliğin koşullarını tartıştığım bir kuir perspektif önerebiliyorum. Tez çalışmasını bu yöntem ve araçlarla sürdürürken, mimarlık kuramında ve pratiğinde kuir perspektifleri yakalamayı ve onlara yerleşerek potansiyel problemi tartışmayı da başlıca bir taktik olarak ifade edebilirim.

Tez kapsamında ele aldığım mimarlık kuramı ve pratiğindeki kuir perspektifler, uygulanma biçimi, uygulandığı vakalar ve bağlam açısından farklı disiplinlerden ve ölçeklerden bir araya gelmektedir. Mimarlık kuramı içerisinde kuir kavramının geçmiş kullanımlarının izini sürdüğüm çalışmalarla kuirin tez içerisindeki pozisyonunun keskinleştirilmesi, mimarlık kuramı üzerinden ele aldığım evrensel, tanımlanmış ve ikili düşünceyi çokluğa ve problematik bir alana çekmeye yardımcı olur. Bu bakış açısıyla paralel olarak, mimarlık pratiği içerisinde bir çözümler kitabı olarak tanımladığım Neufert’in Yapı Tasarımı kitabının post-kuir değerlendirilmesi, kuramdan edinilen perspektiflerin deney alanını oluşturur. Tez çalışmasının son bölümü, sadece Neufert üzerinde ilerleyen bir tartışmayla değil, Neufert’te

yakaladığım kuir perspektif hatlarını, bu hatları genişleten ve ilişkileri problematikleştiren farklı ölçeklerde ve disiplinlerdeki üretimleri içermektedir. Neufert'in çözüm-odaklı ve standardize eden bakış açılarının altını oyan bu örnekler, kuir perspektifle birlikte mimarlık pratiğine dair problemi ve ilişkileri önceleyen, merkezsizleşmiş, belli-belirsiz taktikleri de ortaya çıkarır. Görünür kılınan bu taktiklerle birlikte tez çalışmasının esas göstermek istediği şey, kuir perspektifin ele aldığı vakalar üzerine getirdiği yaratıcı problem üretimi ve potansiyelleri düşünme kabiliyetidir.

QUEER PERSPECTIVE: ARCHITECTURE'S SOLUTION PROBLEM

SUMMARY

In this thesis where I set out to problematize the solution-generating relation that architectural theory and practice build with the case it addresses, I search for ways to shift the architectural perspective from the sphere of solutions to that of problems within the queer theory. While focusing on the tactics for an exchange of solution-oriented perspectives that limit architecture and weaken its meaning generation potential for problems in a queer patterning, I concurrently design the transformation process of "*queer space*", a common manifestation of the queer concept in architecture. I problematize the queer concept, which I use to disrupt conventional architectural methods and perspectives, to ensure that the problematic potential it brings forth is not diminished and it does not self-impose restrictions. The criticism I launch against the limiting use of the queer concept within architecture propounds a post-queer position that is not designative, descriptive, or tangible but one that can be placed on an axis of relationality. This position, which I deem the queer perspective, refers to a notion that is transient, transitive and trans-definitional and brings into the open concealed binary hierarchies, power relations, and normative codes. On the other hand, a reading of non-normative cases through a queer perspective creates a space in which the meaning and the problem contained as well as the plane of limited possibilities are drawn to a virtual potential sphere where new relations are formed.

It is important why the conceptual aspect of queer is used as a field where solutions and problems are discussed. The post-structuralist theory, from which the queer theory is also derived, puts the human being at the center of the language in the process of identification. Feminist theory reveals hierarchical and power relations in the context of gender. As a continuation of these two critical thoughts, I anticipate that queer will present a creative production process in the context of both their different positioning in the current literature and the criticism of the normative regulations in the field of architecture, which is an identity construction. As I will explain more in my thesis, queer is a concept that inverts all kinds of assumed / naturalized sexuality, gender and gender orders, and creates an ambiguous and undefined alternative to them. This impenetrable and slippery nature of queer has been used as a means by theorists from different disciplines to raise their issues. As a matter of fact, the concept of queer, which has been used frequently in architectural discussions, has been produced in a number of qualitative and descriptive contexts like in other disciplines.

In this thesis, my discussion on queer uses and potential perspectives in architecture has been expanded in this context. Therefore, based on this background and especially from the queer readings suggested by Colebrook and Ruffolo, I came to the conclusion that considering the queer as a perspective with the will to create a dichotomy in the concept of queer would correspond to a more potential field. In this way, I started the process of problematizing a using that was solved in itself. I tried to construct a double-layered creation process by making both himself and the object he dealt with

problematic. Throughout this process, I have taken the creation of a multiscale work as a tactic of making the queer perspective visible.

I put forward the claim that the queer perspective, via a post-queer positioning, can unearth the "solved" problems in architecture by visiting patterns created by Deleuzian concepts of the virtual, the actual, and event and by transcendental empiricism. I conceptualize the queer perspective, which taps into the potential of the queer concept that is clothed in a claim of ambiguity and lack of identity and turned into an imageless idea, as the perception of a motley of relations. Therefore, moving away from a reading of architecture in reference to the queer body, desire, and experience, I can propose a queer perspective through which I discuss the conditions of experience and materiality. Developing the thesis through this method and tools, a primary tactic I will pursue is to capture queer perspectives in the architectural theory and practice and explore the potential problem by focusing on those perspectives.

The queer perspectives which I address in architectural theory and practice comprise different disciplines and scales in terms of form of application, the cases on which they are applied, and the context. The sharpening of the queer position in the thesis by way of tracking the past uses of the queer concept in architectural theory helps transfer the universal, defined, and binary thinking, which I tackle through architectural theory, to a sphere of multiplicity and problematic. In parallel to this viewpoint, a post-queer assessment of Neufert's *Architect's Data*, which I describe as a book of solutions within architectural practice, constitutes the experimental space for the perspectives obtained from the theory. The final section of the thesis does not only explore a debate based on Neufert but also looks into the lines of queer perspective I have captured in Neufert as well as productions in different scales and disciplines that expand these lines and problematize relations. Undermining Neufert's solution-oriented and standardizing perspectives, these examples reveal decentralized and tentative tactics which prioritize, via the queer perspective, the problem and relations with respect to architectural practice. In addition to these tactics that are unveiled, the main matter that the thesis would like to propound is the creative problem generation that the queer perspective brings into the cases it addresses and its capability to consider potentials.

Architect's *Data*, which I define as a book of solutions, reflects a normative perspective to both architects and users, reducing architecture to a position that can only spread to a limited area. The boundaries that arise within the scope of this review are the solution-oriented organization of architectural design processes, the standardization of the structure and its components, and a masculine-centric policy in this standardization process. The queer perspective emerges with the examination of these contents in Neufert's *Architect's Data*, as well as the addition of architectural approaches that will problematize the solution-oriented perspective. Issues such as normative strategies applied in architectural design processes and architects' behaviors, designing on the floor plan, and the design being composed of processes moving in one direction, shifts from around to the area of problems.

When the queer perspective reveals its conceptual pattern in solution / problem relation, it draws what it penetrates into its own problems area. In addition to architectural acts, it imposes its own problematic view on all acts, disrupting them and making them useless, free from memorized solutions. The queer perspective only makes visible the encounters between the meaning and relations it reveals, since it is simply a template that does not aim to master the subject and make it speak of itself. Since it is full of changeable and transformable tactics and concepts, it remains an

unpredictable and unpredictable threat for all power centers. Acting with this perspective in contemporary architectural debates offers a potential area in terms of not falling into the traps of the common perspective and making visible the hidden discourses and relations of the rulers.

1. GİRİŞ

“Tasarımcılar her zaman bir problem çözücü olarak bilinir. Sanatçıların, entellektüellerin ve yazarların soru sormaları, bizi tereddüte düşürmeleri, dünyayı ve insanları bir an için farklı görmeleri ve bu nedenle düşüncelerini bekleniyor. Neden soru sormanın bir yolu olarak tasarım yapılmıyor? Neden günlük yaşamın rutinlerine hizmet eden tasarımlar bu rutinleri düşündürücü tereddütler üretmesin? Neden tasarım bizi düşünmeye teşvik etmesin?”
(Colomina & Wigley, 2016, ss.162-163)

Colomina ve Wigley’in alıntıladığım sözüne denk geldiğimde, neredeyse tezin sonlarına gelmişim. Mimarlığın ve tasarılmanın doğasında varolduğuna inanılan çözüm üretme yapısı, mimarlık ve kuir üzerine düşündüğümde aklıma gelen ilk çelişki olmuştu. Gerçekten de mimarlık çözümü mü aramalı? Çözümün doğası da sanki heteronormatif toplumsal işleyişi çağırıştırıyordu. Doğallaştırılmış cinsellikler ve problem olarak atanmış ötekilikler ya da Foucault’un deyimiyle kenar cinsellikler... Mimarlık üzerine bir kuir okumasını çözüm-odaklılık eleştirisi ve yaratıcı problem üretimi kapsamında yapmaya karar verdiğimde, henüz elimde sadece uçuşan kavramlar ve rastgele ilişkilendirilmiş olaylar vardı. Dolayısıyla, Colomina ve Wigley’in sözünü tez çalışmasının sonlarında bulmuş olmamın da kuir bir sezgisellik ile ilişkisi olduğunu düşünüyorum. Nitekim süreç boyunca kurduğum ilişkiler de belki bu kuir sezgisellik sayesinde asla kopmadı diyebilirim. Tez boyunca kullandığım çoğu kavramın Deleuze üretimi olması da kendi içinde bir tutarlılık zemini sağlamış olabilir.

Deleuzeyen bağlantılara geçmeden önce, tezin ana iddiasını oluşturan kuir perspektifin arka planındaki kurulan ilişkileri aktarmak istiyorum. Çözüm ve problemin tartışıldığı bir alan olarak neden kuirin kavramsal girdilerini kullandığım sorusunun önemli olduğunu düşünüyorum. Kuir kuramın da içinden türetildiği art-yapısalcı kuram, kimliklenme sürecinde insanı dilin merkezine koyar. Feminist kuram ise hiyerarşik ve güç ilişkilerini cinsiyet bağlamında ortaya çıkarır. Bu iki eleştirel düşüncenin devamı olarak kuirin gerek güncel literatürdeki farklı konumlandırılmaları, gerekse de bir kimlik inşası olan mimarlık alanındaki normatif düzenlemelerinin eleştirisi

bağlamında yaratıcı bir üretim süreci sunacağını öngörüyorum. İkinci bölümde daha çok açacağım üzere *kuir*, her türlü varsayılmış/doğallaştırılmış cinsellik, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet düzenlerini tersyüz eden, onlara muğlak ve tanımsız bir alternatif oluşturan bir kavramdır. *Kuirin* bu ele gelmez ve kaygan yapısı farklı disiplinlerden kuramcılarının kendi meselelerini ortaya koyma aracı olarak kullanılagelmiştir. Nitekim mimarlık düzleminde de sıklıkla kullanılmaya başlanan *kuir* kavramı, diğer disiplinlerdeki gibi bir takım niteleyici ve tanımlayıcı bağlamlarda üretilmiştir. Özellikle *kuir mekan* olarak mimarlık literatüründe sıkça kullanılan bir hale gelmiş olan *kuir* kavramı, hem mekanı niteleyen ve ona *kimlik* atayan yapısıyla, hem de mekanın neden *kuir* olduğu sorusuna verdiği formel cevaplarla –söz gelimi, mekanın kullanıcılarının *kuir* olması gibi- kavramsal potansiyelin önünde bir engel ve hatta iktidarın söylemleştirme ve özgülleştirme stratejisine yenik düşmüş bir konumda okunabilir. Tezin üçüncü bölümünde mimarlıktaki *kuir* kullanımları ve potansiyel perspektifleri üzerine yapacağım tartışma bu kapsamda genişletilmiştir. Dolayısıyla, bu arkaplandan ve özellikle Colebrook ve Ruffolo’nun önerdiği *kuir* okumalardan yola çıkarak, *kuir* kavramında bir çatallanma yaratma istenciyle *kuiri* bir perspektif olarak ele almanın daha potansiyelli bir alana denk düşeceğine kanaat getirdim. Bu sayede bu tezde, kendi içinde yine çözüme kavuşturulmuş bir kullanımın da problematikleştirilme sürecini başlatmış oldum. Hem kendisini, hem de ele aldığı nesneyi problematik hale getirerek çift katmanlı bir yaratım sürecini kurgulamaya çalıştım. Bu süreç boyunca çok-ölçekli bir çalışma oluşturmayı da *kuir* perspektifi görünür kılmanın bir taktiği olarak ele aldım.

Kuir perspektif ve mimarlık ilişkisini tartışabilmek için, *kuir* ve perspektif kavramlarının birleşiminin nasıl bir karşılaşmayı ifade ettiğini açmak istiyorum. Rönesans ile sistematikleşen ve aydınlanmayı ifade eden bir kavram olmasının yanında perspektif, özne ile kurduğu ilişki içerisinde farklı felsefi ve sanatsal pozisyonları da ifade eder. Ulus Baker’in Deleuzyen bir konumlanma içerisinde yaptığı Leibniz ve Barok perspektifi okumaları, bizi felsefi bir perspektifin içine çeker. Rönesans’ın tanrısal ve homojenleştiren gözünden farklı olan Barok perspektifi, çoğulluğu ve çokluğu ifade etmesi ve sonsuz perspektifleri barındırması açısından benim de tez içerisinde kullanımımı ifade eden bir konumlanma oluşturur (Baker, 2014, s.52). Leibniz’in bakış açısı kavramında yarattığı kayma, bakışın öznelerde değil nesneler ve dolayısıyla özneleşmenin de varolan bakış açılarına yerleştiğimiz ölçüde

gerçekleşmesi şeklinde ifade edilebilir (Baker, 2014, s.52). Ali Artun'un (2019) Barok ve Rönesans perspektifine dair yaptığı okumada söylediği gibi, "Rönesans'ın 'dünya resmi' yanılsamasının yerini yanılsamaların resmi' alır. Böylece, sistematik, tanımlı, kesin ve sonlu bir perspektif kavramından Leibnizyen bir sonsuz bir perspektif estetiğinin varolduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Artun, 2019). Kuir perspektif kavramı da, işte bu Leibnizyen çoklu perspektifini hedef alan ve öznelere hükümünün nesnelere ve bu nesnelere yerleşen gözlerin kurduğu çoklu perspektif ilişkilerine devredilmesini iddia eden bir kavramsal okumaya dayanmaktadır. Tez boyunca ilişkisel bir kuir kavramının araştırmasını da, farklı olaylara ve nesnelere ait perspektiflerin yeni ilişkileri ortaya çıkarması ve kendini var etmesi üzerinden kurgulamayı deneyeceğim.

Kuir perspektifle görünür hale getirmeye çalıştığım mimarlığın çözümle olan ilişkisi, belirli kültürel ve politik normlar tarafından beslenmektedir. Konuya genel bir bakış olarak Agrest'in tasarlama eylemi üzerine sunduğu perspektif iyi bir giriş olabilir. Agrest (1977, s.32), tasarlanmış ve tasarlanmamış üretimlerden ve aralarındaki ilişkilerden bahsederken, mimarlık disiplini içinde yapılan tasarımın -tasarlanmamış olandan farklı olarak- normatif bir kültürel süreçten geçtiğini söyler. Mimarlık içindeki pratisyenlerin sosyal ve kültürel bağlamlar yakalama ihtiyaçlarına vurgu yapan Agrest, mimarlık içindeki farklı mimari anlayışlar/üsluplar arasındaki karşılaştırmaları es geçerek tasarlanmış ve tasarlanmamış arasındaki farka dikkat çeker. Tasarlama eylemini, onaylanmış kural ve normlar içinde sosyal bir pratik olarak tanımlarken, tasarlanmamış üretimlerin farklı kültürlerle kurduğu çapraz ilişkileri öne çıkararak mimarlığın sınırlarını çözümlendiğine vurgu yapar (Agrest, 1977, s.48). Böylece farklı biçimsel mimari tarzların kısır tartışmasının yerini, tasarlanmış ve tasarlanmamış üretimler arasında kurulacak bağların alması ve ideolojik katmanların ortaya çıkması ile birlikte aktif/dinamik bir ilişkiselliğin potansiyeli görünür olur. Bu şekilde Agrest'in yaklaşımı kültürel bir bağlamın simülasyonu olarak mimarlık ve tasarlama pratiğini benimsemek yerine, tasarlanmamış üzerinden inşa edilmiş çevrede işleyen bu mekanizmanın araştırılması olarak okunabilir.

Tez çalışmamda, Agrest'in tasarlama eylemindeki gibi ilişkileri görünür kılma yaklaşımının bir benzeri olarak okunabilecek; mimarlıktaki normatif ilişkileri, özcü kavramları ve davranışları problematize ederek mimarlığı kuir perspektifin alanına çekecek bir izlek sunacağım. Problematize etmek, önceden var olan bir şeyin temsili

ya da var-olmayanın yaratımı anlamına gelmez. Bir durumu (siyasal, etik, bilimsel vs.) doğru/yanlış oyununa sokan düşünceleri içeren eylemler olarak düşünülebilir (Foucault, 1990, s.257). Bu haliyle kuir perspektifleri aramak, mimarlık içindeki hakim görme ve yapma biçimlerini eleştirirken aynı zamanda onları dönüştürmeyi de teşvik eder. Dolayısıyla ilişkisellik anlamında kavramlar ve yöntem arasında niteleyici bir kuir kavramı yerine bir perspektif olarak kuirin kullanılması, mimarlık üzerine yürüttüğüm bu çalışmada kritik bir yere sahiptir. Mimarlığın formel ilişkilerini ve çözüm-odaklı yapısını sorgularken, tasarıma dahil problematik vurguyu öne çıkaran bakış açısını ifade etmektedir. Bu bakış açısı çok-ölçekli bir düşünceyi mümkün kılarken, standartların, tanımlamaların, ikiliğe sıkışmış yapıların içinde problemi yaratıcı bir düşünme pratiğine dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla önerilen bu perspektif, kıyasla yeniyi değil problemi ele alıp varolanı değerlendiren bir ilişkilendirme şekli olarak okunabilir.

Kuir kuramla Deleuze felsefesi arasında kurduğum bitmek bilmez zihin akışları, tezin ana strüktürel öğelerinin Deleuze'e ait kavramlarla oluşmasına vesile oldu. Yürüttüğüm tez çalışmasından bağımsız olarak okuduğum Deleuze'nin *Anlamın Mantığı* kitabı, kuir düşüncenin farklı bir yolla ele alınma fırsatını sunan bir takım izlekler oluşturdu. Deleuze'nin, Kant'çı aşkınsallık ve amprizim düşüncesinden yola çıkarak, tıpkı feminist ve kuir kuramcılarının yaptığı gibi ikiliklere alternatif olarak öne sürdüğü bir "*ne o.. ne de o...*" yapısı olarak okunabilecek aşkınsal ampirist düşüncesi, beni bir metod olarak bu yapıyı araştırmaya yönlendirdi. Özellikle olanak/potansiyel ve çözüm/problem arasındaki dönüştürücü yapısıyla kuir bir çalışmanın kavramsal gelişimini temelden destekledi. Çalışmanın "*İmgesiz Düşünce: Post Kuir*" başlıklı bölümünde açıklamış olduğum bu bakış açısı, çözümü problematik hale getirerek onu potansiyel bir problemler alanına çekmenin ana hatlarını oluşturur. Dolayısıyla, tanımsız bir kuir okuması ve çözümü problem olarak dönüştürme iddiasıyla mimarlık konularına yaklaşımımı böyle açıklayabilirim.

Deleuze için problemi çözmenin pek bir önemi yoktur. Bu düşünce sistemindeki asıl kritik nokta, çözümlerin nihai olmadığı ve problemle birlikte sürekli kendini dönüştüren ve tekrar eden bir yapısı olduğudur. Dolayısıyla benzerlikten ziyade farkı vurgulayan Deleuze, problemlere getirilen yaratıcı çözümlerden ziyade problemi yaratıcı bir şekilde üretmenin kıymetini vurgular (McCormack, 2009, s.19). Kuir perspektifin bir unsuru olarak görebileceğimiz bu kavramsal tersyüz ediş, çözüm-

odaklı bakış açısında kesintiye yol açar. Bununla birlikte soru ve cevap, doğru ve yanlış gibi dualist ilişkilerin ötesinde üçüncü bir yol olarak problem, Deleuze'ün de ifade ettiği gibi bunlara anlam ve yönelim kazandıran bir oluş gibi düşünülmelidir (Wasser, 2017, s.50). Dolayısıyla ikili karşıtlıklar sisteminin dışında duran problematik, mimarlığı kuir bir perspektifte ele alma fırsatını doğurur. Varsayılmış tutumların ve mimarlık özelindeki çözüm odaklı politikanın altını oyan bir kavram olarak kuir, çalışma kapsamında problemi öne çıkaran bir perspektifi ifade etmektedir. Kuirin tanımlayıcı kullanımlarından farklı olarak, eylem odaklı ve kendisini bir eylem olarak ifade eden bir konumlanmaya sahiptir.

Tez çalışmasının yapısı öznel bir yolculuğa ve ilişkiselliğe vurgu yapmanın bir yolunu bulma amacı taşımaktadır. Burdan hareketle, kuir perspektife dair az önce de bahsettiğim Leibnizyen bakış açılarına yerleşme ve bir öznelleşme sürecini tezin formatına yansıtmayı denedim. *Giriş* bölümüyle başladığım bakış açılarına yerleşme süreci, bölümler arasındaki eşiklerle bir ilişkilene model oluşturuyor ve sonuç yerine *Çıkış* bölümüyle bitiriliyor. Eşik bölümlerinde -ilişkiselliği ortaya çıkarmak adına- arasında kaldığı iki bölümü birlikte okumaya ve tez içindeki potansiyel mekanları oluşturmaya çalıştım. Bununla birlikte tezin formatı her ne kadar lineer bir kurgu olarak duruyor olsa da, eşikler yardımıyla konuya ortadan başlamanın imkanını da teze katmaya çalıştım. Tezde herhangi bir kesin yargıya varma amacı gütmmediğim ve post-kuir bir pozisyondan seslendiğim için böyle bir yapının, tezin kuiri ortaya koymasının önünü açabileceğini düşünüyorum. Bununla birlikte bu denemeyi, mimarlık içinde bir tez yazımının farklı mekansal imkanlara nasıl dönüşebileceğinin kuir perspektife dair bir pratiği olarak görüyorum.

Çalışma, kuir kavramının kuramcılar tarafından nasıl ele alındığının arkeolojisini yaparak başlar, kavramın tez içinde nasıl dönüştürüldüğüyle devam eder. “*Kuir Kavramına Uzanan Farklı Perspektifler*” başlıklı bölümde, kuire dair literatürün bir dökümü yapılarak onun dönüşümünün ortamı sağlanır. Feminist ve kuir kuramdan unsurlar içeren bu bölümde kuirin eşcinsel-heteroseksüel ikiliğini nasıl aşındırdığı, kimlik politikalarına nasıl bir alternatif oluşturduğunun altı çizilir. Özellikle Wittig, Grosz ve Butler'ın dönüştürücü ve ikili cinsiyet yapılanmasından uzak feminist okumalarıyla kuire doğru giden bir ilerleyiş söz konusuysa, Jagose ve Halperin'in kuir kavramıyla işaret ettiklerinin de altı çizilir. Kuir kavramının problemle olan ilişkisini bahsi geçen düşünürlerin fikirleri doğrultusunda ele alırken, Foucault'nun

iktidar ve cinsellik üzerine kurduğu söylem ilişkisi/problematikliği ile kuir kavramının genel bir portresi ortaya çıkar. Son olarak, bir devrimci taktik olarak Negri ve Hardt'ın kuir okuması, kuir kavramının somut dönüştürücü potansiyellerini düşünmenin yollarını araştırır. Tez boyunca yapmaya çalıştığım kuiri kendi muğlaklığıyla ve potansiyeliyle ifade edebilme arzusu, bu bölümdeki ilişkilene süreçleriyle eş zamanlı olarak devam edecek olan bir arayışın zeminini oluşturur.

Kuirin kavramsal arayüzlerinin oluşturulmasının akabinde, kuir perspektifin ne demek olduğunun iyice görünür olmaya başladığı *“İmgesiz Düşünce : Post Kuir”* başlıklı bölümde, tezin kuiri problematikleştirme açılımını yapıyorum. Aynı zamanda bu bölümde kurduğum ilerleyiş, tezin yöntemi üzerine de doneler içermektedir. Başlarda da değindiğim gibi kuirin bir tanımlama ilişkisine tabi tutulması, benim ele aldığım çözüm/problem ilişkisinde ikircikli bir kavrama tekabül eder. Muğlaklık ve kimliksizlik iddiasıyla ortaya atılan kuir kullanımları, belirli tanımlamalar ve sınırlamalar içerisinde bir çatışma yaratır. Ruffolo'nun post-kuir bakış açısıyla bir kayma yaratma ihtiyacı hissettiği tanımlayıcı kuir kullanımları da, Deleuzeyen bir fikir olarak olasılıklarda sıkışmış ve gerçek potansiyeline ulaşamayan bir konumu ifade eder. Aynı şekilde aşkınsal ampirist bir bakış açısıyla bakıldığında, mekandaki deneyimin mekanı ifade etmenin doğrudan bir aracı haline gelmesi, oldukça formel ve deneyimle koşullar arasındaki ilişkinin iki boyutlu ve kopyalanmış olduğunu gösterir. Burdan hareketle, post-kuir bir okumada edimselleşmiş gerçeklikler üzerinden edim-ötesi virtüel bir alana geçiş yapmak söz konusu olabilir. Virtüel alan, sanal bir gerçekliğin ötesinde edimsel olanı sonsuzca farklandıran bir problematik alandır. Böylelikle kuir perspektif de, bakışına tabi tuttuğu tüm olaylara bu gözlükle bakar, olayların fiziksel gerçeklikleriyle yetinmeyip, onu farklılaştır(bile)n ilişkilere odaklanır. Ruffolo ve Deleuzu arasındaki kuir potansiyellerin ortaya çıkarıldığı bu kavramsal ilerleyişi Colebrook'un kuiri ve kuir kuramı sorunsallaştırması ile daha okunaklı bir hale gelir. Colebrook'un imleyici kuir kullanımlarını ve düşüncesini problem haline getirmesiyle birlikte aşkınsal amprizm içinde imgesiz bir kuirin nasıl olabileceği bu bölümün tartıştığı konudur.

Kuir perspektifin mimarlık içindeki tartışmasının ilk ayağı olan *“Mimarlık Kuramında Kuir Perspektif Konumları”* bu bakış açısının mimarlık kuramına nasıl dahil olabileceğini araştırır. Mimarlık kuramında öne çıkardığım belirli konseptlerde kuir perspektif taktiklerini yakalamaya çalışırken, alttan alta işleyen bir süreç olarak da

çözüm-odaklılık tartışması varlığını korumaktadır. Daha önce de bahsettiğim gibi, mimarlıktaki kuir kavramının nasıl ele alındığıyla başladığım bu bölümde, problematik gördüğüm ve alternatif kullanımların dökümünü yapıyorum. Bir post-kuir kavram olarak kuir perspektifi öne sürmemi gerekçelendiren mekan üzerinden sınırlı, tanımlayıcı *kuir mekan* kullanımlarını “*Mimarlığın Tanımlayıcı Kuir Kullanımlarını Kuirleştirmek*” başlıklı bölümde ele alıyorum. Betsky ile başlattığım bu incelemede, kuir mekan kullanımının kuir bedenlerin mekandaki varlıklarıyla mekanı şekillendirdikleri ve bir tanımlama ilişkisine soktukları varsayımının, kuirin potansiyel kuvvetinden uzak bir yerlere tekabül ettiğini tartışıyorum. Betsky’nin devamı olarak ele aldığım Garrity’nin kuir mekan kavramsallaştırmasının getirdiği sınırlandırmaların özellikle mekanı kapatmakta daha az problematik olduğunu ifade etsem de, hala belirli kısıtlamalar içerdiğini söyleyebilirim. Her ne kadar mekan ölçeğinde sınırları genişleyen ve belirli mekanlara atıf yapmaktan uzakta, kamusal ve özel alanların bir arada eridiği ve sanal mekanların devreye girdiği bakış açılarını barındıran fikirler sunsalar da, kuirin bir kavram olarak genişletilmiş bir olasılıktan daha fazlasını olduğunu iddia ediyorum. Bu yaklaşımı karşılayan bir örnek olarak ele aldığım McGrath’ın 1994 senesinden yapılmış olan *Queer Space* sergisindeki çalışması, kuiri ve mekanı bir bakış açısı ölçeğinde ele alan yapısıyla kuir mekan tanımının sınırlarını çözümlendiğini ve potansiyel kuvvetinin problem tarafına kaydırıldığını görüyoruz.

Kuir mekan kullanımının devamı olarak mimarlık kuramında kuir perspektifi nasıl tartışmaya katabileceğimi, mimarlık içindeki ikilikleri aşındıran örnek fikirler üzerinden ele alıyorum. İkilik hallerinde sıkışmış tartışmalara alternatif yaratıcı bakış açılarının getirilmesinin kuir perspektifin taktiklerinden birisi olduğunu söyleyebilirim. “*Mimarlıkta İkili Yapıların Aşımı*” başlıklı bu bölümde Gülsüm Baydar ve Sylvia Lavin’in metinlerinden hareketle mimarlık kuramındaki mimarlık/mimarlık olmayan ve mimarlık/sanat ikiliklerinin nasıl problematikleştirildiğini ve kuir perspektifin bir taktiği olarak nasıl bir alternatifte dönüştüğünü tartışıyorum. Bu disiplinel bağlamı, kamusal ve özel alan üzerinden dönen ikili tartışmalara getirdiği eleştirel fikirlerle Bonnovier ve Stravides’in okumalarıyla genişletiyorum. Bu kapsamda Loos’un fikirlerini eleştirel bağlamda ele alan Bonnovier’in fonksiyon ve estetik üzerinden kurduğu erillik ve dişillik pozisyonlarını incelerken, kamusal ve özel ikiliğine bir alternatif sunan Stravides’in

müşterek mekan kavramını kuir bir mekan siyaseti içinde bir taktik olarak değerlendiriyorum.

Mimarlık kuramında baktığım son pozisyon olarak mimari form tartışmasını, virtüel kavramı üzerinden spesifik bir bakış açısıyla nasıl kuir perspektife katkı sunacağını araştırıyorum. Deleuzyen örüntülenmenin ve virtüel edimsel tartışmasının yoğunlaştığı bu bölümde, Lynn ve Cache'nin bu problematiği Deleuzeyen bağlantılarla nasıl bir sürece tabi tuttuğunu ve bunu mimari üretime nasıl yansıttıklarını felsefe ve mimarlık arakesitinde inceliyorum. Özellikle mimari üretim üzerine oluşturdıkları alternatif konumlanmaları ve çözüm-odaklılığı probleme kaydıran bakış açılarıyla kuir perspektifin nasıl görünür kılındığını açıklarken, konunun fiziksel boyuta geçmesi ve *yeni formların keşfi* amacının devreye girmesiyle ortaya çıkan çelişkileri ele alıyorum. Bu iki bakış açısına bir alternatif olarak öne sürdüğüm Barrett'in kentsel ölçekte ele aldığı eğiklik ve ortagonallik tartışmasının, kuir perspektif ve mimari form tartışmasına getirdiği ilişkisellik bağlamında nasıl çalıştığını göstererek noktalandırıyorum. Dolayısıyla, mimarlık kuramı içerisinde ele alınan bu üç başlık çoğaltılabileceği gibi, tek başlarına da kendilerinden fazlasını ifade ederler. Ortaya koyduğum bu başlıklar çözüm/problem ilişkisinin ve kuir perspektifin, mimarlık kuramındaki ilişki ve anlamsal boyutlarının nasıl çoğaltılabileceğinin de ipuçlarını içerir.

Mimarlık pratiği içerisinde çözüm-odaklılığıyla okunabilecek olan Neufert'in Yapı Tasarımı kitabı, benim de kendi kuir perspektif pratiğimi uygulayabileceğim bir ortamı sağlar. "*Kuir Perspektif Pratiği : Neufert'in Yapı Tasarımı Kitabına Bakış*" başlıklı son bölümde şimdiye kadar izlediğim kuramsal tartışmalardan yararlanarak, mimarlığın çözüm-odaklı pratikler ile olan ilişkisini inceliyorum. Bir çözümler kitabı olan Yapı Tasarımı kitabındaki, ikilikleri oluşturan ilişkileri, kurulan formel yapılanmaları, evrenselci ve usçu söylemleri deşifre ederek kuir perspektifin kadrajına alıyorum. Önerilen çözümlerin tartışılmasının ardından, Neufert'in çözüm önerilerinin mimari tasarımda nasıl problematik hale dönüştürülebileceğini örnekler üzerinden açıklıyorum. Bu örnekler de tıpkı tez boyunca yaptığım gibi mimarlık ve sanat gibi geçişli disiplinleri, iç/dış mekan ayrımını, kentsel ve yapısal bakışları bir arada bulunduran çok-ölçekli bir kompozisyon oluşturmaktır. Neufert'in Yapı Tasarımı kitabında deşifre etmiş olduğum *tasarım süreçlerinin çözüm-odaklı organizasyonu, standardizasyon ve eril-merkezcilik* konularını, *tasarım sürecinin problem-odaklı*

kurulması, post-kuir işlevlendirmeler ve merkezsizleşmiş tasarım pratikleriyle ilişkilendirdiğim konularla ve örneklerle birlikte karşılıklı bir ilişki içerisinde tartışıyorum. Seçtiğim bu örnekler, belirli ve ölçülebilir bir filtrelemeden geçen bir birlikteliği yansıtmamakla birlikte, dahil edilmelerindeki en büyük faktörün konuyu daha ilişkisel boyutta inceleyebilme fırsatı sunmaları olduğunu söyleyebilirim. Neufert'in Yapı Tasarımı kitabında önerdiği pratiklerin birebir eleştirel ve karşıt bir yansımasını göstermektense, mümkün olduğunca farklı disiplinlerin ya da arayüzlerin daha soyut kalabilecek ve doğrudan Yapı Tasarımı kitabındaki standartlaşmayı, eril-merkezciliği ve çözüm-odaklılığı hedef almayan üretimleri bir araya getirmeye çalıştım. Böylece tez boyunca hem kuir üzerinden, hem de aşkınsal amprizm üzerinden karşı çıktığım tanımlayıcı, sınırlayıcı ve formel bakış açılarının dışında bir ele alma biçimi oluşturmak istedim.

Sonuç olarak, bir perspektif olarak kuirde konumlanmak, sadece mimari ölçekte değil bakılan nesne her ne olursa olsun, altında yatan ilişkilennmeleri yüzeye çıkaran bir potansiyeli zorlar. Tez boyunca araştırdığım mimarlıktaki çözüm/problem ilişkisinin de bu perspektif sayesinde kendini açmanın bir yolunu bulabileceğini düşünüyorum. Her ne kadar bir yöntem olarak kuir perspektif sınırları olan ve bir şeyleri ortaya çıkarırken kesin ve tanımlı olmanın uzağında olsa da, mimarlık ekseninde yaptığım bu okumanın kendi içinde bir bilgiyi üretebileceğine ve üretilmiş olan bilginin algılanabileceğine inanıyorum.

2. KUIR PERSPEKTİF

Kuir kavramının, kuir perspektif olarak önerilmesi çalışmanın ana eksenlerinden birini oluşturmaktadır. Akıl ve sağduyunun hakim olduğu usçu yaklaşımlardansa, sezgisel bir sürecin yürütüldüğü kuir kavramı, her ne kadar bu örüntülere sahip olsa da çoğu kullanımında da kısmi tanımlanma ve sınırlanmalar içermektedir. İlerleyen bölümlerde de değineceğim gibi, kuirin tanımlayan ve niteleyen kullanımları ve bedenle/maddeyle kısıtlanmış kuir çalışmalar onu çözümler alanına indirgeyen bir yola sokmaktadır. Keza, tez boyunca eleştirisini de yapacağım mimarlık ve çözüm ilişkisinde de kuiri problematik bir alana geçirebilmek için, onun değişken, akışkan ve maddesellikte kısıtlanmamış bir bakış açısı olarak kurgulanması çalışmanın ilerleyişi açısından değerlidir. Bu bölümde öncelikle kuir kavramına uzanan farklı perspektifleri araştırarak konuya giriş yapacağım. Bu araştırma feminist ve kuir kuramcıları ve bunların yanı sıra felsefe alanındaki perspektifleri içerir. Bu yan yana getirmenin ardından tez çalışmasının kavramsal altlığı oluşturarak post-kuir düşüncelerin ve Deleuzyen aşkınsal amprizm felsefesinin kuramsal bazda ortaklıkları ve kuir perspektife dair ne vadettiğini açıklayacağım.

2.1 Kuir Kavramına Uzanan Farklı Perspektifler

Doğallık ve orjinallik atfedilen varsayımların yapı sökümü uğratılması, varsayılmış çözümleri problematikleştirme eğilimini oluşturur. Dolayısıyla kuir perspektifin problem ve çözüm kavramları ekseninde uygulanması, onu görünür kılmanın bir yolu olarak gözükmektedir. Buradan hareketle kuir kavramının cinsellik, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet bağlamlarında nasıl bir yeri olduğunu ve kendi içindeki örüntülenme şemasını çıkarmayı amaçlıyorum.

İstikrarlı bir toplumsal cinsiyet kavramına yönelik karşı çıkışlarla birlikte, eşcinsel-heteroseksüel ikiliğine sıkışmış düşünce ve ifade alanını da genişleten bir proje olarak kuir, cinsellik tartışmalarını doğallıktan çıkarma eğilimindedir. Kimliklerin monolitik yapılandırılmasının yarattığı olumsuz etkileri sorun edinen, diğer kimlik

kategorileriyle –ırk, etnisite vs.- iç içe geçen bir perspektif arayışındadır. Farklı kuir tanımlamaları olsa da altını çizmek gereken, ortaklaşılan bir tanım olarak kuir, “cinsiyet, toplumsal cinsiyet cinselliğin normatif düzenini problem haline getirmiş olup kimlik, toplum ve politika anlayışını en üst derecede alaşağı ettiği açık olan kuir, doğal yollardan evrildiğine inanılan her türlü kimlik, toplum ve toplumsal cinsiyet alternatiflerini eleştiren bir kavram olarak tanımlayabiliriz (Jagose, 2010, s.121). Kuirin kullanıma girmesinin izini sürmek, onun kapsadığı ve ayrıştığı alanları algılamak açısından önemlidir. Öncelikle birbiri ile yakın anlamlara sahip olan lezbiyen, gey, eşcinsel ve kuir sözcükleri hem tarihsel hem de etimolojik farklılıkları sebebi ile eşanlamli terimler değildir. Kuir, gey özgürleşmeci ve lezbiyen feminist modellerin hem devamı, hem de onlardan kopuşu simgeler. Dolayısıyla kuir bu anlamda bir dizi olayın son halkasıdır. Tarihsel olarak kimlik üzerine yürütülen liberal, etnik ve ayrılıkçı kavramların geçerliliğinin azalması da kuirin ortaya çıkışının zeminini hazırlamıştır. Lezbiyen ve gey gibi ayrı kimlik kategorileri ile birlikte oluşan dışlayıcı eğilimlere karşı olarak kuirin muğlaklığı öne çıkmıştır (Jagose, 2010, s.98). Bununla birlikte kuir sadece lezbiyen ve gey teorileri ile sınırlı olarak üretilmiş bir modelden farklı olarak, etkilerinin sınırları belirlenemez, yeni bir entelektüel bir alana işaret eder. Örnek olarak, feminist düşünce içindeki birleşik, sabit ve tutarlı bir kadın kategorisinin sorunsallaştırılması gösterilebilir. Kuir, Jagose’nin iddia ettiği şekliyle kimlik kategorileri arasında bir arabulucu olarak düşünülebilir. Bu haliyle, normatif bir kimliklenme sürecinden farklı olarak, sınırlılığı tartışmalı bir kimliklenme biçimini de ifade eder. Normatiflik sadece tek bir yapıya mal edilebilecek bir kavram değildir. Heteroseksüel ilişkilerde olduğu gibi eşcinsel ilişkilerde de olması, kuir kavramının aslında neyi içerip, neyi içermediği konusundaki muğlak sınırlarını da gösterir. Butler da bu durumla alakalı olarak, Wittig’deki heteroseksüellik ile eşcinsellik arasında kurduğu ayrıma dikkat çeker:

“Heteroseksüellik ile eşcinsellik arasında yaptığı köken ayrım bence basbayağı yanlış bir ayrım, çünkü heteroseksüel ilişkiler içinde ruhsal eşcinsellik yapıları olduğu gibi gey ve lezbiyen cinsellikte ve ilişkilerde de ruhsal heteroseksüellik yapıları mevcuttur. [...] cinselliği biçimlendiren tek zorunlu iktidar göstergisi heteroseksüellik değildir.” (Butler, 1990, s.118)

Kuirin kavram olarak tutarlı ve stabil bir iddia taşıyamaması, cinsellik gibi doğrusal olmayan duygu durumlarını ve eylemleri ifade etmesi açısından oldukça kullanışlı gözükür. Nitekim Alexander Doty’nin (2010, s.118) kuir tanımını, normatif olmayan kültürün dolaşımını araştırmada esnek bir konumlanma olarak düşünebiliriz. Sınırları

daha da genişleten bir tanım olarak Halperin (1995, s.62) de, kuirin muhakkak işaret etmek zorunda olduğu özel bir şeyin olmadığını söyler.

Kuir, insanlar arasındaki temel farklılıkları reddetmeksizin bir müştereklik önermektedir. Bu müştereklik onun normatif olmayan cinsel edimler açısından şemsiye kavram olarak kullanılmasıyla da bağlantılıdır. Bu durumun tedirginlik yaratan unsurlarından birkaçı depolitizasyon ve liberal çoğulculuk tarafından kapılması olarak görülür (Jagose, 2010, s.134). Bununla birlikte Grosz (2011, s.249) da başka bir konuya dikkat çekerek, kuirin denkleştirici olma yüzünü sorunsallaştırır. Lezbiyen ve gey doğrudan kendi kitlelerine hitap ederken, kuirin kapsayıcı belirsizliğinin heteroseksüel ataerkil iktidar tarafından kendi çıkarı uğruna kullanılabileceği şüphesini dile getirir. Burada sürgün edilmiş heteroseksist aşırılıklar/sapkınlıklar üzerinden etik bir tartışmanın nasıl şekillenebileceği ve kuir konumlanmanın bu durumları meşru gösterebileceği çekincesi geçerliliğini günümüzde pek de korumamaktadır. Kuir, homofobi ve heteronormatif karşıtı duruşunu korumakla birlikte homonormatif oluşumlara karşı da eleştirel ve yıkıcı konumlanmasını sürdürür. Kuir, sonsuz cinsel kimlik, pratik, söylem ve alanların müşterekliği üzerinden tanımlanıyorsa, bunu çoğulcu liberalizm ile değil, kimlik kavramına yönelik bir eleştiri olarak okumak doğru olacaktır: “Zira kuir; lezbiyen, feminist ve gey hareketlerdeki özgürlükçülük ve kimlik farkındalığının vurgulanması halinin sebep olduğu kısıtlayıcılığa verilen yanıttır” (Jagose, 2010, s.154). Bununla birlikte bir diğerkonu da Halperin’in dediği gibi, gey ve lezbiyenler arasında süregelen kuir konumlanma tartışmaları enerji kaybına yol açmaktayken, “doğru” olma iddiası taşıyan bir fikre sonsuz bir güven duymanın imkansızlığını unutarak yürütölen bu çekişme, kuirin politik olarak daha çok değerlendirilme fırsatını engellemektedir (Halperin, 1997, s.63).

Kuirin hem kuramsal, hem de politik olarak tartışılma zeminini oluşturan en önemli kavramlardan biri olan toplumsal cinsiyet ve çoğudüşünce pratiğinde paralel bir şekilde tartışması yürütölen cinsiyeti konu edinmek, kuir tartışmasının başlayabileceği bir pozisyon olarak ele alınacaktır. Feminist kuram ile birlikte üretilen toplumsal cinsiyet kavramı ve cinsiyet kuramları kuir düşünce içerisinde sorgulanan iki kavram olmakla birlikte, oluşturduğu düşünce havuzuyla kuir düşünceyi beslemektedir. Kuire temas eden düşünce akışlarının üzerinde şekil aldığı bu iki kavram; evrensellik, kültür,

doğa, beden ve iktidar gibi birçok kavram ile birlikte tartışılır. Kuir düşünceye ait örüntülerin büyük bir kısmı bu tartışmalardan türetilmiştir.

Evrensellik tartışması toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kuramları içerisinde önemli karşı çıkışların olduğu bir konu başlığı olarak öne çıkar. Feminist yazarlar evrensellik iddiasındaki eril düşünceye karşı olarak ürettiği argümanlarla toplumsal hiyerarşiyi sorgular. Irigaray yaptığı evrensellik analizinde maddenin; yetersizliği, çeşitliliği ve yerelliğiyle kadın ile eşleştirdiğini, erkeğin ise evrenselliği ve değişmez fikirleriyle zihin ile eşleştirildiğini söyler. Buna karşılık olarak, doğum örneğinden yola çıkarak etkin maddi süreçleri bedenselleştirme kavramını ortaya atar (Rawes, 2017, s.40). Böylece kadın bir önceki temsilinden farklı olarak olumlu ve üretken bir konum kazanır. Irigaray'ın kurduğu sistem her ne kadar ikili cinsiyet sistemini destekler nitelikte olsa da, erilin evrenselliğini eleştirmek dışında ürettiği doğum argümanı ile bozması açısından önemlidir. Wittig (2012, s.73) ise evrensel olma iddiası içindeki Batılı insan figürünün belirli bir azınlık için geçerli olduğunu söyler. Öyle ki, beyaz erkekler, üretim araçlarına sahip olanlar ve kendi bakış açılarını tek mümkün kabul eden filozoflar bu azınlığı oluşturanlardır. Bu yüzden, “insan” denilen şeyin potansiyellerini kavramak ve virtüelliğini soyut bir felsefi pozisyonda görebilmek için, onu sapsımsı bir bakış açısından ele almamız gerekir. Wittig, Irigaray'dan farklı olarak evrenselliği ikili cinsiyet sistemi içinde değil, azınlıklar kapsamında değerlendirir. Wittig'in kurduğu söylem evrensel bakış açısıyla azınlıkları çarpıştırmasıyla öne çıkar. Lezbiyen bakış açısının evrenselliğini iddia ederken alışkın olduğumuz tüm kavramları altüst eder, toplumsal cinsiyet ve cinsellik kavramlarını ihlal etmeyi değil, ortadan kaldırmayı amaçlar (Wittig, 2012, s.19). Evrensel bakış açısına karşı yürütülen bu taktik söylem, onu güncelleme ya da kısmi kabullenme ihtimalini ortadan kaldırmayı hedefler. Butler ise evrensellik konusuna farklı bir perspektiften yaklaşarak; erilden farklılaşmış, “dişile özgü” bir alanın var olması durumunda dahi, bunun tanınabileceği dışlayıcı çerçevenin eril-dişil ikiliği üzerinden kurulduğunu söyler. Butler'e göre feminizmin öznesinin varsayılan evrenselliği ve birliği, kurduğu temsil ilişkileri ve söylemi tarafından fiilen baltalanmaktadır. Kadınlar kategorisinin kesintisiz bir şekilde feminizmin öznesi haline getirilmesi de bu kategorinin çeşitli şekillerde reddedilmesine ortam hazırlar. Dolayısıyla yapılması gereken şey, doğallaştırılmış ve hareketsizleştirilmiş kimlik kategorilerinin eleştirisini gerçekleştirmektir (Butler, 2018, s.48). Kuir, lezbiyen ve gey siyasetinin devamı ya da kimlik siyaseti karşıtlığı

değil, tam tersine homojen tüm tanımlamaları ve genel varsayımları sorgulayan deneysel bir düşünce şeklidir.

Evrensellik iddiasındaki doğallaştırılmış heteronormatif işleyiş hem sosyal ilişkilerde hem de düşünce biçimlerinde kurumsallaşmış yapılar olarak görünür kılınabilir. Tarih, kültür, gerçek gibi kavramlarla birlikte kadın, erkek, cinsiyet gibi kavramlar heteronormatif bilgiler içerir. Son yıllarda doğa diye bir şeyin olmadığı, her şeyin kültür olduğu kabul edilmiş olsa bile, bu kültürün içinde, incelenmeye direnen bir doğa nüvesi kalmıştır. Bu, doğada olduğu gibi kültürde de kaçınılmaz bir niteliği olan bir ilişki yani heteroseksüel ilişkidir. “Straight düşünce” bariz bir ilke, bütün bilimleri önceleyen bir veri olarak bu ilişkinin kaçınılmazlığına dayanarak tarihin, toplumsal gerçekliğin, kültürün, dilin ve bütün öznel fenomenlerin total bir yorumunu oluşturur (Wittig, 2012, s.60). Straight, Wittig’in (2012, s.23) heteronormatifliği yeniden tanımladığı bir kelime olarak, heteroseksüel normların şekillendirdiği cinsiyet, toplumsal cinsiyet gibi kavramların heteroseksüelliği daha doğal kılmak için yürüttüğü stratejiyi eleştirir. Wittig’in gösterilmeyeni gösterme gayreti, straight kavramı ile birlikte doğallaştırılmış heteronormları problematikleştirir.

Kuirin doğa ve kültür arasında devam eden ayrımı görünür kılma çabasına paralel olarak bir diğer tartışıldığı alan da beden politikalarıdır. Özellikle geleneksel kategorilere olan eleştirel yaklaşımı yüzünden kuir kavramı insan figürü üzerinde de belirli tartışmaları ortaya atıyor olması sayesinde önemli bir konuma sahiptir. Giffney ve Hird’in insan/olmayanı(non/human) kuirleştirme üzerinden tartışmaya açma istekleri bu düşüncelerle birlikte okunabilir. Kuir kavramı kültürel ve bilimsel bir alanda insan bedeninin kurucu unsurlarına, sınırlarına, dışlamalarına, aşırılıklarına bakarak bunlardan farklı eylemler ve tezahürler çıkarmanın bir araştırmasını üstlenir (Giffney&Hird, 2007, s.8). Kuiri ikilikleri açmak, arada olanı/muğlağı okumak için bir metod olarak kullanan Giffney ve Hird, aynı zamanda kuirin kapsamını da genişletmenin fırsatını yaratır. Donald Hall’dan yaptıkları bir alıntıyla, kuir kuramın tekil bir kuram olmadığını, hem örtüşen hem farklılaşan çoklu perspektifleri içerdiğine vurgu yaparak kendi çalışmalarını da konumlandırırlar (Giffney&Hird, 2007, s.5). Giffney ve Hird’in ikilikleri güçlendirmemek ve hatta varolan ikilikler arası bir potansiyel çatışma yaratmak için kullandıkları insan/olmayan terimi, hümanizm ve posthümanizm düşüncesine de eleştirel bir bakış sunar. Post-insan kavramını kullanmamanın normatif bir antropomorfizm olgusunu içerdiğini ifade ederek

insan/olmayan üzerinden nasıl bir pozisyon alındığının da altı çizilmiş olur. (Giffney&Hird, 2007, s.3) Post-insana ve posthümanizme yönelik yapılan bu kuir eleştirinin yanında, MacCormack'ın “kuir posthümanizm” okuması konuya diğer perspektifi sunmak açısından önemlidir. İnsan kavramını beyaz, heteroseksüel erkek noktasından başlatan kodlamaları sorgulayan MacCormack, posthümanizmi sadece insan-odaklı/organik kısıtlılığında tutmaz ve onu insan olmayan varlıklara ve inorganikliğe genişletir. Bu genişletmenin ifadesini kuir ile birlikte açarak kuirin muğlak ve kategorileştirilemez tavrını kendi tartışması içinde yineler.

“Post-insan doğrudan bir meydan okumadır; daha önceden varolmuş bir eski insana değil, bedensel ve söylemsel olarak insan olmaya ya da daha doğru bir ifadeyle insan olarak sayılmaya karşı bir meydan okumadır. [...] Queer gibi, post-insan da belirlenmiş bir hedefi değiştirmeye ve bunun ötesine geçmeye çabalamaz. Queer de post-insan da, hakikat kılığına bürünen iktidar yapılarının keyfekeder doğasını sorgular.” (MacCormack, 2015, s.58)

İnsanın insan olmayan tarafından yıkıldığı bir posthümanizm vurgusu yapan MacCormack söylemin insanmerkezci gerçeği(bilgiyi) ürettiğini, post-insan yaşamının bu sınırları yıkacağını söyler. Post-insanın yaşamı bağlantılar kurmaktan geçer ve arzu diğer şeylerle ilişki kurma ihtiyacıdır. “Benliği sahiplenmek veya bilmek değil, onu başkasıyla(başkalarıyla) yıkmaktır. Bu anlamda posthümanizm bir queer arzu, bir queer “yaşam” şeklidir” (MacCormack, 2015, s.59). Dolayısıyla insan/olmayan ve post-insan yaklaşımları kendi içlerinde ikilikleri eleştirme, iktidar ve güç ilişkilerini açığa çıkarma ve rasyonalite ile korudukları mesafe bakımından birbirine yakın farklı kuir perspektifleri ortaya koyar.

Problematikleştirilen bir alan olarak cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik kavramı, doğru sorularla birlikte düşünüldüğünde potansiyel kuvvetlerini açığa çıkartır. Söz gelimi, “.. nedir?” sorusu özü gereği kendi içerisinde hiyerarşik unsurlar barındırır. Nietzsche, sorulardaki hiyerarşik yapıya karşı olarak soruları “Kim?” ve “Hangisi?” soru formatlarına dönüştürür. “Trajedi nedir?” sorusunun yerine “Apollo ve Dionysos kim?”, “Gerçek nedir?” sorusunun yerinde de “Gerçeği kim ister?” sorularını sorarak düşüncesini geliştirir. Soruların değişmesiyle gerçekler yorum haline gelirken, problem de apaçıklaşır. Dolayısıyla soruları sorma şekli, aynı zamanda problem üzerine düşünme fırsatını yaratır. Butler (2018, s.52), cinsiyetin üretilmişliği üzerine sorduğu retorik sorulardan birinde bu pratiği hayata geçirerek problemi apaçıklaştırır. “ Cinsiyete dair doğal görünen olgular, çeşitli bilimsel söylemler tarafından başka birtakım siyasi ve toplumsal çıkarlar uğruna söylemsel olarak mı üretilmişlerdir?” Bu

soruda da hissettirildiği gibi, cinsiyet kavramı da tıpkı toplumsal cinsiyet gibi kültürel bir üretim olduğunu, söylemi biraz daha radikalleştirerek toplumsal cinsiyetle aynı şey olduğu söylenebilir. Doğallaştırılmış ve evrenselleştirilmiş bilgiler, feminist kuramcıların odak noktası haline gelmiştir. Heteroseksüel toplum ilkeleri ölçüsünde yapılan eylemleri doğallaştırma ve varlıkla bütünleştirme gayretinin karşılığı yoktur. Kurulmuş olan ilişkiler, oluşturulmuş yapısal unsurların taşıdığı olaysal nitelikteki - nesnelerle özdeşleşemeyecek- mastarlardan ibarettir. Fakat eylemlerden farklı olarak, toplumsal cinsiyet kavramının içini dolduran nitelikler ve edimler zamirlerle işaretlenmeden, öznel tarafından performe edilmeden düşünülebilirliğini sağlayamaz. Butler, cinsiyetin tözel etkisinin performatif olarak üretildiğini söylerken, toplumsal cinsiyet kategorilerinin oluşumunun paradoksal bir şekilde “dışavurumlar” ve “ifadeler” tarafından sağlandığını söyler. Butler’ın (2018, s.77), Nietzsche’nin Ahlakın Soykütüğü’ndeki fikirleriyle kendini destekler: “Yapma, eyleme, oluşma fiillerinin ardında bir ‘varlık’ yoktur.”

“Benim savım ise, ‘yapılanın ardında bir yapının’ olmasının şart olmadığını, daha ziyade ‘yapanın’ yapılan içinde ve yapılan vasıtasıyla değişken bir biçimde inşa olduğudur. Bu görüş, kendiliğin edimler üzerinden kurulduğunu öne süren varoluşsal kurama dönüş değildir, çünkü varoluşsal kuram hem kendilik hem de edimleri için söylemsellik öncesi bir yapı olduğunu savunur. Beni ilgilendiren mesele ise, kendiliğin ve edimlerinin birbirlerinin içerisinde ve birbirleri aracılığıyla söylemsel olarak değişken inşasıdır.” (Butler, 2018, s.233)

Toplumsal cinsiyeti performans olarak tanımlarken, bu performansın teatral bir tarafı olduğunu düşünmek yanlıştır. Performatiflik gönüllü ve kasti bir şey olmaktan uzak, zaten özneyi olanaklı kılan koşulları içerir. Yani, öznenin yaptığı tekrarlar değil, özneyi kuran tekrarlardır (Butler, 2014, s.95). Smitheram’ın da aktardığı gibi Butler’ın öznesi soyuttur ve zaman-mekanda tanımlı, koşullu değildir. “Vaftiz törenleri, açılış törenleri, mülkiyet beyanları” gibi sadece bir eylemi gerçekleştirmekle kalmayan, aynı zamanda gerçekleştirilen eyleme güç katmasını sağlayan olaylar düşünülebilir (Butler, 2011, s.62). Sonuç olarak, Butler’cı performatiflik kavramı, normla kurduğu çatışmayı öne çıkaran bir konuma sahiptir. Bu sebeple, kuir perspektifle birlikte düşünüldüğünde üretimi/yaratımı artırma odaklı kullanımın dışında problemi gösterme ve norm-dışı kalma gayretiyle daha uygun bir kavramsal altlık oluşturur.

Son olarak, cinselliğin verim üzerinden değerlendirilmesi, kuir kavramını açmak için önemli bir durak olabilir. Foucault’nun Cinselliğin Tarihi’nde değindiği bu nokta, cinselliğin üreme odaklı bir bakışa yerleştirilmiş ve neredeyse hapsedilmiş olmasından

gelir. Cinselliğin bir noktada, özellikle Viktoryen Döneme geçişte karı-koca arasındaki bir üreme ilişkisinde sabitlendiği rivayet edilir. Böylece üreme amaçlı bir heteroseksüel cinselliği dışında kalan diğer cinsellikler verimsiz olması sebebiyle anormale dönüştürülür (Foucault, 2017, s.12). Karı kocanın yatak odası cinselliğin tek ve geçerli mekanı olarak oluşturulurken, Foucault'nun deyimiyle kenar cinsellikler dışlanır. Bununla birlikte, kapitalist üretim ve tüketim faaliyetlerinin yürürlüğe girmesiyle, toplumsal değişim cinsellik üzerinden de vuku bulmaya devam eder. Hazlar, sömürünün bir parçası haline gelirken, işe koşma çabasının/yarışının önündeki bir engel olarak görülüp ortadan kaldırılır. Oysa Foucault'nun (2017, s.31) asıl iddiası bastırılmanın yerine, bir iktidar taktiği olarak, cinselliğin deliğinden çıkarılıp, söylemsel bir varoluşa zorlandığıdır. Cinselliğin usçu söylemlerde nesnelleşmesi, kenar cinselliklere yönelik sansür yerine düzenli ve çok-biçimli bir şekilde söyleme kısıktırılması onları bölgesel olarak özgülleştirip, kontrol altına alma amacı taşır. İktidar mekaniği, kenar cinsellikleri analitik, gözle görülür hale getirme ve sürekli bir gerçeklik verme çabasıyla yok etmeye çalışır. (Foucault, 2017, s.38) Foucault, diğer iktidar göndermelerinde de olduğu gibi cinsellik özelinde de getirdiği yorumda, iktidarı normu belirleyen bir baskı unsuru olarak nitelemez. Dolayısıyla norm karşıtlığının dayanak noktası baskı varsayımı olduğu sürece, esas gözükmesi gereken iktidar ağları ve onun getirdiği problematik gizli kalır. Problem, çözüm yanılması içerisinde yiter. Foucault'ya (2017, s.17) göre yapılması gereken şey iktidar, bilme ve haz düzenini işleyişi ve varoluş nedenleri çerçevesinde görünür kılmaktır. Bu noktada kuir ne ifade etmektedir? Hep bahsi geçen kuirin muğlak oluşu ve gözle görülür özelliklerden uzak konumlanması, onu analitikleştirme çabasının altını oyan, içini boşaltan bir yapıda olduğunun işaretidir. Bu şemadan hareketle tez boyunca kuirin ve kuir perspektifin izini sürerken, kuirin tanımlayıcı ve şekle sokucu kullanımlarını, Foucault'nun da yaptığı iktidar stratejilerinin ve tuzaklarının bir uzantısı olarak görmek mümkün müdür? Kuiri kendi muğlaklığı ile ifade etme çabası en azından iktidarın tercih ettiği bir söyleme kapılmama gayreti özelinde bir değere ve direniş gücüne sahiptir. Kuir perspektif olarak kullanacağım bu probematikleştirme eğilimi de, böylece tüm çözüm ve tanımlama arayışlarının tersine işleyen bir bakış açısı konumu oluşturur.

Foucault'nun söylem ile özgülleştirildiğini ve denetim altına alındığını iddia ettiği tüm kenar cinsellikler/kimlikler üzerinde, iktidar tarafından herhangi bir şiddetin

bulunmadığı, ırk, cinsiyet gibi temel ayrımcılıkların aşıldığı söyleneyecektir. Fakat Negri ve Hardt (2011, s.322) bu durumu paradoksal olarak nitelendirir ve aşıldığı iddia edilen eşitsizliklerin “renk-körü” ırkçılık, “toplumsal cinsiyet-körü” cinsiyetçilik, “sınıf-körü” sınıf baskısı gibi biçimlerle sürdüğünü söylerler. Kimlik politikasının ikinci görevi, mağduriyet temelli bir özgürleşme politikasına saplanıp kalma riskine karşı öz-belirlenimci bir özgürlük arayışını öne çıkarır. Bu sayede kurtuluş ile özgürleşme arasında bir ayırım yapılırken, kimlik politikaları ölçüsünde öfkeyi isyana doğru genişletir (Negri&Hardt, 2011, ss.324-325). Burada kuir perspektifle ilgili bir anektod düşmek gerekirse, özgürlüğün bir ifade ve hoşgörü politikasına dönüşmesi onun aleyhine işleyen bir süreçtir. Keza bu şekilde kimlik araçtan amaca dönüşür. Dolayısıyla tanımlanma, anlamına gelme gibi katılaşma süreçleri kuirin kimlikler-üstü yapısıyla çelişir. Kuirin kimlik olarak kullanımının neden kritik olduğu bu örnekte de anlaşılır hale gelir. Tanımlı kuir okumaları, kuirin amaç olarak kullanılması sonucuyla karşılaşma riskini taşır. Kuir perspektifte de önerdiğim şey, kuirin araç olarak kullanılması gerektiğidir. Kuir, varolanı sorunsallaştıran bir norm-dışı okuma biçimidir.

“Bu perspektiften, kuir politikaları, kimlik politikalarının en bariz devrimci biçimi olabilir; çünkü bu politikalar [...] kimlik politikalarını doğrudan doğruya kimlik eleştirisine bağlar. Başka bir deyişle kuir politikaları, diğer toplumsal cinsiyet hiyerarşileriyle birlikte heteronormatiflik ve homofobinin de hakimiyet ve şiddet ilişkilerini açığa çıkarır ve bunlara karşı mücadele projeleri sunar.” (Negri&Hardt, 2011, s.328)

2.2 İmgesiz Düşünce: Post-Kuir

“Ne anlama geldiğini değil, nasıl işlediğini sorgula.” (Deleuze & Guattari, 1983, s.206)

20.yüzyılın son dönemlerinde ortaya çıkan kuir kavramı pek çok konuda farklı ilişkilene olasıklarının arandığı bir alan oluşturdu. Kuir kuram kimlik politikalarında dönüşüme yol açan ciddi atılımları tetiklemiş olsa da, kuir bedenler üzerinden temellenen maddi/formel ilişkiselliğini korumuştur (Ruffolo, 2015, s.6). Herhangi bir şeyin uzamsal değerlendirilmesi, onun oluş halini tanımlayan, katılaştıran ve içkin cisimleşmesini yoksayan bir konumlanma olarak okunabilir (MacCormack, 2015, s.62). Kuir perspektif araştırması, bu bağlamda kuirin bedenler

üzerinden ya da herhangi bir şey üzerinden tanımlanması konusunda bir çekinceye sahiptir. Post-kuir bir okumayla kastedilen kuirden kurtulmak ya da onu aşmak değil, niteleme ilişkisinin ötesine geçmek olarak açıklanabilir. Çağdaş bir kuir okuması olarak post-kuir kavramı, Ruffolo'nun (2015, s.6) da ifade ettiği gibi kuir olasılıklardan post-kuir potansiyelliklere geçişi çağırır. Giffney ve Hird de bu yaklaşımı benimser. "Post" ön eki bizi kuirin sonrasına ya da ötesine geçiren, lineer ve birikimli bir ilerlemeye atıfta bulunan bir anlamdan çok, kuir ile kurduğu paralel bir eleştirelilikten gelir (Giffney&Hird, 2007, s.6). Kuirin ontolojik varlığını tartışmaya açan ve ona söylemsel bir alan öneren post-kuir düşüncesi tez çalışmasının ana hatlarından birisini oluşturmaktadır.

Kuir perspektif olarak savunduğum tanımlamalardan ve sınırlandırmalardan kurtulmuş bir kuir araştırması, Ruffolo'nun çalışmasında bedenle kuir arasındaki ilişkilene üzerinden okunabilir. Çağdaş kuir çalışmalarının bir analizi ve eleştirisi olarak post-kuir, bedenin öznellik olan ilişkisi en önemli sorgulanma alanıdır. Öznellik aracılığıyla düşünülen "kuir bedenler" belirli sınırlandırmaları da beraberinde getirir. Ruffolo'ya göre bedenle kurulan ilişkiyi kuir politikanın içinde zorunlu olarak tariflesek de, öncül olarak ele aldığımız bu ilişkinin düşüncede sınırlayıcı bir etkisi vardır. Beden ile öznellik arasındaki bu ilişkinin kopartılması ihtimali, bizi kuir olasılıklardan Deleuzyen bir post-kuir potansiyellere geçişin imkanını sağlar (Ruffolo, 2015, s.7). Ruffolo'nun burada yapmak istediği şey bir bakıma -benim de tez boyunca yapmaya çalışacağım şey olan- aşkınsal amprist bir yaklaşımla bedenle kurulan ilişkinin formel bağlarının kopartılıp onun potansiyel bir alana yani virtüel alana geçmesini sağlamaktır. Tezin üçüncü bölümünde Lynn ve Cache ekseninde daha incelikli olarak açıklamış olduğum edimsel ve virtüel arasındaki fark, gerçek deneyim ile onun altında yatan koşullar arasındaki farktan ibarettir. Dolayısıyla edimsel bir kuir okumasından virtüel bir post-kuir okumasına geçmek, kuir perspektifin tartışılmasına da imkan sağlar. Virtüel, sanal bir gerçeklik olmaktan öte farklılıkların üretildiği bir potansiyel olarak tariflebilir. Ruffolo bu geçişi, dünyanın her ne kadar edimsel bedenlerden oluşmuş olsa da, post-kuir bedenler üzerine düşümemizde önemli çıkarımlar sunması açısından değerli bulur. Post-kuir farklanmalar, edimsel/gerçek bedenler olarak ortaya çıkmış olan öznelğin yerine, virtüellin sadece bedenleri hayata geçiren değil aynı zamanda bu edimsellikten etkilenen potansiyelleri olarak tanımlanabilir (Ruffolo, 2015, s.7).

“Kuir teoriler ve çalışmalar ‘beden’i öznellik, farklılaşma ve hareket üzerinden kavramsallaştırdığında, burada genellikle fiziksel bedenlerin yeniden anlamlandırılması ağırlık kazanır ve bence, buna bağılı olarak, beden maddesel boyutları ile sınırlanır. Aksine, post-kuir bedenler katı bir biçimde maddesel ya da bedensel değildir. Bundan dolayı da benim post-kuir bedenlere dair tartışmam fiziksel olanla kısıtlı değildir. Bedenleri post-kuir anlamı ile kullanımım, özellikle gcllkler (*virtüel*) zerinden okunduğunda, teorik çalışma bedenlerine, bilgi bedenlerine, beden bilgisine, kurumsal bedenlere, düşünce bedenlerine, sistematik bedenlere dek uzanır. Bu nedenle ki post-kuir, kuirden sonra gelen bir zaman ve mekan olarak okunmamalıdır. Ben bunu öznellik (gerçek olan) ve oluş (gücül olan) arasında ykseltiğim gerilimle müzakerede bulunan bir yayla-daimi bir arada kalma durumu- olarak okuyorum.” (Ruffolo, 2015, s.7)

Kuir kavramı üzerine yaptığım incelemede de ortaya çıktığı gibi, cinselliğın, cinsiyetin ve toplumsal cinsiyetin bir şekilde fiziksel olanla nasıl ilişkilene içine girdiğı açıktır. Foucault’nun cinsel bedenın söylem vasıtasıyla üretildiğini iddia etmesi, Butler’ın performatiflik kavramıyla toplumsal cinsiyetin ve dolayısıyla cinsiyetin söylem üzerinden nasıl üretildiğı kuir çalışmaları içinde önemli bir yer tutar. Burada önemli olan, Ruffolo’nun da bahsettiğı fiziksellik üzerinden ilerleyen bu kavramsal süreçlerin, virtüellik bağılamında ele alınmasıyla, süreç-öncesi kimliklenmeleri, temsilleri ve imlemeleri de içeren bir bakışa geçme arzusudur. Kuirin nasıl kullanılıp, problematikleştirileceğı kişisel bir alan olmakla birlikte, bunu tartışmanın da zeminini hazırlar. Kuir perspektif ile yapmaya çalıştığım şey, Ruffolo’nun da yaptığı gibi kuir üzerine bir soru sorup onun kullanımını tartışmaya açmaktır. Kuirin kavramsallaştırılması ve kullanımı esnasında başvuru alan yöntemler, onun her ne kadar hareketli, akışkan ve muğlak olduğunu ifade etse de, üretilen formel bağılantılar yüzünden olasılıklar dünyasında sabitlenmış bir konuma işaret edebilir. Diğır taraftan post-kuir bir okumayla kuir perspektif, potansiyel ilişkiselliklerini sürekli bir oluşum halinde bozup kuran bir gerçeklik yaratır.

Post-kuir kavramının taşıdığı unsurlar, tmevaran bir bakışla incelendiğinde Deleuze’n aşkınsal amprizminin strüktürel ağılanma şekliyle uyuşmaktadır (Colebrook, 2014, s.59). Post kuir, belirli kısıtlanmış ve tanımlanmış anlam ve ifade içeriklerinin dışında söylemsel olarak ilişkiselliğın potansiyelini ortaya koyan bir düşünce olarak Deleuzyen aşkınsal ampirist bir alana dahil olduğunu söyleyebiliriz. Aşkınsallık düşüncesi Kant felsefesinde koşul ile koşullanan arasında birbirinin kopyası olma hali yani deneyimden yola çıkarak geriye dönük salt amprik bir soyutlama şeklinde gerçekleştirilir. Diğır bir ifadeyle, koşullanandan(deneyimden)

koşula(olanağa) yükselip, onu koşullananın olanaklılığı olarak değerlendiren Kantçı aşkınsal olanaklılık fikri tuhaf bir yöntem olarak okunabilir. Oysa koşul ile koşullanan arasında kurulacak ilişki Deleuze’de formel olmaktan çıkarak hem maddileştirilir hem de koşullanmış olandan koşula dönük bir soyutlama içermez. Dolayısıyla, bir şeyin nedenlerinden farklı olarak koşullarını araştırma iddiasındaki aşkınsal amprizm düşüncesi, Deleuze’de edimselleşmiş durumları ve onun virtüelliği kavramlarını açığa çıkarır. Böylece, olanaktan potansiyele geçişle birlikte, koşullarını tartıştığımız olayların kısıtlanmış olanaklılığından değil, saçaklanmış gerçekliğinden ve potansiyellerinden söz edebiliyor oluruz. Deleuzecü aşkınsal amprizmin ve virtüel kavramının oluşturduğu kavramsal zeminde hareket ederek, olayların basit bir ikilik içerisinde değil sürekli oluş halinde ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Kurmaya çalıştığım bir bağ olarak kuir perspektif, olay süreçlerinin koşullarının araştırıldığı bu düşünce ilerleyişi içinde yeni bir boyut kazanır. Toplumsal cinsiyet ve anatomik cinsiyet normlarındaki kültürel ve bilimsel kodları devre dışı bırakma iddiasındaki kuir, aşkınsal amprizm düşüncesiyle güçlü bir bağ kurarak varsayılmış çözümleri problemler alanına taşır. Tez çalışmasının tamamına sirayet eden bu düşünsel düzlemi Colebrook’un kuir kuram okumasıyla derinleştirirken, mimarlık düzlemindeki en yoğun tartışmasını da Cache ve Lynn üzerinden mimari formun problematik bir alana çekilme gayreti üzerinden somutlaştırıyor olacağım.

Colebrook, kuir kuram ve normatiflik üzerine yaptığı “Ne Kadar Queer’leşebilirsiniz?” adlı çalışmasında kuir kuramın bedenler ve imgeler yoluyla nasıl daralan bir sürece girdiğini inceler. Bu incelemesinde Colebrook, Deleuzyen kavram setiyle konuyu tartışırken ilişkisellik üzerinden kuir kuramın oluşum sürecini mercek altına alır. Pratiklerin(deneyimler) varolan normlar karşısında ifade ettiği anlamdan farklı olarak, bedenlerin fiziksel sınırlarının ötesine geçen olaylar(koşullar) düzleminde ortaya çıkardıkları ilişkilene yollarına bakmayı önerir (Colebrook, 2014, s.53). Varolan normlar üzerinden bir olanaklılık modeli olarak kuir düşünmek, onu en fazla “önceden varsayılmış ancak ifşa edilmemiş normların eleştirisi” olarak düşünmemizi sağlayacaktır (Colebrook, 2014, s.55). Colebrook’a göre böyle olduğunda bir kuir kuramdan bahsetmek pek mümkün olmayacaktır. Kuramın kuir olması için normlara meydan okumanın yanında, kuramlaştırmanın da ne olduğunun tartışmasını yapmak gerekmektedir.

“Ancak o zaman teorimiz queer olacaktır; teorinin, queer politikaları için kullanımı olmayacağı gibi üstü kapalı normatif ve normalleştirici varsayımlarla ilgili teorik önermelerimizin ya da teorik figürlerin bir sorgulaması da olmayacaktır. Bunun yerine ‘düşüncenin imgesini’ – yaşamın içinde etkilenmiş bir nitelik olarak oluşturulmuş zihni- imgesiz düşünceye doğru kaydırabiliriz; [...] Eğer yaşam, üzerinden yüklemelerin farklılaştırıldığı, uygulandığı ya da etkilendiği töz olarak değil de, göreceli sabit noktaların yaratılışına izin veren bir güç düzlemi olarak düşünülürse; teoriyi, yaşamın tüm normatif imgelerden özgürleşmiş, aşkınsal potansiyelliğinin düşüncesi için de geçerli olduğu gibi artık sadece yaşamın şu ya da bu belirli yönünün (şu ya da bu beden) gücüne ait olmayan, bir potansiyel yaratılışı olarak düşünebiliriz.” (Colebrook, 2014, s.55)

Colebrook yaptığı bu değerlendirmede aşkınsal amprizmi ve kurduğu ilişkisellik düzlemindeki post-kuir düşüncüyü, cinselliği organize olmuş bedenlerden özgür bırakma hamlesi olarak ortaya koyar. Bu sayede yaşam da kendi gücüllüğü/virtüelliği ölçüsünde tüm normatif imgelerinden özgürleşmiş, aşkınsal potansiyeliyle bir yaratılış hikayesine dönüşür. Dolayısıyla Deleuzecü bir perspektiften konuya baktığımızda, post-kuir düşünce, normatifin dışında kalan bir bedenler topluluğundan farklı olarak bedenlerin kurdukları önceden belirlenemez ve rastlantısal ilişkilerin toplamıdır. Bu ilerleyişin sonunda, Colebrook kuir kuram ya da kuramın kuir olması için iki özellik belirler. Bunlardan ilki ilişkileri sentezleyen, yargılayan ve algılayan akıl ve sağduyunun reddi esasına dayanır. İkincisi ise, Deleuzyen bir sezgiye atıfta bulunarak insan zihninde ya da dilde konumlanmayı redderek kurulu terimlerin ve sistemlerin istikrarsızlaşmasını amaçlamak yerine bu terimlerin ve ilişkilerin nasıl ortaya çıktığını araştırmaktır (Colebrook, 2014, s.59). Kuir kuramı, kuir çalışmalarından ayıran fark da burada ortaya çıkmaktadır. Kuir kuram Colebrook’un gösterdiği düşünce düzleminde bir konumlanmaya sahipken, kuir çalışmaları varsayılan heteronormlar üzerinden gey ve lezbiyen çalışmalarıyla ilişkilendirilebilir. Böylece, Colebrook’un bu metni hem kuir kuramı kurulu kavramlardan problemler alanına çekme, hem de potansiyel bir okumaya dönüştürmek açısından önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, kuir perspektif olarak mimarlık kuramı ve pratiğine yansıtmaya çalışacağım bu altlık, aşkınsal amprizmde ve post-kuir düşüncede olduğu gibi öznelerin kurucu değil kurulu, nesnelerin ise verili değil koşullu olduğu fikriyle paralel olarak yaygın kodları virtüel bir alanda sorunsallaştıracaktır. Dolayısıyla post-kuir bir bakışla ve aşkınsal amprizm metodu içinde, mimarlığın çözüm-odaklı yapısı ve öznenin kurucu olma iddiası problematikleştirilerek kuir bir perspektifi ilişkili

kılacaktır. Deleuze ve oluşturduğu kavramlar benim inceleyeceğim tüm başlıklarda kuir perspektif açısından böyle bir ilişkilenebilirliğe sahiptir.

2.3 Birinci Eşik

Norm ile kurduğu ilişki bağlamında tüm ikili yapıların dışına gönderme yapan kuir kavramı, aynı zamanda iktidarın uyguladığı sınırlama ve özgülleştirme stratejisinin de altını oyan muğlak bir kavramdır. Feminist kuramın eril-merkezci bakış açısını bir adım ileri taşıyarak eril / dişil ikiliğini sorunsallaştırır. Tanımlayıcı olmayan bir perspektifi yansıtan kuir kavramı, tez içinde ele alacağım çözüm-odaklı düşünce yaklaşımına yönelik olarak normatifliğin karşısında aldığı pozisyon içerisinde, eleştirel ve alternatif bir durak olarak okunmalıdır. Doğrusal olmayan kurguların yollarını ararken, hem düşünsel zeminde hem de maddi zeminde ürettiği politikalarla iktidara karşı bir direniş alanı kimliği yansıtır. Kuirin direniş gücünün düşmesinin önünü açan, onu sınırlayan ve belirlenmişliğe hapsedme potansiyeli taşıyan kuir kurguların, bu düşünce akışı içerisinde eleştirisi yapılmalı ve kullanıma yeni kavramlar ve pozisyonlar sürmek gerekmektedir. Post-kuir bir yaklaşım, bu bakış açısı içerisinde ortaya çıkan bir düşünce olmakla birlikte, tez çalışmasının başlığını oluşturan kuir perspektif kavramının da altlığını oluşturur. Kuirin fiziksellik / maddilik ve imajlar üzerinden sınırlandığı düşüncesinden hareket eden bu yaklaşım, kuiri anlam katmanları ve problematik kuvveti içerisinde imgesiz bir düşünce olarak ele alan bir yapıdadır. Mimarlık ile kuracağım bağlantılar için kritik bir eşik oluşturan bu kavramsal zıplama, madde ve pratik içerisinde değerlendirme refleksinin yoğun olduğu mimarlık disiplinin sınırlarını çözümlenen ve yeni perspektifleri ve problemleri ortaya çıkarabilen bir yapının işaretlerini verir. Tezin bir sonraki bölümünde ele alacağım mimarlık kuramına dair içeriklerde, kuir perspektifin yerleşip sorunsallaşabileceği konumları zorlarken, aynı zamanda üretilmiş fikirlerin de kuir perspektife ne kadar yakınsadığının bir değerlendirmesini yapacağım. Mimarlık kuramını, çözümle ve maddi olanla kurduğu ilişkiyi ortaya çıkartan perspektiflerin seçilmiş örnekler üzerinden değerlendireceğim.

3. MİMARLIK KURAMINDA KUIR PERSPEKTİF KONUMLARI

Mimarlığın ve tasarlamının çözüm-odaklı siyaseti, kurulan formel ilişkileri ve sosyal kodları iyice derinleştiren bir tutum olarak okunabilir. Çalışmanın ana fikri olarak çözüm-odaklı politikalara karşı kuir perspektifin önerilmesi, bir kimlik inşası alanı olan mimarlık içinde, varsayılmış bilgi ve yöntemlerin çözümler alanından problemler alanına taşınması motivasyonunu sağlar. Bonnevier'in mimarlık üzerinde tartışmaya çalıştığı kuir feminist kuram, konuya giriş olarak uygun örüntüler içermektedir. Bonnevier'e göre feminist ve kuir perspektifler mimarlık edimleri üzerinde ideoloji ve normları araştırmanın başlangıç noktası olarak okunabilir. Bununla birlikte kültürün Butler'cı bir perspektifle performansa nasıl dahil olduğunu mimarlık içinde yatak odaları üzerinden açıklayan Bonnevier (2007, s.369), evin bir odasının tekrar tekrar yatak odası olarak imlenmesinin altını çizer. Yatak odası örneği ataerkil gücün kendini oluşturmasını ve bunu mimarlık ölçeğinde tüm olasılıkları dışlayan bir alışkanlık haline dönüştüğü şeklinde açıklanabilir. Dolayısıyla kuir, statik önkoşulları değil, performans ve eylemler üzerinden, yoruma açık ve normatif kısıtlamlarda sınırlanmadan mimarlığa bakar (Bonnevier, 2007, s.372).

Kuirin cinsiyet kuramlarındaki ilişkilerinin ve anlamlarının ardından, bu ilişkilene düzeyini mimarlık alanındaki kavramlar ve özneler üzerinden yeniden ele alarak katmanlaşmayı sağlamak istiyorum. Kuirin mimari ölçekte konumlanmasında niteleyici ve tanımlayıcı kullanımına karşı bir yer aradığımı söylemiştim. Kuir kuramın kavramsal boyutunu açtıktan sonra daha açıkça söylemek gerekirse, herhangi bir şeyi dolaysız nitelemenin bu kadar zor ya da hatalı olduğu bir kavramın, farklı bir kullanıma ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Özellikle kuir mekan gibi kullanımların sıklıkla kullanılmasına bir karşı çıkış olarak öne sürdüğüm kuir perspektifin mimarlık tartışmalarının içine nasıl dahil olabileceğini araştırmak istiyorum. Bu araştırmada çözüm-odaklı mimarlık edimlerinin karşısına konumladığım problemi düşünmenin, ikili karşıtlıklar sisteminden sıyrılmanın ve norm-dışı üretimlerin kuir perspektifi nasıl maddileştirebileceğini tartışacağım.

3.1 Mimarlığın Tanımlayıcı Kuir Kullanımlarını Kuirleştirmek

Bedenlerin mekandaki varlığı ve hareket kabiliyeti/özgürlüğü üzerinden yapılan tanımlamalar, öznelerin kuirliği ölçüsünde mekanları da kuir olarak niteletmektedir. Bu bölümde bu bakış açısıyla kuir kavramını beden ve mekan ile tanımlama ilişkisine sokan mimarlık ve sanat kuramcısı Aaron Betsky'nin ve cinsiyet kuramcısı Jane Garrity'nin kuir mekan kullanımlarını inceleyip, ardından Storefort for Art and Architecture mekanında yapılmış olan “Queer Space” sergisindeki mimar McGrath'in çalışmasını ele alarak mimarlık içindeki kuir kullanımlarının bir eleştirisini yapacağım.

Betsky (1997, s.3-4) “Queer Space” kitabına New York'ta bulunan Studio 54 adlı 70'lerin ünlü eğlence mekanında yaşadığı deneyimi anlatarak başlar. Mekan deneyimini diğer mekanlardan farklı, ahlaki normlardan uzakta, sıradışı olarak aktarırken, bu deneyimin içinde bulunan öznelerin özgür olmaları ve rahatlığıyla mekandaki mimari elemanların oluşturduğu atmosferi sebep göstererek Studio 54'ü kuir mekan olarak tanımlar (Betsky, 1997, s.5). Betsky'nin kuir mekan olarak tanımladığı bu yer, seçkin bir kesimin girebildiği nispeten kapalı bir mekan olarak sınıflandırılabilir. Mekanı deneyimleyebilen bu seçkin kişilerin yarattığı özgürlük ortamıyla beraber kuir bireylerin de mekandaki varlığı, mekanı kuir kılan bir unsur haline dönüşür. Bununla beraber, 2017'de kuir mekanlar üzerine yaptığı bir söyleşide Studio 54'ü müzik, ışık, sahne ve set tasarımının bir arada gösterişli bir sonuç çıkardığı bir mekan olarak okur. Bu parçaların bir araya gelmesiyle oluşan kolajı, bilimsel bir nedensellikten çok tesadüfi bir karşılaşmanın ürünü olarak ifade eder (Kolb & Betsky, 2017, s.87). Betsky'e göre kuir mekan, bir düzen içinde olmayan, daha çok o düzen üstünde yaratılan ironik ve retorik katlanmalardır. Betsky ayrıca, mekanı kuir kavramı ile nitelerken, insan yapımı/doğa ve gerçek/hayal karışımı olan yerlerden bahseder. Bu yeni alternatif kuir mekanı, karşı-mimarlık ile eşleştirerek, binaların ve sosyal kodlamalarının sınırlandırmalarından kurtulmuş özgür mekanlar olarak tanımlar (Betsky, 1997, s.25).

Studio 54'ten yola çıkarak başladığı kuir mekan anlatısında Betsky'nin iddiası insanların kendi karakterleriyle bağdaşık mekanlar yarattığı ve kuir kişilerin yoğunlaştığı bu gibi mekanların da kendi karakterinden ötürü kuir mekan olduğudur. Her ne kadar kuir mekanı sadece kuir bireylerin oluşturabileceği bir mekan türü olarak

sınıflandırmaya da, Studio 54 ile başlayan kuir mekan anlatısında kuir kavramı için geçişsiz ve katı bir tanımlama olarak değerlendirilebilecek bir izlek sunar. Bunlardan en göze çarpanı, kuir bireyleri ya da kuir arzu ile ilişkili durumların mekandaki görünürlüğü ya da etkinliği üzerinden değerlendirerek verdiği kuir mekan örnekleridir (gymnasia, hamamlar, gey barlar vs.). Bu bakış az önce de bahsettiğim gibi birçok açıdan kısıtlayıcı, stabil ve formel bir konumlanma gibi gözükmemektedir. Keza Betsky ile yaptığı röportajda Kolb bu durumu şu şekilde açıklar: “Kuir bir proje, kültürü geri döndürmek olsaydı ve kültür aniden kendini kuir olarak kodlasaydı, kuir tekrarlamalı hale mi gelirdi? [...] Bu sorudaki paradoks aslında tanımlama ilişkisinin bir sonucu gibi durmakta” (Kolb & Betsky, 2017, s.87). Kolb’un öne sürdüğü bu varsayım, kuirin tanımlı bir mekan oluşturamayacağının felsefi bir kanıtı gibi durmaktadır. Keza konuyu hep fiziksel mekanlar olarak değerlendirmek yerine, günümüzün gelişmiş sanal mekanlarını da işin içine kattığımızda Kolb’un Betsky ile yaptığı “*The End of Queer Space?*” söyleşi başlığının seçilme sebebini de görüyor oluruz. Keza, sanal mekanları kuir mekan olgusu içinde okumakla ilgili soruda Betsky kendi tariflediği mekanlardan bir kısmının hala geçerliliğini koruduğunu (hamamlar) fakat yeni kuir mekanların sanal mekanlarda oluştuğunu ifade eder. Bu Betsky (2017, s.87) için konunun artık mimarlıkla kesişmeyebileceği anlamına gelir. Kuir perspektiften bakıldığında ise, mimarlık saf olarak madde ve çözüm ile değil, problemle eşleştğinde mekanın sanal ya da gerçek olması onun kurduğu potansiyel ilişkiler ağını konu-dışı bırakmaz. Betsky’nin bu bakış açısı aynı zamanda disiplinlerin net sınırları olduğu bir fikri de tartışmaya açacaktır.

Betsky’nin kuir mekanını açıklamak için içerdiği ve dışarda bıraktığı alanlar, kuir mekanın ne olduğunu açıklama ve onu görünür kılama teşebbüsleri bir noktaya kadar makul gözükse de kuire atfedilen tüm söylemler, onu sınırlılığa ve kavramsal muğlaklığın yitimine götüren bir atmosfer yaratmaktadır. Kuir üzerine söylenebilecek en gerçekçi şey, onun kuire ne açılardan yaklaştığıdır. Oysa bir şeyi kuir ile nitelemek, hem kuirin potansiyelini, hem de nitelenen şeyin varolan kuir perspektifini gölgeler. Bunun dışında Betsky’nin yaptığı tanımlardan bir diğeri, benim kuire olan yaklaşımına dahil olabilecek doneler içermektedir. Mimarlık ile ilgili bir anlatıdan başlayarak, onu en iyi çözümü amaçlayan bir düzenek olarak tarifledikten bir süre sonra, kuir mekanın çözümü soran değil, soruyu arayan bir retorik olarak ifade edilebileceğini söyler (Betsky, 1997, s.20). Dolayısıyla kuir perspektifin retorik amaç

taşımayan bir kurgu olduğunu düşünsem de, bu retoriğin çözüm-problem ilişkisine mimarlık içinde kuire açtığı alan bağlamında önemli bir fikir olduğu açıktır.

Bir diğer kuir mekan tartışmasını yapan Garrity'nin durduğu pozisyonun, belirli tanımlar içerse de Betsky'ninkinden daha geçişli ve açık bir konumlanma olduğu söylenebilir. Garrity kuir mekan üzerine yaptığı incelemesinde, mekanın cinsiyetli ve akabinde kuir olarak ele alınmasının izini sürer. Garrity'nin bu arkeolojik incelemesi, Woolf'un "A Room Of One's Own" kitabına yaptığı atıf ile başlar. Woolf'un odasının/mekanının lezbiyen iki beden ile birlikte okunması, kuir mekan izleğinin ilk aşamasıdır. Fakat Garrity (2007, s.1) artık cinsiyetli mekanın bastırılmışlık üzerinden ortaya çıkan marjinal bir fenomen olmadığını, mekan temsillerinin kuir ile birlikte genişleyen ve karmaşıklaşan bir hal aldığını ekler. "Kuir mekanın karmaşıklığının incelenmesi, asexual görünen mekanların aslında heteronormatif ideolojilere bağlı çeşitli sonuçlardan nasıl etkilendiğini göstermektedir" (Garrity, 2007, s.2). Yapılan bu değerlendirme, kuir mekanı her ne kadar lezbiyen iki beden üzerinden tanımlıyor olsa da, Garrity'nin kuir üzerinde yürüttüğü ilişkisellik perspektifinin bir örneğidir. Garrity, Betsky'de de gördüğümüz üzere hamamlar, sex kulüpleri, çay odası (*tearoom*) gibi kuir arzusun ve cinselliğin yaşandığı mekanlardan bir kopuş olarak metaforik kuir mekanlara geçildiğini vurgular (Garrity, 2007, s.3). Sanal mekanlarda birbiriyle tanışan, farklı norm-dışı kimlikler oluşturan ve dolayısıyla kimliksizleşen özneleri kuir mekan tartışmasına dahil ederek, kuir mekanın madde ile olan ilişkisini kesintiye uğratar. Bu tür bir kuir olasılık alanı -geçici olarak, değişken, yere bağlı olmayan, cinsiyet belirsiz- daha önceki cinsellik ve mekan çalışmalarının izin verdiğinden çok daha karmaşık bir yol sunar (Garrity, 2007, s.3).

"Böylece kuir arzusun, iç/dış mantığını nasıl tersine çevirerek bozduğunu; kuir mekan temsillerinin görünürlük ve güç arasındaki ilişki içinde nasıl aracılık ettiğini; sokaklar, seks kulüpleri, çay odaları ve parklar gibi mekanların kamu ve özel kavramlarını nasıl karıştırdığını; cinselliğin kuruluşu ve ideolojileri ile ilgili olarak düşünüldüğünde iç mekanın anlamının nasıl değiştiğini [...] ve eşcinsel, lezbiyen veya biseksüel bir altkültürün yerel, ulusal ve uluslararası topluluklara eşlenmesinin, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsellik, milliyet ve ırk kategorilerini potansiyel olarak nasıl yeniden şekillendirdiği görebiliriz." (Garrity, 2007, s.3)

Değişmekte ve gelişmekte olan bir kavram olarak kuir mekanın tam anlamıyla post-kuir bir konumlanma içermese bile Garrity'nin tanımlamalarında daha dönüştürücü bir potansiyele sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz. Tanımlamanın ve nitelemenin doğası gereği hala bir olasılıklar alanında olduğumuz gerçeğini şerh düşerek bu

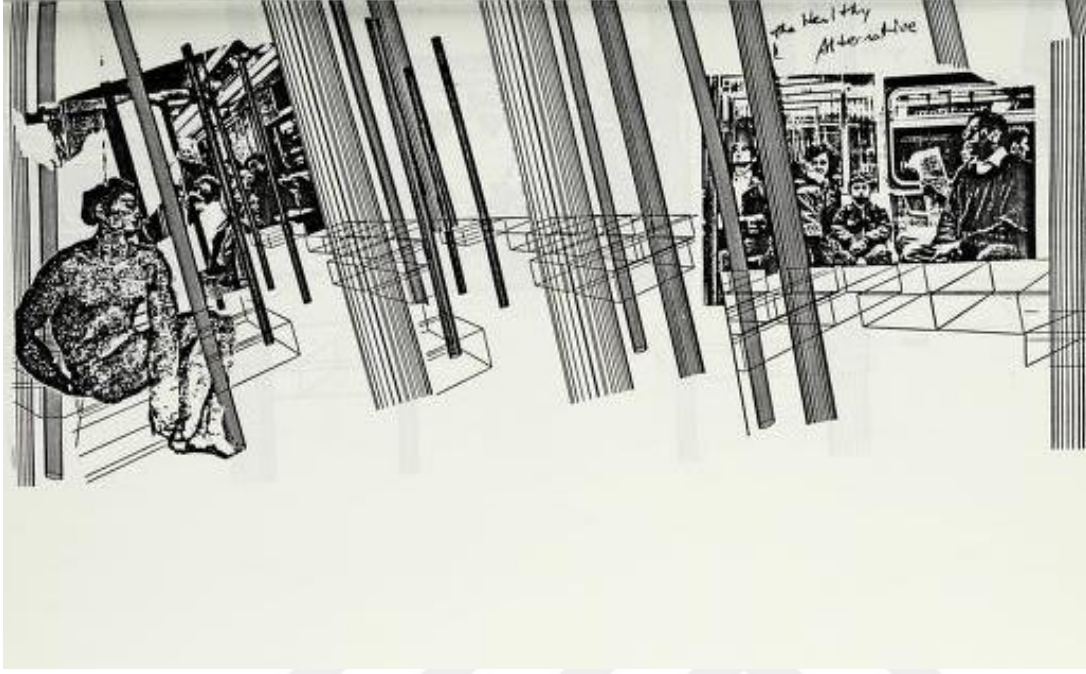
yorumu yapmak gerekir. Bununla birlikte Betsky'nin çizdiği sınırlara bir alternatif olarak kuir mekanı ortaya koyması kuir kavramının muğlaklığı ve potansiyelini eksiltlen parçalar içermektedir.

Son olarak değineceğim 1994 yılında Stonefort for Art and Architecture'de yapılmış olan “Queer Space” sergisinden bir çalışma, kuir perspektifi yansıtabilecek doneler içermektedir. Beatriz Colomina, Dennis Dollens, Eve Kosofsky Sedgwick, Cindi Patton, Henry Urbach ve Mark Wigley tarafından düzenlenmiş olan bu sergi, kuir ve mekan kavramlarını mimarlık, felsefe ve sosyoloji üzerinden tartışmaya açar.

“Mekan siyasetini yeniden düşünmenin acil gerekliliğinden hareket eden *Queer Space*, “kuir” ve “mekan” terimlerinin çeşitli tanımlarını ve onları birleştiren kavramsal bağları ortaya çıkarmaya çalıştı. Sergi 90'lı yılların başlarındaki mekânsal siyaseti tanımlayan bir dizi kritik soruşturmanın etrafında toplandı: Azınlıklar şehir içindeki alanları işgal etme haklarını nasıl tanımlayabilirler? Bir tarih ve gelecek göz önüne alındığında, böyle bir alan nasıl meşrulaştırılabilir? Söz konusu olan fiziksel mekan mı yoksa söylemsel uygulamaların, metinlerin, davranış kurallarının ve sosyal yaşamı düzenleyen düzenleyici normların mekanı mı?” (1994)

Bu şekilde sorunsallaştırılan ve ilişkisellik üzerinden kurulan Queer Space sergisindeki Brian McGrath'ın “*THERE IS NO QUEER SPACE, ONLY DIFFERENT POINTS OF VIEW*” (Kuir Mekan Değil Sadece Farklı Perspektifler Vardır) çalışması, şimdiye kadar bahsini yaptığım kuir mekan konumlanmalarının dışında, post-kuir ve aşkınsal amprist bir bakış öneren bir noktadadır. McGrath yaptığı projede kuir mekanı, mekansal potansiyellerin fiziksel olmayan imkanlarında ve majör mekanların içinde kurulan minörlüklerde arar. New York'taki en yoğun kamusal mekanları mercek altına alan projede, bu mekanları kuir olarak yeniden okur. McGrath kuir mekanı normatif mekanların dışında var olan, gettolaşmış bir kapalı mekana indirgemezken, kamusal olan her yerin kuir mekan olarak okunabileceğini söyler (1994, s.164). Kuir mekan potansiyel olarak sürekli varolan bir sınırsızlığın içindedir. Bu sebeple sergilemek üzere ele aldığı New York'taki kalabalık ve majör mekanları birbirine farklı yöntemlerle bağlayarak minör rotalar oluşturur (1994, s.164). Mekana yerleştirdiği çizimler, fotoğraflar ve dijital görüntülerle gündelik mekanlar arasında farklı perspektifler oluşturarak kamusal mekanı kuirleştirir (Şekil 3.1). Böylece kuir mekanın sınırlı tanımlamalarından sıyrılarak, onu tanımsız ve sürekli varolan bir perspektife konumlandırır. Erken dönem bir post-kuir değerlendirmesi olarak okunabilecek bu üretim, kuir üzerinden yürüttüğüm tez çalışmasının da lineer

zamansallık imajını bozması açısından önemlidir. Dolayısıyla kuirin ne olduğundan ziyade, koşullarının ve potansiyellerinin tartışılması, anlamsal bir evrimi değil kuirdeki varolan anlamın yeniden vurgulanmasıdır.

Şekil 3.1 : McGrath'in sergi için yaptığı eskiz, (1994).

3.2 Mimarlıkta İkili Yapıların Aşımı

Sadece kuir yöntem ve pratiklerine has olmamakla birlikte, kuir bir perspektiften araştırma yapmak; evrenselliğin, çitlenmiş disiplinlerin, özne ve nesne arasındaki ikili ilişkilerin ve nesnel araştırmacı konumunun dayandığı birçok varsayılmışlığı dışlayan bir konumlanmadır (Yardımcı, 2014, s.75). Daha önceki kısımlarda da bahsettiğim gibi kuir, belirli bir kimliğe işaret eden bir yapıdan çok kimliksizleşme olarak ele alınmalıdır. Ancak bu sayede kuirin gerçek potansiyeli ortaya çıkar. Yardımcı'nın (2012) da dediği gibi kuir kuram kendisini “ne olduğuyla değil, neye karşı olduğuyla” ortaya koyar. Kuirin ikili sistemlerin dışına taşan yapısı gereği, gündelik hayattan kuramsal tartışmalara varıncaya kadar inşa edilmiş ikili düşünce şekilleriyle kavranamayacağı apaçıktır. Kuir perspektifin bir özelliği olarak ikilik hallerinin problem-odaklı genişletilmesi -hangi ölçekte olursa olsun- aynı zamanda bakış açısındaki bir çokluğa da sebebiyet verecektir. Bu sebeple, mimarlık içindeki ikili kategorilerin dışında kalan bazı örneklerle kuir perspektifin tartışılabilirliğini araştıracağım.

Gülsüm Baydar'ın mimarlık ve mimarlık-dışı tartışmasını ikili düşüncenin eleştirisi üzerinden tartışarak mimari ölçekte kuir bir perspektife yakınsayan örüntüler yakalanabilir. Baydar, “*Other Architectures/Other Landscapes*” makalesinin hemen başında, sürekli sorulan “Mimarlık nedir?” sorusunu tekrar sorar. Tüm diğer tanımlayıcı sorular gibi, “Mimarlık nedir?” sorusu içerdikleri ve dışarda bıraktıklarıyla bir sınır belirler. Bu soru mimari-olmayandan mimarlığa geçmek isteyen bir arzuyu imler. İkili düşünce sistemi mimarlık ile mimarlık-olmayanın ayrıldığı bir takım kategoriler kurar. Dolayısıyla mimarlık, mimarlık-olmayanın tanımlanmasıyla oluşturulur. Baydar'a (2006, s.20) göre amaca yönelik servis edilen batı/batı-olmayan, modern/primitif, yüksek stil (*high-style*)/yerel gibi ikili kavramlardan ilk gelenler tartışmasız kabul edilirken, ikinciler ancak onlar üzerinden açıklanır. Birinci üzerinden çağrılan ikinci/karşıt terimler, hem birincinin merkezîyetini sağlamaya katkı sunar, hem de onun üzerinden kendini geliştiren ve ona nüfuz eden bir potansiyel alan imkanı sağlar. İkili karşıtlıklar sistemi üzerinden ortaya konan bu genel-geçer tavır, üçüncü bir alternatifin problematik olarak ortaya atılmasıyla ancak verimli bir tartışmaya dönüştürülebilir.

Mimarının ikili tanımlamalarından birisi de, yapısal, pratik ve fonksiyonel tarafıyla estetik ve sembolik tarafıdır. Bu taraflaşma cinsiyete yani eril-dişil hiyerarşisine işaret eder. Bonnevier'e (2007, s.17) göre bu ikilinin dişil tarafı yani sembolik olan, tamamen reddedilmediği durumlarda da bastırılarak var olmaktadır. Bu ikilik hali, feminist stratejilerin dişil olanı yeniden değerlendirmeye alması için bir alan oluşturmuştur. Bonnevier kuir kuramı takip ederek bu ikiliğin yerleşik anlamlarını köksüzleştirir. Bu ikili kategorinin çözünmesi için dişil ve eril unsurları anatomik referanslarından azad ederken, değer atanmayan dişil unsurlarla birlikte; rasyonel ve heteroseksüel eril unsurların yüklü olduğu dar anlamları da bulandırır. Bununla birlikte dekoratif olan, batı dışı geleneklerin, amatörlüğün, eşcinsel kültürün veya yerel tarzın bir işaretidir. Örnek olarak, Adolf Loos'un süsleri sadece suçla değil, aynı zamanda “daha az uygar” kültürlerle de ilişkilendirmesini gösterir. Onun görüşüne göre süsleme gereksiz bir ekleme ve dolayısıyla bir suçtur (Bonnevier, 2007, s.19).

Baydar tam da bu konuya örnek olabilecek, Rudofsky'nin “*Architecture Without Architects*” sergisi üzerinden Batı mimarlığının kendini Batı dışındaki mimarlıkla nasıl tarihselleştirdiğini açıklar. Sergide yerel mimarlıkların batı mimarlığıyla olan zıtlık ilişkisi vurgulanmaktadır. Bu yerel mimarlık örnekleri, yeni bir ikili karşıtlıklar

sistemini kurar. Otorite/anonim, yüksek ve düşük stil, bireysel/kolektif gibi karşıtlıkların kurulduğunu ifade eder. Rudofsky'nin projesi kayıp mimari geleneklere tanıklık eder bir kurgudadır. Baydar bunu problematikleştirerek devam eder: “Kimin için kayıp?”

Bu soruyu yerel mimarlığın, Batı mimarlığının kendi kendine kurduğu sistematik örgütlenmenin bir eleştirisi ve aynı zamanda mimari zevkler için bir rezerv olarak sunulması olarak düşünebiliriz. Batı-dışı, ilkel ve yerel dil çoğu zaman, modern Batı'nın sanayileşmiş dünyasından önce gelen fetişleşmiş “doğal” bir kimliğin kaynağı olarak yan yana yerleştirilmiştir. Dolayısıyla hem Rudofsky örneğinde olduğu gibi, hem de Gülsüm Baydar'ın aktardıklarından yola çıkarak öteki ile yapılan herhangi bir yer değiştirme, çözüm-problem ikiliğini de sürdüren bir çabaya dönüşmekte ve mevcut kategorilerin dışında bir şey düşünmeye engel oluşturmaktadır.

Mimarlık ve mimarlık dışı tartışmasının başka bir formatı olarak mimarlık ve sanat ikiliği de her iki alanın da çalışma sahasında önemli bir yer kapsar. Özellikle müze yapılarında bu tartışma daha sık yapılmaktadır. Bu ikilik üzerinde mimarlık/sanat melez yeni bir kavramsal model sunan Sylvia Lavin, “Kissing Architecture” kitabında bu konuyu inceler. İki ayrı alanın araçlarını kullanarak yeni bir potansiyel ortaya çıkarırken, kuir perspektifin nüvelerini içinde taşır. Lavin, kitaba Pipilotti Rist'in “*Pour Your Body Out*” işine değinerek başlar. New York'taki MoMA'da (Museum of Modern Art) sergilenen video enstalasyon işini, sanatçının yapının mimarı Taniguchi'ye kondurduğu ilk öpücükle tarif eder. Yüksek, geniş beyaz duvarları kaplayacak şekilde yansıtılan görüntülerle duvarların renklerinin nasıl değişeceğini, 7.354 metreküplük faydasız hacmi sirkülasyon halindeki insan bedenleriyle nasıl dolduracağını ilk hayalini Rist'in gözünden heyecanlı bir şekilde paylaşır. Yüzeyler üzerindeki katmanlaşma ve mimarla sanatçının ateşli birlikteliğine “süper mimarlık” diyerek mimarlık-sanat ikiliğinin dışına çıktığını ifade eder (Lavin, 2014, s.4). Tüm bu arzulama halinin getirdiği noktada öpüşmeyle ilgili de kavramsal bir tartışma meydana çıkar. Warhol'dan alıntı yaparak “öпüşen iki kişi balığa benzer” çalışması üzerinden öpüşmenin gelenek ve duygu bağlamını sorgular (Lavin, 2014, s.13). Warhol'un a priori olarak öpüşmenin ve beraberinde getirdiği aşk duygusunu değiştirerek yeni bir duygu durumu oluşturduğunu vurgulayarak, mimarlık ve sanat arasındaki geleneksel ilişkiyi de bu şekilde bozuma uğrattığını ifade eder. Mimari ve enstalasyonun uygulandığı yüzeyler, “*Pour Your Body Out*” örneğindeki gibi aynı olsa

da, farklı disiplinlere ait özellikler taşırlar. Bu nedenle birlikte varolmaktan çok geçici ve geçişli bir ilişkilene sürecine tabidirler. Yüzeyleri, mimarinin başka bir şeye dönüşmeye yaklaştığı ve bu yüzden de tam olarak savunmasız ve potansiyel dolu olduğu yerler olarak tanımlarken, mimarinin en öpülebilir yerinin yüzeyler olduğunu söyler (Lavin, 2014, s.26). Lavin'in ortaya koyduğu bu bakış açısı, hem evrenselleşmiş mimari anlayışa bir karşı çıkış, hem de ikiliğin dışına taşan yeni bir konumlanma önermesi sebebiyle kuir perspektifle bağdaştırılabilir.

Stravides'in müşterek mekan kavramı, her ne kadar kuir ile adı anılmasa da kuire dair doneler içerir. Kamusal ve özel mekan ikiliğinin dışında, üçüncü bir alternatif olarak öne sürülen müşterek mekan kavramı bu yapısıyla tez içerisinde kuir bir perspektifin içinde okunabilir. Müşterek mekan, kamusal ve özel mekan tanımlamalarının dışındaki pratiklerin ürettiği mekansal ilişkiler bütünüdür (Stavrides, 2018, s.16). Bir ilişkisellik toplamı olarak müşterek mekan, tıpkı post-kuir bir perspektifte olduğu gibi salt maddeselliği ifade etmez. Aynı şekilde müşterekleşme pratiklerini sadece ekonomik bağlamda ele almak da yanlış olacaktır. Günümüzde bilgi ve enformasyon da tüm müşterekleşme pratiklerini biçimlendiren koşulları içerir. Stavrides müşterekleşmeyi iki türlü örgütlenme içerisinde tanımlar. Bunlardan ilkin, özel bir müşterekçi topluluğu ifade eden kapalı bir sistem, ikincisini-ve üzerinde tartışacağımız tip- oluşum halinde ve daima müşterekleşmeye açık, genişleyebilir olarak tarifler. Açılma süreci olarak tariflenen bu müşterekleşme, sürekli kendini genişleten, yeni ilişkiler kuran, yeni ilişkiler kurdukça müzakereler gerçekleştiren bir yapıdadır. Kuir bir perspektif olarak mekanı bir araç olarak düşünen bu sistemde, mekan müşterekleşme pratiklerini kurmanın ve genişletmenin bir aracı olarak konumlandırılır (Stravides, 2018, s.17).

“Genişleyen müşterekleşme, özgöl ve karakteristik özneleştirme süreçlerini içinde barındırır. ‘Yeni katılımcıları’ sürekli davet eder ve böylelikle hem müşterekleşmeyi kendi içinden dışarıya yayan topluluğu hem de onun tarafından cezbedilmemiş veya onunla bütünleşmemiş de olsa değişime uğramış olanları, ortak bir dünyanın ortak üreticisi haline gelenleri dönüştürür. [...] O halde yeni katılımcılar müşterekleşmeyle birlikte türdeş hale gelme eğiliminde olan cemaatlerde ve toplumlarda bile egemen tasnifleri ve rol dağılımlarını altüst edebilir. Genişleyen müşterekleşme, müşterekleşme pratiklerini [...] türdeşleşmeden uzaklaştıracak şekilde yönlendirir ve eylemlere muhtemel müşterekçiler olabilecek ötekilerle sürekli müzakere etme yönünde istikamet verir.” (Stravides, 2018, s.59)

Müşterek mekanı karakterize eden ve genişleme faktörüyle birlikte algılayabileceğimiz eşik mekanlar bu noktada önem kazanır. Genişlemekte olan mekan, doğası gereği yeni ilişkilere ve müzakerelere gebe. Dolayısıyla Stravides ayrışmanın ve bağlanmanın aynı anda işlediği bu mekanları eşik mekanları olarak adlandırır. Eşikler kamusal ve özel alanlarda, farklı ölçeklerde karşımıza çıkan mekansallıklardır. Söz gelimi bir kapı eşiği, hem metafor hem de gerçeklik olarak bu tartışmada değerlendirilebilir. Kapı eşiği gibi tüm eşikler içerisi ile dışarısını ayıran ve aynı zamanda bağlantılandıran mekanlardır. Giriş ve çıkış gibi eylemlerin gerçekleştiği koşulların nedenidir. Eşik mekanları tüm bu sebeplerden dolayı bir müşterek mekan olarak değerlendirilebilir. Bu mekanlar aracı olduğu ilişkilerin ve pratiklerin potansiyellerini taşır. Madalyonun diğer yüzü olan kapalı müşterekliklerle konuyu daha iyi açılabilir. Stravides (2018, s.20) bu noktada muhalif siyasete bir uyarıda bulunarak, “kurtarılmış bölge” gibi kapalı müştereklikler tuzağına düşülmemesi gerektiğinden bahseder. Keza içe dönük bu müşterekler ötekilerle kurduğu ilişkilerde eksik kalarak özgürleşme potansiyellerinden yoksunlaşır.

Kuir bir perspektifle mekana bakmanın da kritik koşullarından biri olan potansiyelini ortaya koyma fikri, bu noktada açık ve genişleyen müşterek mekanlarda kendini gösterir. Dolayısıyla ideal bir ütopya fikrinden ve olanağından farklı olarak genişleyen bir müşterekleşme potansiyelini hayatın merkezine yerleştirmek kuir perspektifin direniş arayüzünü oluşturabilir. Keza Negri ve Hardt’ın öne sürdükleri devrimci politikaya mekansal ve post-kuir bir alternatif olarak Stravides’in müşterek mekanları kimliksizleşme siyasetini de içinde barındırdığında, toplumsal ve mekansal ilişkilene potansiyeliyle iktidara yönelik bir direniş fikrini oluşturur. Kuir politikalarla ortaya çıkan bu direniş sahası, Butler’ın (2016, s.143) da bahsettiği gibi alternatif iktidar olasılıkları üretmek amacıyla ortaya çıkıp, onu kendi aleyhine çevirip tersyüz etmeyi amaçlar. Tüm bu ikiliklere alternatif olan modeller, bu anlamı taşıdığı müddetçe mimarlığın kuir perspektif tarafından değerlendirilme fırsatını da oluşturur.

3.3 Mimari Form Üzerinden Virtüel Alanın Problem Potansiyeli

Problemi, bitmeyen ve çözümünü kapsayan bir alan olarak tanımlamak, konuya farklı bir perspektif kazandıracaktır. Problemin çözümden farkı, nesnel olarak belirlenmiş bir strükture sahip olmasıdır (Smith, 2006, s.138). Problem ve çözüm ilişkisindeki bu konumlanmalar içerisinde kuir perspektifin nasıl yer alacağını Cache ve Lynn

ekseninde, çeşitli kavramlar ve örneklerle açıklayacağım. Problem ve çözüm arasındaki üretim ilişkisini açıklamak ve Cache ve Lynn'ın sıklıkla başvurduğu virtüel kavramının boyutlarını ifade etmek için kavramın Deleuze ile bitecek olan kazısını yapmak, konuyu tartışmak için gerekli gözükmetedir. Buna ek olarak mimari forma kuir bir yaklaşım örneği olarak Barrett'ın Broadway okuması da bu perspektifi görünür kılacak bir unsur olarak yer alacaktır. Kuir perspektif içinde bir yaklaşma taktiği olarak benimsenebilecek problem odaklı yer değiştirme işlemi, bu bağlamda bize potansiyelli bir mimarlık okuması sunabilir.

Virtüel kavramı temelde felsefenin en meşhur problemlerinden birinde kökenini bulmaktadır: varlık ve yokluk. Parmenides'in "Doğa Hakkında" kitabında oluşturduğu felsefe bu problemin ilk ortaya çıkışına işaret eder. Parmenides varlığın ancak varlıktan gelebileceğini söyler. Ona göre varlık zaten varlıktan türemiştir. Yokluktan yani *mutlak yokluktan* bir varlığın ortaya çıkması düşünülemez, ifade edilemez. Parmenides'in varlığın varlıktan geldiği düşüncesi, hareket tartışmasını ortaya çıkarır. Kendinden gelen bir şeyde hareketin olduğunu iddia edemeyiz. Her ne kadar hareketi hissediyor olsak da, hareketi bu düzlemde düşünemeyiz. Bu paradoksun ortaya çıkmasıyla birlikte birçok filozof bunu açıklamaya çalışmıştır. Bu paradoksa verilmiş iyi cevaplardan birisi Aristoteles'e aittir. Aristoteles; yoklukla, görelî bir yokluk arasında bir ayrıma gider. Varlık, mutlak olarak yokluktan gelmese bile görelî bir yokluktan-yani yoksunluktan- gelir. Bu felsefî düşüncenin yola çıktığı nokta, bir varlıkta başka bir şey olma potansiyelinin bulunmasıdır. Örneğin, bir çocuğun büyüyüp yetişkin olması veya bir tohumun büyüyüp ağaca dönüşmesi gibi.

Aristo varlıktaki potansiyel fikrini bilkuvve ve bilfiil kavramlarıyla düşünür. Bilkuvve(gücüllük) varlığın potansiyelini tariflerken, bilfiil(edimsel) potansiyelini gerçekleştirmiş varlık modeli olarak karşımıza çıkar. Aristo'ya (1985, s.136) göre bilkuvve, bilfiil nedenden önce gelir ve bilkuvve olan her şey, bilfiil olmak zorunda değildir. Bununla birlikte var olma imkanına sahip olmayan bir şey, varlığa gelemmez. Bu düşünce içerisinde gücüllüğü kendi başına düşünmemiz mümkün değildir. Tohumu ağaç üzerinden düşünen bir model olduğu için zamansal olarak bilfiilin bilkuvveden önce geldiğini düşünsek bile, kavramsal olarak bunun tam tersini söylememiz gerekir. Aristoteles'in oluş modeline dair Deleuze (2009), Bergson'un fikirlerinden de yararlanarak şunları söyler: "Bergson'un olanaklılık fikrinde eleştirdiği şey, olanağın bize ürünün basit bir kopyasını sunması, sonra da bunu üretim hareketine, icat etmeye

yansıtması, ya da daha doğrusu geri yansıtmasıdır” (s.49). Az önce de değindiğim gibi, aynıdan aynıya olan bu gidiş bize pek de bir şey ifade etmemektedir. “Oysa virtüel, olanakla aynı şey değildir: zamanın gerçekliği, son kertede, gerçekleşen, gerçekleşmek için yaratan bir virtüelliğin olumlanmasıdır” (Deleuze, 2009, s.49). Dolayısıyla olanak gerçeğin zıttıyken, virtüel olan potansiyel gerçekliktir. Çocuktaki yetişkin olma olanağı, edimselleşmiş gerçekliğin dışında bir alana karşılık gelir. Dolayısıyla olanak gerçek değildir. Oysa virtüel, edimselleşmemiş olsa bile ontolojik bir pozisyon olarak gerçektir. Virtüel, olanağın sahte-edimselliğinden farklıdır. Virtüel bir alan içinde edimsel olan şey, gerçeğin sadece verili bir kısmıdır (Deleuze, 2010, s.138). Deleuze’ün felsefesinde virtüel kavramı, hem zaman kavramı bağlamında (özellikle Bergson’un felsefesi içinde kurduğu metinlerde) hem de politika ve sanat bağlamında oldukça önemli bir yere sahiptir. Daha önce de belirttiğim gibi virtüel, henüz edimselleşmiş halini bilmediğimiz bir şey. Elimizde bir çocuğun olduğunu -bir potansiyeller yığını olarak- ama bakabileceğimiz bir yetişkin olmadığını düşünelim. Yani virtüel, edimselin bir gölgesi değil, potansiyeller aracılığıyla bir farklılaşma hareketidir. Edimsel, virtüeli öngörülemez yollardan gerçekleştirerek yeni tekillikler çıkarır (Deleuze, 2009, s.43).

Aynıdan aynıya gidiş, çözüm-problem denkleminde çözüm odaklı düşünce süreçlerini ortaya koyan bir fikri yansıtır. Bu durumda çözüm, edimsel olana karşılık gelirken, onu oluşturan yapı olan problem de virtüeldir. Problemin virtüelliği, çözümü ve kendisini sürekli değiştiren/üreten yapısıyla alakalıdır. Problem ile çözüm arasındaki geçişler ve yaratıcı dönüşümler, verili problemler ve ezber çözümlerden farklı olarak potansiyelli alanlardır. Böyle bir çokluklar alanı olarak tanımlanabilecek problematik alan, problemden başlayarak onun koşullarını ve çözümlerini içeren kaza ve olaylara giden bir tündengeleim olarak da düşünülebilir (Smith, 2006, s.145). Mimari tasarım problemlerinin çözüme ulaşmak amaçlı yaratıldığı yapay gündemler, hem kullanılan düşünce yapılarının potansiyelini formel bir düşünce modeline indirger hem de ele aldıkları kavramların potansiyel süreçlerinin önüne set çeker. Kuir perspektifin çözüm ve problem bağlamında problemin önerildiği düşünce pratiği, çözümü önceleyen süreçleri problematikleştirmeyi de beraberinde getirmektedir. Tıpkı ikili yapıların potansiyelini ortaya çıkaran üçüncünün önerildiği örneklerdeki gibi, problemi düşünmeyi tercih eden pratikler de kuir perspektifin içerdiği ve içerildiği bir pozisyona sahiptir. Deleuzeyen problem ve çözüm tartışmasına paralel olarak mimarlık

kuramlarında sıkça tartışılan Lynn'in kıvrım(*fold*) ve Cache'nin kıvrılma(*inflection*) kavramları, çoğu açıdan kuir perspektifin nasıl ele alınabileceğini ifade eden hatlara sahiptir. Mimari üretimleri ve tartışmaları desteklemesi için kullanılan kavramların formel düzeyde ele alınması –tıpkı kuirin muğlak sınırlarına rağmen tanımlayıcı olarak kullanılması gibi- kavramın yaratıcı problem üretme potansiyelini düşüren bir noktaya çekilmesiyle sonuçlanır. Bu kavramlar üzerinden yürütülen mimari tartışmalar kuir perspektifi de içeren farklı açılara sahiptir.

Cache, Çin Seddi ile ilgili olarak başlattığı tartışmada kıvrılma (*inflection*) kavramını açıklamaya çalışır. Bu açıklama, konuyu birçok açıdan değerlendirebileceğim bir noktaya getirmektedir. Virtüel ve edimsel kavramları, çözüm ve problem arasındaki mutlakiyet tartışması ve kıvrım kavramının temelinde yatan matematiksel ve olaysal bağlantıları bir araya toplamaktadır. Cache, Çin Seddi'ni Çin İmparatorluğu'nun kimliğini şekillendiren doğal bir çizgi olarak düşünmektense, tarihsel boyutuna vurgu yapar. Bu setin başlangıçtan beri olmadığını ve Moğollardan korunmak amacıyla yapıldığının altını çizer. Dolayısıyla başka bir düşünce modelini geliştirmek gerektiğini savunur. Çin Seddi'ni bir tekilik olarak ele alırsak, bu tekiliğin tek başına varolmadığını ve belirli bir olaylar dizisi şeklinde bir kıvrılma oluşturduğunu söyler. Bu kıvrımda iki tip tekilik vardır. Birisi kıvrımın ekstrem noktaları, yani maksimum ve minimum noktalarıyken, diğer tekilik taşıyan şey(ler) ise ekstrem noktalar arasında kalanlardır. Bu arada kalan çizgi Cache tarafından kıvrılma(*inflection*) olarak kavramsallaştırılır. Kıvrılma, iki ekstrem arasında maddileşmemiş, saf olayların alanıdır. Aynı zamanda Deleuze'ün de bahsettiği virtüel alana karşılık gelir. Kıvrımlar tepe noktalarına ulaştıkça edimselleşir ve tekrar virtüelin çalışmasına olanak verir. Bu noktadan bakarak, kuir perspektif kavramının ifade ettiği şey, virtüel alandaki olaysal potansiyellere karşılık gelmektedir. Virtüel ve edimsel üzerine Cache'nin yürüttüğü tartışmaya fazla girmeden önce Deleuzeyen olay kavramı üzerine birkaç tanımlama yapmak konuyu kavramak açısından önemli olabilir.

Olay, başımıza gelenin kendi cisimselliğinde soğurulmasını değil, saf olarak dildeki/düşüncedeki eylemi ifade eder. Deleuze, Lewis Carroll'un metninden örnekle "Alice büyüyor." cümlesini ele alır. Burada büyümek mastarı, her ne kadar cisimsel boyutuyla Alice ile düşünülüyor olsa bile, büyümek tek başına saf bir olaydır. Mastardır. Dolayısıyla olay, t_1 ve t_2 anlarındaki donukluğuyla ve cisimselliği ile değil, iki yöne birden hareket eden bir öze karşılık gelir. "Sağduyu her şeye tek bir yön

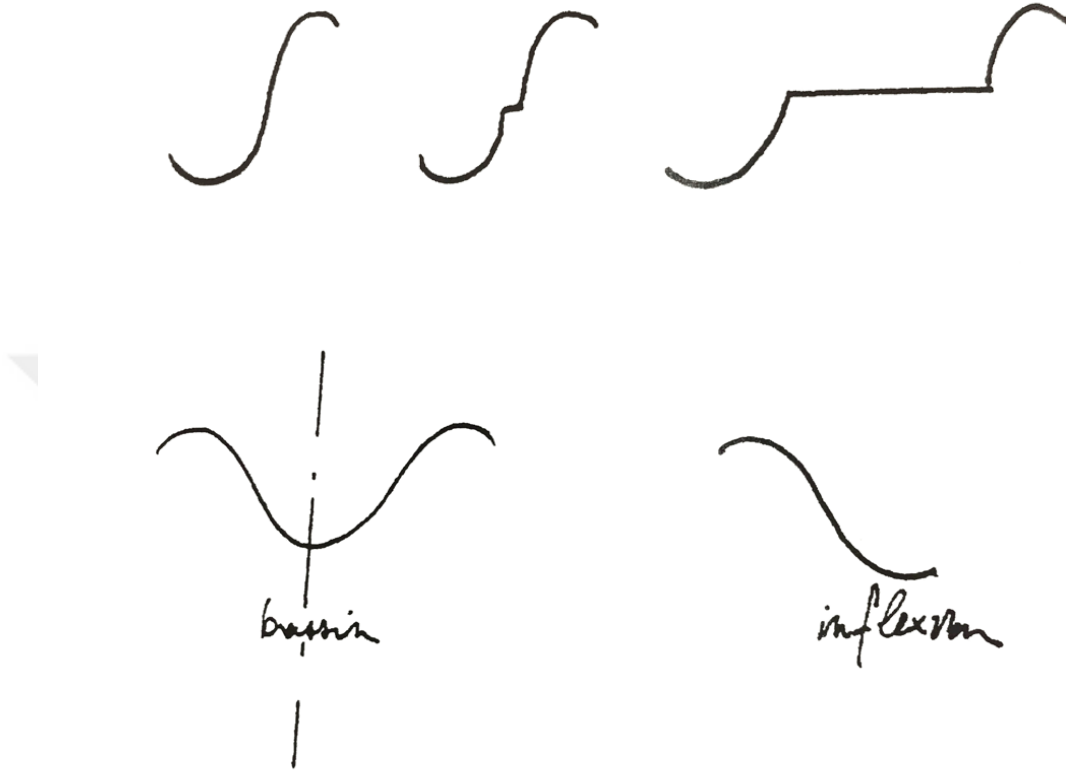
olduğunu kabul etmektir, oysa paradoks iki yönü birden kabul etmektir” (Deleuze, 2015, s.17). Bu iki yönlü ilerleme, bir durumdan başka bir duruma geçişin arasındaki zamansal ilişkiyi bağımsızlaştırır. Örnek olarak, cisimsel bir mekanın oluşmasıyla yok olması arasında öncelik ilişkisi kalmaz. Bir duvarı yıkmak, aynı zamanda yapmakla eşdeğerdir, yönü belli değildir. Zamanı artık t_1 ’den t_2 ’ye değil, olaysal olarak bağlarız. Cisimlerle olaylar arasındaki bu fark, yüzey ile derinlik arasındaki düşey bir ilişkiyi de açığa çıkarır. Cisimler, derinliklerde hareket eden ve yüzeyi oluşturan öğelerdir.

“Bütün cisimler birbirleri için, birbirlerine göre nedendir, ama neyin nedeni? Cisimler bambaşka bir doğaya sahip birtakım şeylerin nedenidir. Bu sonuçlar cisim değil, tam anlamıyla cisimsizdir. Söz konusu olan, fiziksel nitelikler ve özellikler değil mantıksal ya da diyalektik atfetmelerdir. Şeyler ya da şey durumları değil olaylar.” (Deleuze, 2015, s.20)

Dolayısıyla cisimler olaylardan bağımsız, olaylarda alttan alta yatan nedenlerdir. Fakat burada vurgulanması gereken bir nokta olarak, virtüel kavramının fiziksel olmayana, edimselin ise bir gerçeklik olarak fiziksel olana atfedildiği düşünülmemelidir. Virtüel edimselleşmiş bir şeyin nasıl ki bir nedenidir, aynı şekilde bir fiziksel gerçeklik olarak edimsel de sayısız virtüelin gizliliğini içerir. Tıpkı Çin Seddi örneğindeki gibi, içerimlerin karşılıklı etkileşimi düşünülmelidir. Dolayısıyla hem virtüelliğin, hem de olay kavramının kıvrılma ile birlikte düşünülmesi, Cache üzerinden yapacağım kuir perspektif okumasında farklı bakışlar yaratır.

Kıvrılmanın ekstrem noktaları ve kurduğu ilişkiler bir yana, Cache’nin maksimum üzerine söylediği genel bir görüş, ele aldığım problem-çözüm-mimarlık eksenindeki kuir bakışa geçmeyi kolaylaştırır niteliktedir. Cache, maksimumun rasyonalite ve ilerlemeyi içerdiğinden bahseder ve maksimumum gözle görülebilir en fazla faydayı ifade ettiğini vurgular. En az enerji - en çok yol/aşama/üretim ilişkisi, bir hedefe giden en optimum yolu bulmak, kısacası eylemlerimizi dünyayı maksimumda kullanmak için yönlendiriliriz (Cache, 1995, s.34). Mimariyi bu şekilde yeniden düşünmek, Cache için insan vücudunun dik sağlamlığını yitirmesine ve uzayda katlanmış bir deri olarak uzamasına yol açar. Bu genel perspektifle kıvrılma kavramının ekstremlikler ile nasıl bir ilişki içinde olduğunu anlayabilmek, yapma ve bakma biçimleri için de belirleyici olacaktır. Matematiğe geri dönersek, maksimum ve minimum noktalarında alınan teğetler koordinat çizgisini dik keserken, ufak bir değişiklik maksimum ve minimum noktalarını değiştirir. Oysa *inflection* koordinat sisteminin referanslarından bağımsız olarak işler. Çizgideki yükseklik, derinlik ya da

yön belirten herhangi bir tanımlaması olmayan, salınan, Leibniz’de ve Deleuze’de ifade edildiği gibi birden fazla anlama ve olaya karşılık gelen bağımsız noktalarıdır (Şekil 3.2).

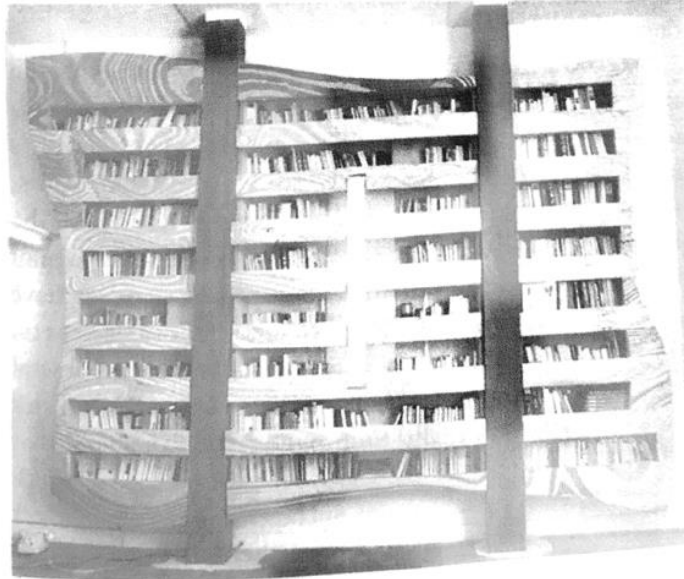
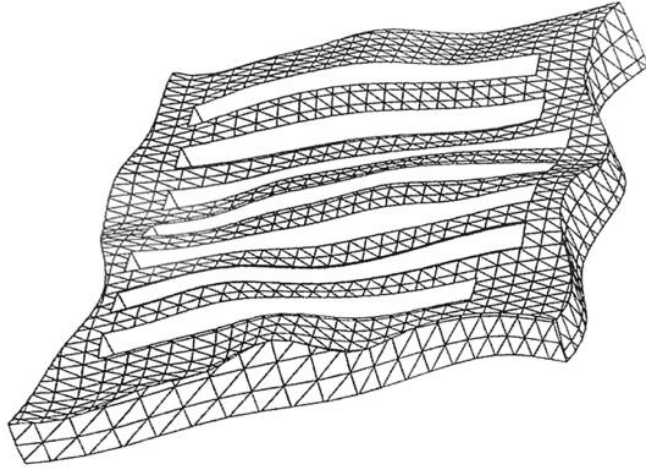

Şekil 3.2 : Ekstrem noktalar ve inflection eğrisi (altta), (Cache, 1995, s.36).

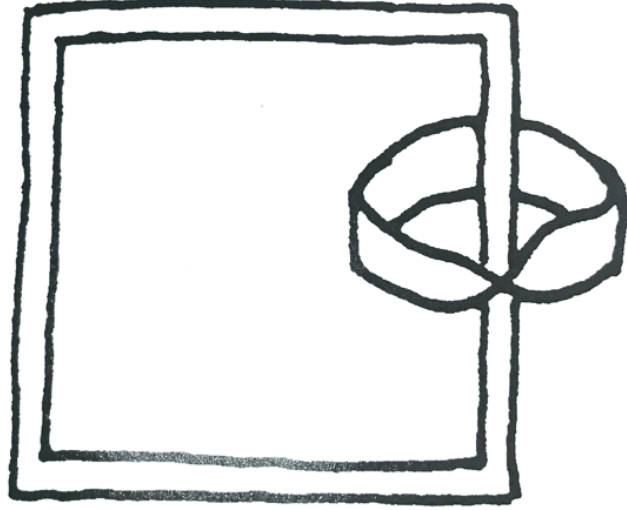
Inflection eğrisine yerleşmek (üstte), (Cache, 1995, s.40).

Deleuze’ün de başvurduğu Mobius şeridine Cache de atıfta bulunur. Kıvrılmayı, iki ekstrem nokta arasında bir virtüel aralık olarak belirlerken, Mobius şeridinin sunduğu kavramsal paradoks konuya açıklık getirir. Mobius şeridinin yalnızca bir an için üst veya alt, sağ veya sol, iç veya dış olmayan bir evreni görmemize nasıl izin verdiğine değinir. Kıvrılmanın herhangi bir paradoksun kurucu elementi olduğunu söyler (Cache, 1995, s.37). Özellikle iç ve dış arasında kurduğu bu geçişlilik hali Cache için önemli bir dayanak noktası oluşturur. Cache iç ve dış arasındaki ilişkiyi birlikte düşünen bir örnek olarak topolojik kitaplık tasarımına değinir (Şekil 3.3). Dışa ait bir formu içe aktarmayı iç ile dışın birbirine karışması olarak aktarırken, bunun sadece formel bir aktarım olduğunun altını çizer. Keza, çerçeve içine aldığı bir Mobius şeridiyle iç-dış üzerine kitaplık tasarımına zemin oluşturacak açıklamalar yapar. (Şekil

3.4) Şeridin içten dışa, dıştan içe gitmesi, kitaplık tasarımındaki dışsal ögenin içe taşınmasını sembolize eder (Cache, 1995, s.72). Fonksiyonun yinelenmesi dışında bir karşılığı pek de olmayan bu tasarım, diğer kavramsal ve virtüel örneklerin yanında pek inandırıcı değildir. Aynı şekilde Mobius şeridinde olduğu gibi geçişli ve çift yönlü bir halin verilen örnek tarafından karşılanamadığını söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla görünür nesnelerden görünürlüğü kendisine geçmek kuir perspektifin önerdiği bir bakma şekli olarak sunulabilir.

Şekil 3.3 : Kitaplık tasarımı, (Cache, 1995, s.69).

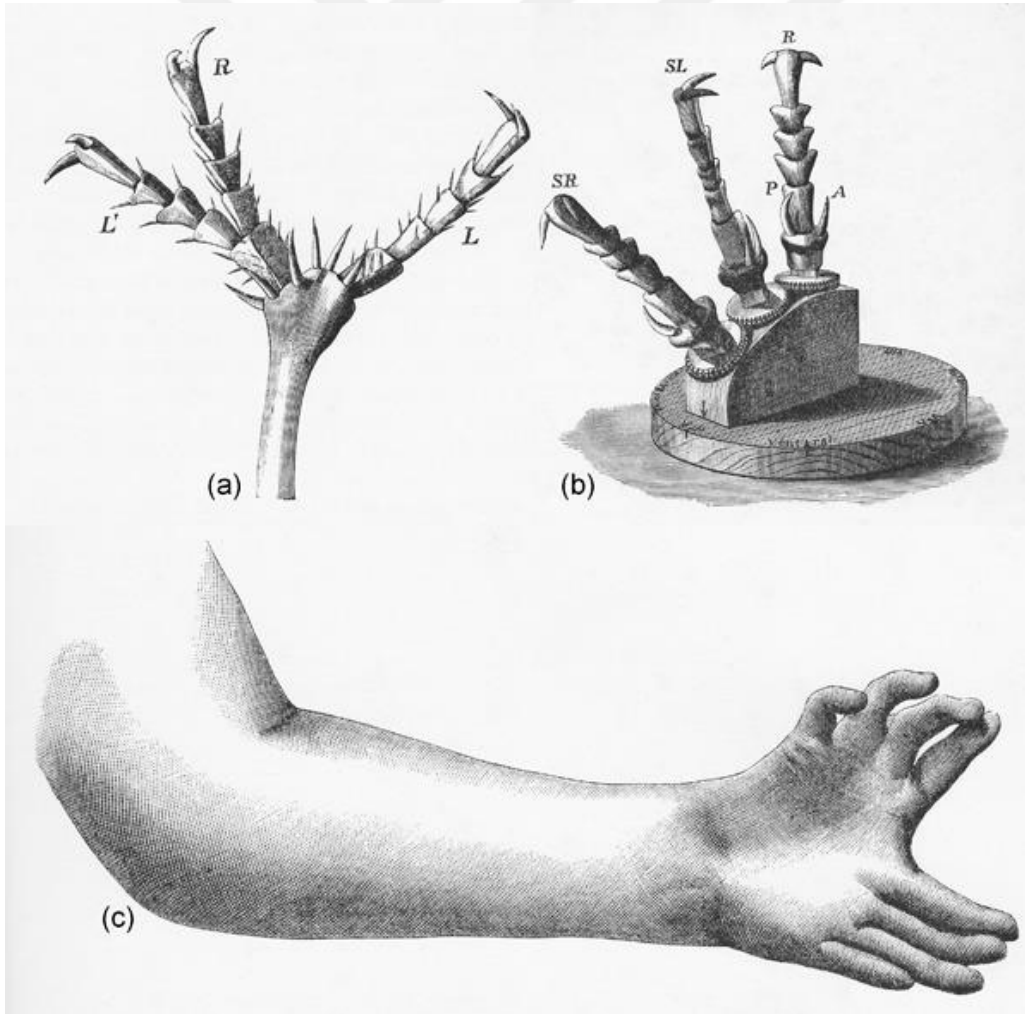
Şekil 3.4 : Möbius şeridi ve çerçeve, (Cache, 1995, s.72).

Cache ve Deleuze gibi, Lynn da Leibnizyen bir bakışla Deleuze’ün kıvrım(*fold*) kavramı üzerine oldukça fazla üretimde bulunmuştur. Lynn bu üretimleri hem teorik hem de pratik uygulamalarına yansıtmıştır. Lynn’ın fikirlerinin dayandığı nokta, Descartes’ın kartezyen bakış açısıyla Leibniz’in monad kuramının yer değiştirmesidir. Kartezyen alan sabitlemişliğin sağlanabilmesi için izole ve indirgenmiş bileşenlerden oluşur. Deleuze, problem ve çözüm üzerine düşünürken Descartes ile ilgili şu anekdotu paylaşır:

“Tıpkı geometride problemin çözüldüğünü zannettiğimiz gibi, cebirde de bilinmeyen nicelikler üzerinde bunlar sanki biliniyormuş gibi işlemlerde bulunuruz: problemler bu suretle onlar için çözüm vakaları yerine geçebilecek önermelerin formuna indirgenmiş olur. Bu durumu Descartes’ta açıkça görürüz. Kartezyen yöntem (açık ve seçik arayışı), bizzat problemlerin kuruluşuna veya soruların anlaşılmasına yönelik yaratıcı bir yöntem değil, verili olduğu kabul edilen problemleri çözmeye yönelik bir yöntemdir. Problemlere ve sorulara ilişkin kuralların oynadıkları tek rol, açıkça ikincil ve tali bir roldür.” (Deleuze, 2017, s.218)

Leibniz’de ise bileşenler –yani *monadlar*- kendi etki alanlarını ve zamansal gelişimlerini oluşturur. Dolayısıyla daha esnek ve dinamik bir montaj söz konusuysa, her bir monad “olası bir dünya”yı açığa çıkartabilecek kudrettedir (Lynn, 1999, s.15). Lynn bu geçişi pasif bir statik koordinat alanından aktif bir etkileşim alanına geçiş olarak tanımlarken, aynı zamanda bu otonom saflıktan bağlamsal özgülüğe doğru bir geçiş anlamına da gelir. Hem Bernard Cache hem de Greg Lynn için mimarlık, virtüel kavramların doğrudan araştırılması ve uygulanması olarak ortaya çıkar. Standart dışı üretim ve tasarım mekanizmaları, kıvrım/kıvrılma kavramları etrafında

şekillenmektedir. Lynn'ın kıvrım mimarlığına geçmeden önce, düşüncenin temelini oluşturan ideal form ve simetri kavramlarının bu düşüncedeki yerini kısaca açıklamak gerekir. Simetrinin genellikle bir düzen/tertip göstergesi olduğu fikrine farklı bir bakış sunar. Bu bakışı William Bateson'un kalıtım ve mutasyon çalışmalarıyla oluşturduğu kuramsal zemin içinde simetrinin bir bilgi eksikliği olduğunu söyler. Bateson insan bedeni üzerinde yaptığı çalışmada, olması gereken bilginin eksik olması durumunda bedende simetrinin o eksikliği doldurduğunu söyler. Bateson bir nevi ucubeliklerin, normal bir elden daha fazla simetri gösterebileceğini söyler (Şekil 3.5). Lynn için tasarımda da aynı şey söz konusudur. Simetrik bir durumda, bilgi dışarıda bırakılmış veya bastırılmıştır. Simetri böylece temel bir organizasyon ilkesi değil, "varsayılan" bir konumdur. Lynn, mimarideki asimetric uygulamaların bir simetri kaybı değil, açık, esnek ve uyarlanabilir bir sistem olduğu sonucuna varır. Mutlak sistemden muğlağa geçiş, esnek sistemlerin temel özelliğidir (Lynn & Umemoto, 1995, s.19).

Şekil 3.5 : Bateson'un simetri modeli, (1894).

Lynn mimarlık tartışmasında *kıvrım* aracılığıyla, çözülmüş ve sabitlenmiş mekansal düzenlemelerin yersiz yurtsuzlaştırılması projesini öne sürer. Kıvrım kavramından yola çıkarak beden ve geometri arasında bir ilişki kurar. Bedenin organik yapısıyla geometrik dilin keskinliği üzerinden bir hat yakalamaya çalışır. Rijit geometriler ile doğal organizmalar arasındaki ikilikte esnek olanı arar. Bu arayış, virtüel kavramını bilgisayar-odaklı tasarım süreçleri olarak tanımlamasıyla, peşine düştüğü muğlak formların temelini oluşturur. Kesin ve muğlak geometriler üzerine yaptığı bir açıklamada, kesin geometrilerin herhangi bir zamanda herkes tarafından aynı şekilde çoğaltılabilir ve sabit matematiksel miktarlara indirgenebilir olması gerektiğinden bahseder. Hatalı geometriler, ölçüm için gerekli hassasiyet ve titizlikten yoksundur. Muğlak geometrileri, Edmund Husserl tarafından tarif edildiği gibi indirgenemez ancak titiz olan geometriler olarak tanımlar (Lynn, 2004, s.27). Bu geometriler önceden belirlenebilir, ancak standart noktalara veya boyutlara indirgenemez. Kesin geometrilerden farklı olarak, içinde bulunduğu özel bağlamın dışında aynı geometrik şekli tekrarlamak anlamsızdır. Bu açıdan, kesin rakamlara kolayca çevrilemezler. Bu bağlamda kıvrımı farklı bir terminoloji ile açıklamaya girişir. Kıvrılmış/katlanmış bir bileşimin ne krem şanti gibi homojen, ne de kıyılmış fındık gibi parçalı olduğunu ama hem pürüzsüz hem de heterojen yapıda olduğunu ifade eder (Lynn, 2004, s.25). Burada Lynn, tasarıma ve onun formuna farklı elemanların, bileşenlerin katılabileceğini / ayrışabileceğini ifade eder.

Tasarım, Cache’de olduğu gibi standart dışı, eklenenebilir bir karışım olarak tarif edilir. Hiçbir şeyin eklenemeyeceği ya da çıkarılamayacağı bütün bir organizmadan farklı olarak, tıpkı Deleuze ve Guattari’nin organsız bedenleri gibi -içsel sınırları içinde dış etkileri davet eden-, ilişkilerini ve etkilerini genişleten açık sistemler Lynn’ın tariflediği yapılardır. Bunun gibi iki yönlü bir bozundurma dış güçlerin içselleştirilmesiyle genişler. Kıvrılmış, esnek mimari formlar, hem dışa dönük etkilerinde hem de içe dönük etkilenmelerinde olasılıklara açıktır. Bu fikirlere yönelik bir yorum olarak, Harris’in (2005, s.51) aktardığına göre Lynn’ın öne sürdüğü kıvrım mimarisi için tasarıma ve mimariye tepeden bir müdahale ve henüz oldukça teorik olarak değerlendiren Hagan, yine de mimarlık ve mekan arasında yeni bir maddi ilişki olduğunu belirtir. Burada sorulması gereken kuşku bir perspektifle şu olabilir: mimari üretime dair teorik kaldığı söylenen şeyin sebebi, ortaya konan problem-çözüm ilişkisinin asla doyuma ulaşamayacak bir imkansızlıkta yatıyor olması olabilir mi?

Problemi ortaya koyup onu geride bırakma hevesinin, daha iyi ve daha keskin çözümler üretme telaşının, kıvrım mimarisinde olduğu gibi tartışmayı yeniden daha yeni ve daha iyi olana kanallandırdığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Fakat, Hagan'ın söylediği şey farklı bir açıdan desteklenebilir. Kıvrım kavramı ile tartışılan mimari form/program/bağlamsallık gibi unsurlar mimari üretimin sonuç üründen başlayarak düşünüldüğü bir hale dönüşebilir. Bu durumu çözüm-problem ilişkisi etrafında düşününce, kıvrım mimarlığının yaratıcı problem potansiyelini indirgendiği hissine kapılmak oldukça mümkün olabilir. Mimarlığın bir süreç ve sonuç ürünün de buna dahil bir aşama olduğunu şerh düşmek kaydıyla, kıvrım tartışmasının hedeflediği izlenimine kapıldığımız formel bakış, mimarlığı çözüm-odaklı bir bakışa sıkıştırabilir. Problemlerle barışmak ve çözüme dair “yeni” bir şey bulma telaşından vazgeçmek, belki de mimari üretimlerde kuir fikrine yönelmiş yeni bir perspektif kazandıracaktır. Bu perspektifi geliştirecek bir bakışla, Bergsoncu bir yaklaşımla ifade edilirse problem, onu çözmekten çok bulmakla ilintilidir. Spekülatif bir problem doğru bir şekilde ortaya koyulduğu andan itibaren çözülmüştür. Diğer bir tabirle, bir problem ortaya konulabiliyorsa çözümü de örtülü olarak ona dahildir (Deleuze, 2014, s.55). Fakat ampirik alandaki genel kanı, problemin çözümle birlikte yok olacağı düşüncesidir. Öyleyse sorulacak sorular şunlar olabilir: Problemler çözümü bulana kadar mı vardır? Problem sadece bilgisizliğe mi karşılık gelir ya da sadece pedagojik bir şey midir?

Lynn ve Cache'nin oluşturduğu fikirler temel olarak dinamik ve standart dışı kuramları desteklemesi açısından muhalif ve kuir perspektif dahilinde değerlendirilebilecek olsa bile belirli açılardan problem-çözüm tarafında çözüme kayan, yeniyi bulma ve formel ilişkiler kurma konusunda soru işaretleri barındırmaktadır. Problemimiz standartlar ve ideal olan ise, hedeflenen şey bu problemi geride bırakacak yeni bir yöntem/araç/fikir bulmak mıdır? Süregelen bir problematik olarak standardizasyona bir çözümle nokta koymak -hedeflenen bu olmasa bile- kuir perspektifin dışına taşan bir konumdur. Daha önce de açıkladığım gibi, problem virtüel bir alanda en fazla kısmi edimselleşmeleri olabilecek bir gerçekliktir. Cache'nin kavramıyla konuşacak olursak kıvrılmanın kendisidir. Problem-odaklı düşünmek mimarlığı kuir perspektifin içinde tutarken, yeniyi arayan bir çözüm stratejisi kapanının da etrafından dolanmayı sağlar. Dolayısıyla tekrar vurgulamak gerekirse, kuir perspektif hem ifade ettiği ve önerdikleriyle yeni olanı değil, belki de eskimemiş olanı –yani problemi- gündeminde tutar, hem de kendisi yeni olma iddiası taşımaz. Bu yüzdendir ki, kuir perspektif bahsi

geçen tüm tartışmaların içine dahil olan ve kendi ilişkilerini ortaya çıkaran bir yapıdır. Cache ve Lynn'dan farklı olarak mimari forma yaklaşımının kuir ile kurduğu ilişkinin açıkça kuramcının kendisi tarafından belirtildiği bir tartışma olarak Annie Barrett'in uygun-olmayan form tartışması, konuyu genişletmek için idealdir. Mimarlık içinde kuir tartışmasını bir problematik olarak kuir perspektife yakınsayan bir çizgide ele alan Annie Barrett (2017, s.141), kuir; belirli, kesin, tanımlı bir kullanımdan farklı olarak, şekil değiştirme kapasitesi üzerinden çoklu form ve etkiler içinde düşünür. Böyle bir kuir yaklaşım, mimari özne ile nesne arasındaki ilişkisel konumlara bağlı olarak karşılıklı etkilenme ve kaymaları gündeme getirir. Leibnizyen bir düşünce içinde bakış açılarına yerleşmek, Barrett'in de bahsettiği bu yer değiştirme ve kaymaları kuir ile okumanın bir taktiğidir. Broadway ile Manhattan arasındaki birbiriyle zıt ve girift bir ilişkiyi ele alan Barrett (2017, s.142), ortagonallik ve eğiklik üzerinden konuyu örneklendirir. Broadway'in eğikliğiyle Manhattan'ın gridal yapısının kesiştiği bir nokta olarak Flatiron Binası'na bakıldığında, perspektifin bozulduğunu ve eğik ile ortagonal olanın yer değiştirdiği gözlemlenir (Şekil 3.6). Broadway'in, şehri yıkıcı bir şekilde yeniden düzenlemesi, heteronormatif perspektiflerde bir kayma yaratarak organize olmuş hiyerarşileri şüpheye düşürür.

Şekil 3.6 : Flatiron Binası ve bozuk perspektif, (Url-3).

Barrett (2017, s.143), Broadway'in kentte yarattığı kayma gibi, yapı ölçeğinde de Matta Clark'ın Conical Intersect çalışmasından, Louis Kahn'ın Ahmedabad'daki

IIM(Indian Institute and Management) kampüsüne kadar verdiği örneklerle form üzerinden uygun-olmayanı/kuir inceler. Barrett'a göre uygun-olmayanın yeniden değerlendirilmesi mimarlık düzleminde kuir ile işbirliği içerisinde farklı olasılıkları görünür kılabilir. Uygun-olmayan formlar, mimari konuların ve nesnelerin göreceli konumuna bağlı olarak farklı rollere sahip olabilirken, nesnelerin kendilerinin soyut özelliklerinde değil, kuir bir mimarlık içinde tezahür eden özne ve nesnelerin ilişkilene biçimlerinde ortaya çıkar (Barrett, 2017, s.144). Bu yaklaşımla birlikte, uygun-olmayan formlar kuir olarak değil, geçmiş ve potansiyel geleceğin birleşiminden oluşan bir kuir örüntü olarak ifade edilebilir. Böylece Cache ve Lynn'de zaman zaman yakınsanan probleminden çözüme geçme içgüdüsü, böyle bir okuma içerisinde kendisini hissettirmez. İlişkilene ve bakış açıları özelinde değerlendirilen problematiği ortaya çıkarma çalışmaları kuir perspektife dair özellikleri göstermesi açısından önemli bir yere sahiptir.

3.4 İkinci Eşik

Kuir kavramından taşıdığım tanımlı olmama / muğlak olma halini *kuir mekan* okuması içerisinde ortaya koyarak başladığım mimarlık kuramındaki kuir konumlanmalar, çeşitli perspektiflerden mimarlığa bakan bir asambalay haline gelir. İkili bakış açılarının dışında bir pozisyonu sergileyen bu düşünceler, mimarlığın; kendisiyle (disipliner tavrıyla), sanatla ve politikayla kurduğu ilişkiler içerisinde sınırları bulanıklaştıran kuir bir birleşmeye bürünür. Baydar'ın ve Lavin'in mimarlığın sınırlarını, melezliğini tartıştığı metinlerden hareketle, mimarlığa dair kendisine dikilen gömleğin dışında bir takım ilişkilenemeler önerirken, Stravides'in müşterek mekan kavramı ise ele aldığım kurgu içerisinde mimarlığın ve kuir perspektifin kentsel ve mimari ölçekte nasıl aktifleşebileceğinin ipuçlarını verir. Mekana ve mimarlığa dair bu konumlanmalar, tezin ana iddiası olan çözüm-odaklı yapıların dışında problematik bir alanı kapsamakla birlikte, mimarlığın problemi imgesiz olarak ve anlam üzerinde aramasının ortaya çıkaracağı potansiyel alanın da işaretidir. Bu bakış açısıyla ele aldığım mimari form tartışması da çözüm / problem arasındaki geçişliliğin ve bu geçişlilikten beklentinin ne olduğunun tartışıldığı bir konumlanmaya denk düşmektedir. Özellikle problemi öne çıkarmasıyla ve mimari üretimleri felsefe arakesitinde incelemesiyle potansiyelli bir alan oluşturan Cache ve Lynn'nin yaklaşımları, yeniyi ve mimarlık için verimli olanı işaret ettiği hatlar dışında kuir perspektifi yansıtan nitelikte doneler içermektedir.

Mimari üretimi kuramlaştıran bu çalışmaların, mimarlık kuramı ve pratiği açısından problematik karşılığı olmasının yanında, çözümle kurduğu tali bağlantılar bu perspektifi kesintiye uğratan anları oluşturur.

Dolayısıyla, mimarlık kuramına dair yaptığım bu incelemelerde ele aldığım konular üzerinde ortaya çıkan fikirler, bir sonraki bölüm olan Neufert okumasındaki pratiğimi şekillendiren unsurları oluşturdu. Mimarlık içinde yaptığım okumaların sonucu olarak kuir perspektifin taktikleri, disiplinler sınırların muğlaklaştırılması, ikili düşüncenin dışında –müşterek mekan gibi- alternatif kavramların üretilmesi, mimarlığın pratik süreçlerinin felsefe ile kurduğu ilişki bağlamında tasarlanması ve esnek süreçleri ve bakış açılarını ortaya çıkarması şeklinde ifade edilebilir. Elde ettiğim bu bakış açıları, Neufert'in önerdiği mimari tasarım pratikleri ve süreçleri, standardize edilmiş ezber çözümlerini ve tasarımcıya atfettiği rolü bağlamında tartışmayı ilerletmenin altında yatan sebeplerini oluşturmaktadır.

4. KUIR PERSPEKTİF PRATİĞİ: NEUFERT’İN YAPI TASARIMI KİTABINA BAKIŞ

Bir çözümler kitabı olarak Neufert’in Yapı Tasarımı kitabı, mimarlık pratikleri özelinde asırlardır devam eden bir yaklaşımı ortaya koyar. Günümüzde hala yeni baskıları ve güncellemeleri yapılan bu çözümler kitabı aynı zamanda mimarlığın çözümle özdeşleşmiş yapısının ana akım olarak sürdüğünün bir göstergesidir. Bununla birlikte, Neufert ve diğer çözüm-odaklı, evrensel ve ideal ilkelerin peşinden giden mimarlık pratisyenlerinin/kuramcılarının farklı bir pozisyonda analizini gerçekleştirmek istiyorum. Burada sormak istediğim bir soru olarak, Neufert’in Yapı Tasarımı kitabını eleştirmek/analiz etmek tek başına ne anlama gelir? Eleştiri problemi ortaya çıkarıyor mu? Yoksa sadece yeni bir çözüm mü sunuyor? Genel kanı, eleştirilen nesnenin yerine yeni olanın ikame edilmesi iken benim savunduğum kuir perspektif pozisyonunda, Neufert’in bakışını eleştirmek böyle bir yaklaşımı içermemektedir. Eskiye yeni ile ikame etmek, çözüm-odaklı bir bakış açısının devamı niteliğinde olduğu için onu sadece problemler alanına çekerek oradan beslenmek ve bakış açısını değiştirmek kuir perspektifin bir taktiği olarak da öne sürülebilir. Böylece, kuir perspektif olarak tartıştığım ikiliklerin sorgulanması, deneyim ve koşul ilişkisindeki formel yapılar, bütünselliğin ve parçalılığın konumlanmaları, olasılıkların potansiyele dönüştürülmesinin alternatif yaklaşımları, evrensel bakış açısının reddi ile ortaya çıkan deneysel ilişkilenmeler Neufert’in Yapı Tasarımı kitabı incelemesinde kullanacağım altlıkları oluşturur. Dolayısıyla, tezdeki son ana başlık olarak ele alacağım Neufert’in Yapı Tasarımı kitabı ve onun fikirlerinin altını oyan alternatif yaklaşımlar, bu aşamaya gelene kadar biriken kuir perspektif taktiklerinin bir pratiğini oluşturacaktır.

4.1 Neufert’in Yapı Tasarımı Kitabı

“İki nokta arasında nasıl bir çizgi çizilebilir?” sorusu, problemin koşullarıyla birlikte sınırsız olası çözüme sahipken (eğri, döngü vs..), düz bir çizgi en kısa çözümü oluşturur. “ (Smith, 2006, s.148)

Normatif ve çözüm-odaklı bir mimari yapı derlemesi olan Neufert'in Yapı Tasarımı kitabı (Bauentwurfslehre) ilk baskısını yaptığı 1936 yılından günümüze kadar 17 farklı dile çevrilmiştir. Yapı Tasarımı kitabı erken baskılarında 5 bölüme ayrılmışken, günümüzde genişletilmiş ve geliştirilmiş olarak 20 bölümden oluşmaktadır. Kitap, Neufert'ten sonra da oğlu Mimar Peter Neufert ve bir grup mimarlar/mühendisler tarafından geliştirilmiş, yeni kavramlara ve standartlara uygun olacak şekilde yenilenmiş ve 2020 itibarıyla 41. baskısını yapmıştır. Bu veriler, Neufert'in Yapı Tasarımı kitabının etki alanını göstermek ve tarihselliğine vurgu yapmak açısından oldukça önem taşımaktadır. Çözüm-odaklı tasarım politikasına karşı olarak problemi öne çıkarmaya çalıştığım bu araştırma boyunca, mimari çözümler ve standartlar kitabı olarak bilinen Yapı Tasarımı kitabını inceleyip, daha sonra bununla ilgili öne sürülmüş fikirlerle, savunduğum perspektifin bir ilişki kurup kuramayacağını ve normatif olmayan tasarım anlayışları üzerinden kuir perspektifi nasıl var edebileceğimi tartışacağım.

Yapı Tasarımı kitabı, insan ölçülerinden iç mekan düzenlenmesine, altyapı hizmetlerinden gün ışığı ve optiğe kadar oldukça geniş bir yelpazede mimari çözümlerin derlenmesinden oluşmaktadır. Kitabın son büyük revizyonunu 1979 yılında, yani ölümünden 7 yıl önce gerçekleştiren Neufert, elde ettiği başarı ve popülerite ile mimarlık uygulamalarını standartların olmadığı bir durumun tahayyül edilemeyeceği noktaya getirmiştir. İlk yayınlandığı zamanlardan kısa bir süre sonra kitapta kullanılan DIN (Deutsches Institut für Normung) standartlarının çoğu mimarlık stüdyolarında, ofislerde ve akademideki kullanımı önemli ölçüde yaygınlaşmıştır. Neufert'in 1936 yılında ilk basımını yaptığı Yapı Tasarımı kitabı, belirli dönemlerde tarihsel ve politik sebeplerden dolayı farklı eğilimlere ve etkilenmelere sahiptir. Bununla birlikte ifade etmek gerekir ki, tez içerisinde eleştirisinde bulunduğu çözüm-odaklı bakış açısının Neufert'in Yapı Tasarımı kitabı özelindeki yansıması, çıktığı dönemin şartlarından dolayı tarihsel olarak ilk zamanlarını değil, günümüzde hala sıklıkla başvuru ve yaygınlığını koruyan bir başvuru kitabı olmasından kaynaklanmaktadır. Genel hatlarıyla kendi tarzını ve içerik şeklini her yeni baskısında korurken, zamanın getirdikleriyle güncellenen, eklemlenen bir kitap olarak Yapı Tasarımı kitabı bazı edisyonları incelenerek değerlendirilmiştir. Seçtiğim bu edisyonlar, hem tarihsel hem de kitabın yayılmasının kaydını tutan bir izlek

içermektedir. Yapı Tasarımı kitabının arkeolojisini yapmak, onu incelemenin ilk aşamasını oluşturacağı için önemlidir.

1936 yılındaki ilk baskısı, ilk 20 yıldaki değişimini gözlemlemek için 1950 yılındaki baskısı, değişen adı ve içeriğiyle Yapı Tasarımı (Bauentwurfslehre) olarak bildiğimiz halinden daha farklı bir formattaki “Bauordnungslehre” hali, 1970 yılındaki ilk İngilizce çevirisi, 1974 yılındaki ilk Türkçe çevirisi ve güncel halin baz alındığı 2014 baskısı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Değişen ve eklenen durumlardan önce aynı kalan bileşenlerine bakmak gerekirse, Yapı Tasarımı kitabının bu kadar yaygın olmasını sağlayan manifestal tasarım yaklaşımının vurgulandığı -kitabın 1. bölümünü kapsayan- tasarımcının yapması gerekenleri, DIN standartlarını –her ne kadar zaman içerisinde genişletilmiş olsa da- ve en önemlisi Neufert’in geliştirdiği “humanscale” adındaki eril insanın tasarım ölçeği olarak derecelendiriliği ve esas kabul edildiği bölüm ilk vurgulanması gereken yerdir. Aynı şekilde temel mekansal gereksinimlere ait (pencere, kapı, dolap vb.) ölçülendirme ve teknik bilgilerin de çoğunlukla değişmediği gözlemlenmiştir.

Kitabın 2. bölümüyle birlikte değişen özelliklerinden bir tanesi mimari projelerdeki işleyişi ve süreci konu alan anlatımlardır. İlk baskılarında oldukça küçük bir alan kaplayan ve primitif bir anlatıma sahip olan bu bölüm, 1950 baskısında da gözlemlenebileceği gibi, daha detaylı bir süreç tasarımını içermektedir. Bu durum, hem kitabın vaadettiği çözüm-odaklılığı kuvvetlendiren ve eksik parçasını tamamlayan bir yapı olmakla birlikte, aynı zamanda zamanın getirdiği bir kontrol ve hız gereksinimini de açığa çıkarmaktadır. Kitap dönemin şartlarına adapte olmaya çalışmaktadır. İlerleyen senelerde Le Corbusier’in Modülör’ünün yaygınlaşmasıyla, kitap bunu da içererek kendi savını destekler bir pozisyon almıştır. Neufert’in Humanscale’i gibi, Corbusier’in Modülör’u da aynı heteronormatif ve eril düşünce yapısının ürettiği tektipleştiren ve tektipleştirirken dışlayan bir yapıya sahiptir. Bu perspektifle 1970 yılındaki İngilizce baskısına baktığımızda, bu güç ilişkisinin farklı bir versiyonunu görürüz. Alman yapı standartları olan DIN’a yer vermeyen İngilizce baskısı, kendi standardı olan BS’yi (British Standards) kitaba entegre etmiştir. Bu bakış açısı standardizasyon üzerinden işleyen iktidar ve güç ilişkilerini açığa çıkaran bir konumlanma içermesi dolayısıyla dikkate değerdir. Ayrıca, teknik uygulama esaslarının yanında yine bu dönemde renklerle ilgili bir bölüm eklenmiştir. Bu eklenme, kitaptaki somut kavramların ve uygulamaların dışında, renkleri ve hisleri

de somutlaştırmaya çalışan didaktik bir bakış içermektedir. Öznelliğin oldukça yüksek olduğu bir konunun dahil edilmesi, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında iç mimarlık uygulamalarının kendi alanını oluşturması ve özelleşmesiyle ortaya çıkmış dekorasyon yaygınlığının bir ürünü olarak da okunabilir. İngilizce baskısından farklı olarak 1974'teki ilk Türkçe baskısında DIN standartları yer almaktadır. 1960 yılındaki Almanca orjinal metinden çevrilmiş olan bu baskıda, güncel mekansal ihtiyaçların da yer almaya başladığını görürüz. Özellikle havaalanları ile ilgili standartların olduğu küçük bir bölümü içeren 1960 yılı baskısını takiben günümüzdeki baskılarında kapsamlı ve değiştirilmiş olarak yer almaktadır. Yapı Tasarımı kitabına paralel olarak, 1943 yılında ilk baskısını yapan “Bauordnungslehre” içerdikleri ve Nazi Almanyası ile kurduğu ittifaktan dolayı ayrı bir yere sahiptir. Genellikle Yapı Tasarımı kitabının devamı olarak kabul edilse de, savaş döneminde uygulanması istenen Nazi politikalarını içermektedir. Dolayısıyla, zaten varolan standardizasyon ve rasyonalitenin oldukça yüksek bir tondan vurgulandığı uzun bir giriş metnine sahiptir (Graaf, 2017). Bu metni takiben Neufert kendi kimliğinden uzakta, birçok karikatürden faydalanarak farklı bir tutum izlemiştir. Özellikle mimar kişilere yönelik yaptığı hicivlerle, onları DIN standartlarına ve teknik uzlaşmaya sert bir dille davet eder (Şekil 4.1). Tüm bu değişkenlerle birlikte Neufert'in Yapı Tasarımı kitabını kuir perspektifle okumak için kitabın içeriği hakkında da bir inceleme yapmak gerekmektedir.

Şekil 4.1 : Mühendis ve mimarların standartlara olan yaklaşımı, (Neufert, 1965, s.8).

Yapı Tasarımı kitabının hitap ettiği kitle, savaş sonrası dönemin rekabetçi ve endüstriyel şartlarına adapte olması beklenen mimar ve mimar adaylarıdır. Kitabın yapılmasındaki amaç, mimarın araştırmakla zamanını kaybetmesini engelleyerek, tasarımı oluşturmak için yaratıcılığına zaman ayırabilmesidir. Neufert (2014, s.38) bunu, yaratıcı-mimarın gerekli parçaları eline alarak düşünce süzgecinden geçirmesi ve yepyeni birliktelikler yaratması olarak açıklar. Bununla birlikte tasarımda yaratıcılığı kombinasyon üzerinden tanımlayarak, çalışmasını bu öğretinin hiyerarşik olarak tepesinde konumlandırır. “Gelişime hizmet eden, sürekli oluşum öğretisinin esası; kesin reçeteler, basmakalıp bilgelikler ve gereksiz laflar değil, aksine yapı taşları, elemanları ve bunlara bağlı kombinasyon, yaratıcılık ve uyumdur” (Neufert, 2014, s.VIII).

Çözüm-odaklı teoriler eski ile yeni arasında evrimsel bir sürekliliğe tabidir. Kurulan hiyerarşik süreklilik yeniden eskiye giden yolları kapatmakla birlikte zamanın getirdiği değişim unsurlarıyla ilişkilenmeyi güçleştirir (Williams, 2000, s.206). Varolan probleme bir çözüm arayışı olarak algılanan düşünme eylemi, Deleuze için sosyal ve pedagojik bir önyargıdır (Smith, 2006, s.146). Çözümüne giden bir arayüz olarak problemi düşünmek öncelik ilişkisi yarattığı için ve atfedilen değerler bağlamında yanlış bir pratik olarak düşünülebilir. Analitik bir bakış açısıyla oluşturulan vakalar serisiyle bir problemi çözmek yeterli değildir. Çözüm, problemin sürekliliğinde oluşturulan süreksizliklere karşılık gelmekle birlikte, çözüldüğü sanılan problemin unutulması, çözümü soyut bir genelliğe ait bir şeye dönüştürür (Deleuze, 2017, s.221). Neufert’in Yapı Tasarımı kitabı üzerinden yapılacak bu çalışmadaki amaç, verilmiş cevapları temizleyip yeni cevaplar vermek yerine, kuir bir perspektifle cevaplardan sorulara giderek konuyu problematik hale getirmektir. Keza, genelde eleştirel ve tespit şeklinde ilerleyen incelemelerden farklı olarak yaratıcı problem üretme sürecini devreye sokacak kuir perspektifi nasıl konumlandırabileceğimi tartışıyor olacağım.

4.2 Tasarım Sürecinin Çözüm-Odaklı Organizasyonundan Problematic Senaryolara

Mimarlar için hazırladığı bu kitapta Neufert, tasarımın nasıl olmasına ve nasıl planlanacağına yönelik oldukça fazla öneride bulunur. Tasarımcılara yüklediği bu programatik sorumluluk, insan-merkezci ve eril bir pozisyon içerirken, rutin bir sebep-

sonuç ilişkisinin içinde hareket eder. Tasarım ve tasarımcı arasında kurmaya çalıştığı mekanik ilişki biçimi, tıpkı yapının şekillenme aşamasında izlenen yollar gibi reçeteler çıkarmaktadır.

Neufert sunduğu mimari çözümler kitabında yapı elemanlarına ve programlarına geçmeden önce yapı tasarımının planlama sürecine yer verir. Tasarım süreci planlaması, yapı programının düzenlenmesi ve Neufert tarafından oluşturulmuş tasarım öncesinde sorulması gereken soru listesinin ele alınmasıyla başlar (Neufert, 2014, s.54) (Şekil 4.2). Bu soru listesi tasarımı şekillendirecek soruları da içermekle birlikte yoğun olarak ekonomik ve bürokratik problemlerin çözümüne yönelik önden bir hazırlık olarak okunabilir. Neufert'e (2014) göre planlama aşaması genellikle hızlıca geçilir ve yapıya yetersiz evraklarla başlanır. "[...] inşaat bitmek üzere iken 'nihai' çizimler ve maliyet hesapları ortaya çıkar" (s.56). 10 başlıkta topladığı bu soru listesiyle; inşaat sahibine ait bilgiler, ücretler, ihale ile ilgili gerekli ön hazırlıklar, tasarıma ve çevresine yönelik teknik esaslar ve uygulanma süresi hakkında geniş bir hazırlık önermektedir (Neufert, 2014, s.56-57). Neredeyse hiçbir detayı atlammaya çalışan bu soru listesi mimarı oluşabilecek aksaklıklardan korumayı amaçlarken aynı zamanda onu çözmesi gereken bir yığın "sorunun" varlığıyla da yüzleştirir. Çözüme kavuşturma ve tasarım sürecinde mutlak bir bilgiye ulaşma yönündeki bu adım tasarımı mimar için ağırlaştıran ve çıkabilecek aksaklıklarda esnekliğini yitirebilecek bir kesinliğe vardır bir yolun da başlangıcı olarak okunabilir.

Soruların cevaplanmasının akabinde tasarıma başlayan mimarı Neufert'in önerdiği sürece göre kabaca 4 aşama beklemektedir. Bu aşamalardan ilki mekanların genel kurgulanmasıdır. Basit "dikdörtgenler" çizerek mekanların birbiriyle ve çevre faktörleriyle olan ilişkisi belirlenmeye çalışılır. "Bu çalışma sırasında, yapı göreviyle ilgili tasarımcının zihninde giderek daha açık ve imgesel bir resim oluşur" (Neufert, 2014, s.54). Genel eskizlerin devamında "yapının organizasyonel ve organik bağlantılarının ayrıntıları ve bu bağların tinsel arka planlarının irdelenmesine" geçilir. 3. aşama önceki aşamaların ışığında tasarımın atmosferini yansıtacak planların ve kesitlerin üretilmesidir. Neufert (2014, s.54) bu aşamada ilk kaba taslak plan çiziminin "şevkle" yapılacağını, kesitin ise filigran tarzı bir karalamayı yansıtacağını öngörür. Nitekim bu öngörünün kendi deneyimini yansıttığı aşikar olsa da, sürecin genel-geçer bir şekilde böyle işleyeceğinin Neufert tarafından dile getirilmesi bir iddiayı ortaya koyar. Bu iddia bununla sınırlı kalmaz ve detaylandırılır.

İnşaat ihalesine dair soru listesi:

İnşaat ihalesi sipariş no.
İşveren:
Sipariş:
Rapor eden:
Suret:

I. İnşaat sahibi ile ilgili bilgiler

1. Şirketin gelişmesi ne durumda? Mali durumu?
İş hacmi? Butün sermayesi?
Bilgi nereden edinilmiştir?
2. Ticari ilişkiler nasıl görünüyor?
3. Bizim için ana yetkili kim? Temsilci kim? Son başvurulacak merci kimdir?
4. İnşaat sahibinin sanatsal bakımdan ne gibi özel istekleri var?
5. Güzel sanatlarla ilişkin yaklaşımı nedir? Özellikle de bizim çalışma tarzımıza ilişkin?
6. İnşaat sahibinin hangi kişisel özellikleri dikkate alınmalıdır?
7. Bize zorluk çıkaran kimdir? Neden? Bunun ne gibi etkileri vardır?
8. İnşaat sahibi ilerde yapılanın çizimlerini yayınlayacak mı?
9. Çizimler meslek erbabı olmayanlar için anlaşılır olmalı mı?
10. Daha önce mimari danışmanlığı kim yapmış?
11. Önceki mimar hangi nedenlerden dolayı bu işi yüklenmemiş?
12. İnşaat sahibinin planladığı başka yapılar var mı? Hangileri? Hangi büyüklükte? Ne zaman? Bunlar için projeler hazırlanmış mı? Bizim işi yüklenmemiz için olanak var mı? Bu yönde hangi adımlar atılmış? Başarı oranı ne?

II. Ücretler hususunda anlaşmalar

1. Ücret hususunda ne gibi sözleşmeler yapılmıştır?
2. İnşaat bitimi tahminen ne zaman olacaktır?
3. Tahmin edilen toplam üretim için ne gibi fiyat belirlendi?
4. İmalat toplam bedeli ne olacaktır?
5. İnce inşaatı da yüklenen miyiz?
6. Sözleşme ya da anlaşmanın yazılı metni düzenlendi mi?

III. İhale ile ilgili şahıslar ve şirketler

1. Ön görüşmeler kiminle yürütülecektir?
2. Kim, hangi özel alanlar için yetkilidir?
3. Hesap denetimlerini kim yapacak?
4. Hangi tip ihale ve denetleme kullanılacak?
5. İhaleler tarafımızdan doğrudan doğruya inşaat sahibi adına gerçekleştirilebilecek mi? Hangi miktara kadar? Bu hususta vekaletname yazılı olarak mevcut mu?
6. İnşaat sahibi tarafından müteahhit olarak kim öneriliyor (Mesleği, adresi, tel numarası vs.)
7. Şantiye şefi gerekli mi? İsteniyor mu? Yaşlı veya genç eleman? Ne zaman? Sürekli mi, geçici olarak mı? Ne kadar süre için?

8. İnşaat sahibi bizim şantiye şefi hakkındaki hukuksal şartlarımızı kabul ediyor mu?
9. İnşaat sahibi şantiye bürosu için yer gösterdi mi? (Telefon, bilgisayar vs.?)

IV. Genel

1. İnşaat için ahşap perde yoksa, ısımarlanması gerekir mi? Bunlar reklam amaçlı kiralanabilir mi? İnşaat tabelası hazırlanmalı mı? Bunun üzerine ne yazılacak?
2. Yeni yapının tam adresi? Sonraki ismi?
3. İlgili (yakındaki) tren istasyonunun tam adresi?
4. İlgili (yakındaki) postanenin tam adresi?
5. Şantiyede telefon var mı?
6. İnşaat işçilerinin çalışma saatleri?

V. İnşaat işi

1. İş programını kim hazırladı? Ayrıntılı mı? Bizim veya başkasının ilave yapması gerekir mi? Tasarım işlerinden önce tekrar inşaat sahibi tarafından izin istenilmeli mi?
2. Yeni yapının, hangi eski veya inşa halinde binalarla ilişkisi olacaktır? → VIII, 9.
3. Yapının hangi yerel veya devlet kurallarına uyması gerekir? Bölge planlaması?
4. Bu bina modeli üzerine ne tür mesleki dergiler var? Bizim arşivimizde mevcut mu?
5. Nerede buna benzer bir iş gerçekleştirilmiştir?
6. İnceleme kimin tarafından yapılacak? Ya da yapıldı mı?

VI. Tasarımın esasları

1. Çevrenin görünümü nasıl? Konumu? Mevcut ağaçlar? İklim? Ana yönleri? Rüzgâr yönü?
2. Mevcut yapılar hangi biçimdedir? Hangi yapı malzemelerinden oluşmuşlardır? → VII, 9.
3. Yeni yapının çevresine ait (konumları ile beraber) fotoğraflar var mı? Ismarlandı mı?
4. Tasarımda nelere dikkat edilmeli?
5. Mevcut kat ve bina yüksekliği? Yola çıkışlar? Çekme mesafeleri? Sonraki yollar? Ağaçlar (cinsleri, yükseklikleri ?)
6. Sonraki hangi tesisler dikkate alınmalı?
7. Genel imar planı isteniyor mu?
8. İnşaat yerinde yeni yapının dış kısmı için yerel kurallar var mı?
9. Yapıyı, sanatsal yönden verilecek inşaat izni için kim denetleyecek? Onun bu konu hakkındaki yaklaşımı nedir? Ön tasarımı onunla önceden görüşmek gerekir mi?
10. Üst şikâyet merci kim? Bu işlem nasıl yürür? Şikâyet süresi?

VII. Teknik esaslar

1. Çevrenin alt yapısı nasıl?
2. İnşaat yerinin zemin etüdü yapıldı mı? Nerelerde? Sonuç nedir?

Şekil 4.2 : Planlama için Neufert'in verdiği soru listesi, (Neufert, 2014, ss.56-57).

“Yardımcı elemanların beceriksizliği yüzünden çoğunlukla ilk tasarımdaki coşku kaybolur. Tasarımcının tecrübesi ve karakteriyle beraber içsel tasavvurun netliği sürekli artar. Yaşlı ve tecrübeli mimarlar deneyimlerinden dolayı yapının tasarımını, ölçüleri ve detaylarıyla doğrudan serbest çizimlerle ortaya koyabilirler. Fakat buna rağmen en sonra ortaya konan eserde çoğunlukla ön çalışmaların coşkunluğu eksiktir.” (Neufert, 2014, s.54)

Neufert'in bu söylemleri onun yaklaşımı üzerine de oldukça fazla sayıda done içermektedir. Özellikle mesleki hiyerarşilere yaptığı hakaretvari göndermeler ve usçu bir bakış açısıyla deneyimi kategorilendirmesi ve yüceltmesi her açıdan oldukça merkeziyetçi bir ilişkilendirme önderdiğinin göstergelerinden birisidir.

Neufert, tasarım süreci planlaması için önerdiği takvimde, 3. aşama ile birlikte -yani ön tasarımın bitiminden itibaren-, tasarım ile tasarımcı arasında zihinsel bir mesafe oluşması için 3-14 gün arası bir dinlenme zamanı geçirilmesi gerektiğini yazar. Bu sayede eksiklikler göze çarpar ve çözümlenmesi için gerekli “ilhamın” doğmasına yardımcı olur. “En azından elemanlar ve inşaat sahibi ile görüşmelerden doğan zoraki süreçler silinir” (Neufert, 2014, s.54). Neufert'in verdiği bu reçetenin neye dayandırıldığını okuduğumuz esnada anlayamayız. Anlaşılan odur ki Neufert, tasarımcının kendisine mutlak bir güven duyması varsayımıyla hareket eder ve tasarımcı üstünde bu şekilde bir psikolojik baskının da faili olur. Ön tasarım sürecinin sonunda 4. aşamada ise Neufert tasarımın tamamlanmasına yönelik statik ve mekanik projelerin hazırlanmasına geçer ve bunlarla ilgili maliyet ve süre hesaplamalarına yer verir.

Tasarım sürecini 4 aşamada çözen Neufert, bu planlama stratejisinin referansını kitabı yazmadan önce katıldığı Bauhaus'taki *hızlı tasarım* stüdyosundan alır. Yapı Tasarım kitabının temel felsefesini oluşturan Bauhaus'un mimarlık stüdyosu, mimari tasarım süreci için bu kapsamda önemli bir uygulamaya sahiptir. Neufert'in kendi çözümler kitabını oluşturmada büyük bir etkisi olan bu stüdyo pratiğine bakmak hem çözüm-odaklı tasarım süreçlerinin tartışılmaya açılması hem de Neufert'in perspektifini daha iyi anlayabilmek açısından önemlidir. Bauhaus'taki mimari tasarım stüdyosunun temel prensibi olarak uygulanan “hızlı tasarım” metodu, savaş-sonrası dönemin hızlı üretim ve endüstri kavramlarını destekler nitelikte sektöre yönelik mimari bir eğitim uygulamasıdır. Bu eğitimde öğrencilere verilen mimari problemlerin hızlıca çözümü ve görselleştirilmesi beklenmektedir. Öyle ki, hızlı tasarım metodunda hazır plan şemaları ve kesitleri kullanılarak birkaç saatte bir konut tasarımının oluşturulması hedeflenmektedir. 1929 tarihli bir katalogda hızlı tasarım stüdyosuyla ilgili süreç şu şekilde aktarılmıştır: Öncelikle öğrencilere alan ve konu verilir, öğrencilerin gereksinimleri bildiği varsayılır. 3 saat süren yoğun bir tasarım sürecinden sonra çalışmalar toplanır ve yürütücü tarafından bir gün sonrası için incelenir. Ertesi gün, tasarımlar üzerinden toplu olarak tartışılır ve yürütücüler, öğrencilerin birbirlerinin

tasarımlarını eleştirmesi ve tasarımcının -tıpkı gerçek hayattaki gibi- tasarımını savunması istenir. Vossoughian, bu sürecin 3 önemli noktasına değinir. Ona göre bu süre, tasarım eğitiminin liberal bir pozisyonundan, sektörel bir pozisyona çekilmesini, öğrencilerin toplu olarak eğitilmesini ve tasarımı sıradanlaştırmayı/rutinleştirmeyi sağlıyordu (Vossoughian, 2014, s.41).

Problemi çözme odaklı bir yaklaşım olarak hızlı tasarım stüdyoları Neufert için de bir başlangıç noktası oluşturmıştır. Neufert'in mezuniyet sonrası bu eğitim metodu ile yollarının kesişmesi Yapı Tasarımı kitabını oluşturacak temellerin atılmasında büyük öneme sahiptir. Tasarımın heteronormatif ve rutin bir şekilde düzenlendiği bu eğitim sistemine uygun olarak, standardizasyon Neufert için en önemli konu haline gelmiştir. Vossoughian'a göre, hızlı tasarım eğitimiyle başlayıp Neufert ile devam eden tasarım sürecindeki zaman kazanma düşüncesinin kabul ettirilmesi, mimarın tasarım faaliyetlerini rutinleştirerek, dikey tasarım uygulamalarına sebep olmuştur (Neufert, 2014, s.49). Günümüzde bu standart yaklaşımı, bahsi geçen Yapı Tasarım kitabı gibi el yordamıyla değil, bilgisayar destekli tasarım programlarının standartlarını oluşturan bir şekle bürünmüştür.

Buna benzer olarak mimari proje yarışmalarında da benzer tekniklerin ve varsayılmış çözümlerin iktidarını görürüz. Hem yarışmayı kazanmak hem de çok zaman kaybetmeden bu eylemi gerçekleştirme isteği, yarışmaya katılan tasarımcının yaratıcı problem üretme şansını azaltırken, çözüm-odaklı ve ampirist bir yaklaşımı beraberinde getirir. Sönmez ve Keskin'in (2017) Türkiye'deki mimari proje yarışmaları üzerine yaptığı araştırma, yarışmaların kazandıran şemalarının envanterini çıkarır. Yarışmalarda, daha önce denenmiş ve dolayısıyla güvenilir olan şemaların kazandığı analizi yapılırken sınırlı çözümlerin dönüp dolaşıp tekrarlandığı ve alternatiflerinin üretilmediği vurgusu yapılır. Dolayısıyla, alternatif çözümlerin üretilmesinin yolunun problemin üretilmesi ve problematik alana geçilmesiyle mümkün olacağını da söylemek gerekir. Bununla birlikte, sadece çözümlerin doğruluğu ya da yanlışlığıyla ilgilenirken, problemin ne kadar doğru olduğu sorusu da pek sorulmaz. Öte yandan, çoğu problemin de, "hızlı tasarım" metodunda da görüldüğü gibi, çözümü ezberlemek ile birebir ilişkisi olduğunu da söylemek gerekir. Deleuze'e göre doğru ve yanlış kavramlarının çözümlerle alakalı olduğuna olan inancımız çocuk olduğumuz andan itibaren başlar ve toplumsaldır. Verili problemlerin, ezber çözümlerle birleştirildiği bu paketler, problemlerin düşünülmemesi için oluşturulmuş stratejik üretimlerdir.

Öğretmenler tarafından verilen problemlere karşılık, öğrenciden beklenen tek şey onu çözmesidir. Bu örnekteki çözmenin de karşılık geldiği şeyin çözümü ezberlemekle denk olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla kurulmuş olan bu yapı, özgür ve yaratıcı düşünceyi engelleyen bir çeşit köleliktir. Gerçek özgürlük verili bir probleme ezberlenmiş çözümleri getirmek değil, problemlerin ne olduğuna karar verebilme yetkinliğindedir (Deleuze, 2014, s.55).

Neufert'in Yapı Tasarımı kitabında da gördüğümüz üzere, tasarım sürecinde sıkça yapılan çözümler ilerleme alışkanlığına bir alternatifi nasıl yaratabiliriz? Şimdiye kadar kuir perspektif içerisinde ortaya konan evrensellik, ikilik, usçu ve hiyerarşik düşünce eleştirilerini tasarım sürecinde hangi kavram ve yöntemlerle somutlaştırabiliriz? Yapı Tasarımı kitabındaki çözüm-odaklı “organizasyon”na karşılık problem-odaklı senaryoları düşünmenin taktikleri nelerdir? Birazdan ele alacağım örnekler üzerinde açıklamaya çalışacağım bu senaryolardan kısaca bahsetmek gerekirse, alışkanlık haline gelen mimari tasarım süreçlerini sorgulamak ve onların altını oymak, çok-ölçekli bir perspektif ile tasarımı sürdürmek ve kültürel kodlarla yüklü mimari elemanları ve kavramları bağlama has taktiklerle boşaltmayı söyleyebilirim.

Öncelikle ele alacağım konu, tasarım pratiğinin eğitimden başlayıp mesleki pratiğe uzanan alışkanlıklarını problematikleştirme önerisidir. Bu öneriyi yaparken, Frederick Kiesler'in (2014, s.499) “Modern Mimarlıkta Sözde-İşlevselcilik” başlıklı makalesinden faydalanacağım. Kiesler, kat planı üzerinden başladığı yazısında onu bir ayak izine benzetir. Mimarların tasarım sürecini kat planını çizmeyle başlamasını, özgürleşememekle bağlantı olarak şunları söyler:

“Eğer özgürce çalışabilme, yani gündelik gerçekliklerden bağımsız, somut şeyler yaratabilme noktasına ulaşmış olsaydık, biz mimarlar elbette ‘kat planları çizerek’ bina tasarlamazdık. İşe, her şeyden önce ‘mesken evreninin’ çekirdeğini oluşturmakla; yani evin sinir sistemini kağıda çizmekle başladık.” (Kiesler, 2014, s.500)

Özgürleşme her şeyden önce eğitimle başlar. Yalıtılmış bir uzmanlık eğitiminden geçen mimarın, çevresine ve yaşayan canlılara dair biyolojik, psikolojik ve sosyo-politik yapıları görece donanıma sahip olmadan mezun olması bunun en önemli sebeplerinden birisidir (Kiesler, 2014, s.505). Kiesler özgürleşme yaklaşımını manifestal bir tonda ortaya koyarken, güncel mimari tasarım süreçlerine keskin eleştiriler getirir. Mimarlığı yalnızca duvar, çatı, ısıtma sistemleri gibi yapı elemanlarından bir araya gelmiş bir sindirim sistemi olarak değil, yaşayan bir

organizma olarak tasavvur eder (Kiesler, 2014, s.501). Bu noktada Kiesler'in bu yaklaşımı mimari tasarım sürecinin konumunu Neufert'in önerdiği planlama modelinden ve çözümler yığınının bir kombinasyonundan alarak daha muhalif ve deneysel bir yere çeker. Bununla birlikte, teknik olarak kusursuz bir yer haline gelse de Kiesler'e (2014, s.502) göre her mekan ruhsal koşulları sağlamayabilir. Hatta öyle ki insan, gıcır gıcır pencereleri ve döşemeleri arkasında bırakarak bir mağaraya bile sığınabilir.

“İşte tam da bu yüzden işe kat planıyla başlamak yanlış olur. Biz ikamet etmenin genel anlamını yakalamaya çalışmalı ve yapılandırmayı bu doğrultuda gerçekleştirmeliyiz. Bu zor olabilir ama imkansız değildir. Zor olmasının nedeni, ev çok boyutlu bir mekanken, ve yalnızca bu şekilde kendi gerçekliğine kavuşurken, tasarımın ancak iki boyutlu olabilmesidir. Yine de tasarımın doğası gereği iki boyutlu olması, bizim a priori iki boyutlu görmemiz ya da hissetmemiz gerektiği anlamına gelmemelidir.” (Kiesler, 2014, s.507)

Kiesler'in tasarımın boyutlarını sorguladığı noktadan Deleuze ve Guattari'nin asamblaj kuramına kısa bir bakış atmak, mimari tasarı süreçlerini problem-odaklı hale getirmenin yolunu açabileceğini düşünüyorum. Asamblaj, ara bağlantılardan oluşan ve kurucu parçalar arasında akan bir ilişki kümesidir. Asamblaj kuramı, mimarlığı sabit bir forma odaklanmanın yerine sürece ve değişime, ifade yöntemi olarak da bir “varoluş” fikrinden, Deleuzyen bir “oluş” fikrine taşıma potansiyali taşır (Dovey, 2013, s.131). Dinamik bir süreç olarak asamblaj ilişkiler üzerinden ortaya çıkar ve sahip olduğu ilişkiler ile tanımlanır. Bir organizasyondan ya da organizmadan farklı olarak asamblaj, parçalar arasında organik değil mekanik ilişkiler kurar. Dovey'e (2013, s.134) göre, bu mekanik ilişkilendirme içerisinde mimarlık hem süreç hem de biçim olarak, arzuların çokluğunun bir sonucu olarak anlaşılabilir. Mimari tasarım sürecinde asamblajın ortaya çıkardığı arzu, parçalar arasında iki boyutlu ilişkiselliği bu sayede çok boyutlu ve çok ölçekli hale getirebilir. Asamblaj ne bir şey ne de şeylerin birikmesinden ibarettir. Asamblaj şeyler arasında kurulan ilişkiselliğin bütünüdür. Bu haliyle asamblaj kuramının ilişkisellik vurgusunda post-kuir bir konumlanma içerdiğini söyleyebilirim. Kiesler'in iki boyutlu tasarımı çok-boyutlu hale getirme fikrini asamblajlar üzerinden düşünebilmenin yollarını aramak, kurgulanan süreçlerin ve mekanların etrafındaki ilişkileri oluşturmaktan geçiyor olabilir.

Çözüm problem ikiliğindeki tek yönlü akıştan farklı olarak, problemde sabit kalmak ve evrensel ilkeleri ve normları sorgulamak açısından yaratıcı bir egzersiz olarak

Gülsüm Baydar ve Nur Altunyıldız'ın Bilkent Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü'ndeki stüdyo dersi, kuir perspektifin konumlanmalarını çoğaltan ve asamblaj kuramındaki ilişkileri somutlaştıran unsurlar içermektedir. Stüdyo, mimari yapı elemanlarının her biri -duvarlar, pencereler, kapılar, köprüler, kuleler...- tanımlanarak başlanır ve alternatif bir bakış üzerine düşünceler geliştirilir. Bu elemanlar net çizgilerle belirlenmiş, dokunulmaz görülen yüklü elemanlardır. “Bu elemanları nasıl farklı şekilde düşünebiliriz?” gibi bir problematikten yola çıkarak duvar ve kuleler üzerinden 2 parça halinde stüdyo kurgusu oluşturulur. Bu stüdyoda ise mekanı, fonksiyonu ve kullanıcıyı belirten geleneksel tasarım programlarından uzak durulmuştur. Bununla birlikte tasarımı süreç içinde şekillendirecek kullanıcı ve onun eylemi ihtimallerini normun dışındaki kuş izleme, kukla yapma, uçurtma yapma gibi aktivitelerle doldurma eğilimi oluşturulur. Bu yaklaşım, her bir tasarım problemine farklı eleştirelliği sağlayan, a priori mimari tasarımı sorgular niteliktedir. Baydar ve Altunyıldız'ın (2002, s.150) aktardığına göre, sadece bir eşik, engel ya da sınır özelliği taşıyan klasik duvar algısından farklı olarak, öğrencilere verilen obje ve faaliyet ilişkisini kurma ödevi, duvarların sahip olduğu potansiyeli gösteren çıktılar barındırmıştır. Bir duvara baktığında onun maddeselliği ve teknik özelliklerinden başka şeyler de görme durumu olaylar üzerinden açıklanabilir. Projelerde duvarlar aynı zamanda cambazları izlemek için oturma alanı, bıçak atıcılar için bir hedef, palyaçolar için bir sahne görevi görür. Duvara içkin potansiyelin farklı ortaya çıkma şekillerinin bir proje üzerinden okunabilmesi, onun çözümler alanından problemler alanına taşındığını gösteren bir özellik olarak görülebilir.

4.3 Mimari Standartlardan Kuirleşen Pratiklere

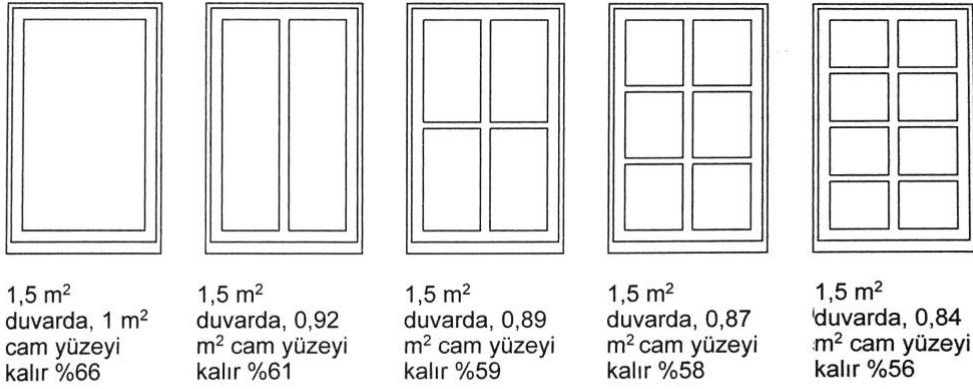
Neufert'in tasarıma yönelik teori ağırlıklı yaklaşımlarının yanında bu teoriyi desteklediği pratik çözümleri kitabın büyük çoğunluğunu oluşturur. Neredeyse tüm yapı tiplerini, programlarını ve yapı bileşenlerini içeren Yapı Tasarımı, tasarımcı için kurduğu hazır çözümlerin yanı sıra bunların ifade ettiği sosyal ve ideolojik katmanlarla da değerlendirilmelidir. Probleme ait yeni bir bakışı, kuir bir yolla ifade etmek için varsayılmış çözümlerin ve bunların yarattığı sonuçların hangi düzenin bir parçası olduğu araştırılmalıdır. Bu noktadan itibaren Neufert'in önerdiği çözümler üzerinde durarak, tasarım ve uygulama eksenindeki standardize bakış açısını problematikleştirilmeye çalışacağım. Neufert'in Yapı Tasarımı kitabı incelemesine

yapı elemanlarından pencereler ve kapılar ile başlayıp, ardından sosyolojik ve ideolojik katmanların en kolay gözlemlenebileceği konutlar üzerinden devam edeceğim.

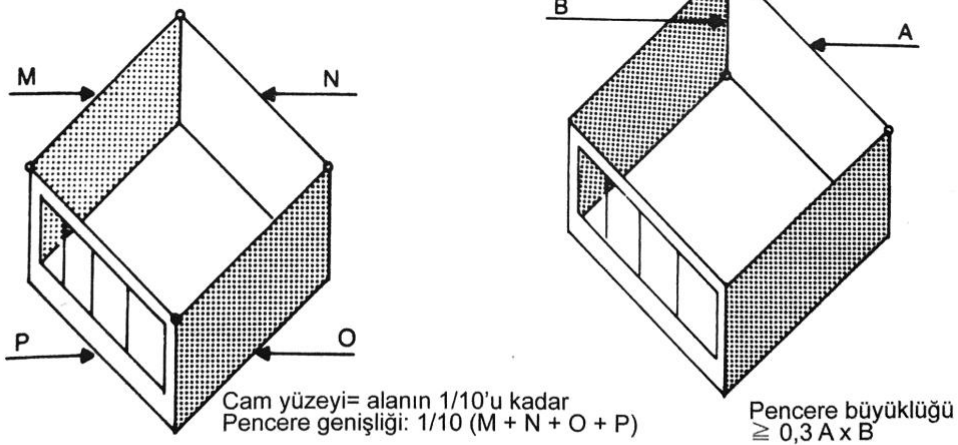
Kuir perspektif, varsayılmış durumların ve çözümlerin dışında problemin öne çıkarıldığı bir bakışı ifade eder. Neufert pencerelerle ilgili kısımda bir takım kriterler ortaya koyar. Bu çözüm-odaklı kriterlerde Neufert (2014, s.109), ı ışık düşen yüzeyi fazla olan pencerelerin konutlar için iyi olduğunu, çatı pencerelerinin aynı büyüklükte ve çeşitte olmak üzere pencerenin formunun, materyalinin ve desenlerinin dikkate alınarak yerleştirilmesi gerektiğini, ı ışıklığın planda kuzeye alınmasını ile güneş ışığı ve kamaşma sorununun çözüleceğini tasarımcılara aktarır. Bununla birlikte daha metamatiksel işlemler de söz konusudur. Neufert'e (2000, s.175) göre bütün pencerelerin toplam yüksekliğinin iş yeri genişliğinin % 50'sini kaplaması gerekmektedir. Benzer hesapları pencere alanı ve mekanlar üzerinden yaparak 20m² büyüklüğündeki bir odanın penceresinin 2,8m² büyüklüğünde olması gerektiğini bu şekilde örnekleyerek söyler (Şekil 4.3). Bu çözüm önerilerinde pencerelerin büyüklük, yükseklik ve konumlanışı üzerinden önerilen esasların hangi koşulları kapsadığı bulanıktır. Pencereler herhangi bir yapı kullanıcısı için kritik öğelerden birisidir. İç dış arasında bulunan ve varolduğu koşullar içerisinde kullanıcı öznelliğinin oldukça yüklü olduğu bu duruma genel ve soyut çözümlerle yaklaşmak, tasarımcının pencerenin potansiyellerini ve mekandaki problematik değeri görmesini zorlaştırır. Kısıtlı bir coğrafyada, kısıtlı lokasyonlara ve idealleştirilmiş kullanıcılara özel olarak getirilen kriterler, genel bir yapı tasarımı kitabı içinde sunulduğu için çoğu uygulamada genel-geçer çözümler olarak ele alınmaktadır.

Pencerelerin yanı sıra kapılar da Neufert'in Yapı Tasarımı kitabında belirli normlara ve kullanım şekillerine sahiptir. Kapının açıldığı yön ile ilgili, "İçeri açılan kapı, mekanın içine açılır; dışarı açılan kapı, koridora açılır. Genelde kapılar içeri açılır." diyerek bu fikrin hangi koşullara ait olduğuy la ilgili bir açıklamada bulunmaz (Neufert, 2014, s.125). Oysa ki, Almanya'da olduğundan farklı olarak İskandinav coğrafyasında kapılar çoğu yerde güvenlik gerekçesiyle dışarı açılır. Bu şekilde acil durumlarda tahliyenin daha kolay olacağı ve sıkışmaların önüne geçileceği düşünülmüştür (2019). Bu noktada kapı bir problematik olarak durmaktadır. Neden içeri ya da dışarı? Soru içeri ya da dışarı açılmasına bir karar vermek mi, yoksa bunu koşullayan durumları araştırmak ve cevapları bunlarla birlikte düşünmek mi?

Güvenlik ve mahremiyetin mimarlık içindeki problemlerini tartışmak, kapının içeri ya da dışarı açılmasını tartışmaktan daha kuir bir perspektife sahiptir. Üretilcek çözümler geçici ve kültürel kodlarla ilişkili, problem ise kendini yenileyerek hep varolan bir konumdadır.

6 Pencere dağılımıyla cam yüzeyini azaltma örnekleri

7 Endüstriyel yapılarda pencere büyüklükleri

8 3,5 m'den yüksek mekânlarda pencere büyüklükleri

Pencere ebadı	54/83	54/103	64/103	74/103	74/123	74/144	144/123	114/144	134/144
m²'ye göre ışık giriş yüzeyi	0,21	0,28	0,36	0,44	0,55	0,66	0,93	1,12	1,36
m²'ye göre mekân büyüklüğü	2	2-3	3-4	4-5	6-7	9	11	13 m²	

11 Mekân taban alanına göre pencere büyüklüklerinin belirlenmesi

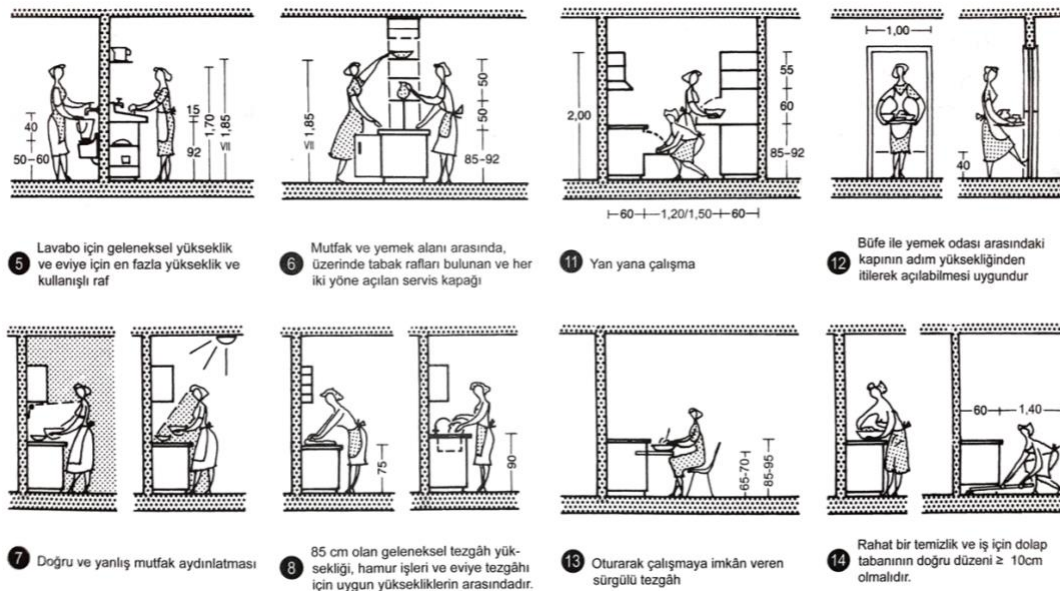
Şekil 4.3 : Mekan-pencere denklemi, (Neufert, 2014, s.109).

Mekânlara atanmış işlevler ve davranışlar, mekânı oluşturan mimarlarda tek yönlü bir eğilim oluşturmaktadır. Gündelik yaşamdaki rizomatik ilişkilerin aksine özellikle

konut mekanı gibi kişiselleşmiş alanlara ait tasarımlarda kriter ve genelgeçer kabul edilen işlevler tasarım problemine getirilen çözümleri belirlemektedir. Neufert'in (2014, s.159) Yapı Tasarımı kitabında da gördüğümüz konut iç mekan bölümlerinden antrenin; karşılama, selamlaşma ve vedalaşma ile imlenmesi buna bir örnektir. Antreye ait varolan mekansal problemler Neufert'in saydığı ve diğer davranışları ve kullanımları domine eden işlevlerle kolay bir çözüme kavuşturulur. Antreye ait üstü örtülmüş mekansal potansiyelin ortaya çıkmasının yolu mimari tasarım içinde atanmış davranışlar ve tasarım ilkelerini problematikleştirmekten geçer. Bir yapının girişi olarak antre mahali, mimarın kurgusu açısından ilişkilerin yoğunlaştığı ve çarpışıklaştığı bir yerdir. İçeri ve dışarı arasında bir eşik olmasının yanısıra sirkülasyonun başladığı nokta olarak da konuttaki diğer birimlerle ilişki içindedir. Problematik kuvveti yüksek diğer bir mahal olarak koridorlar ise Neufert'in (2014, s.160) Yapı Tasarımı kitabında tanımlanmış şekliyle evin odaları arasındaki nötr bir bağlantı alanı konumundadır. Koridor bir mahal olmanın yanında aslında konut içinde bir kavram olarak düşünülebilir. Sirkülasyonun tanımlandığı tüm mekanların bir bütünüdür. Dolayısıyla sadece kapılarla diğer mekanlara açılan uzun-ince bir prizma olarak düşünmek, rutin ve çözüm-odaklı bir tasarım politikasının sonucudur. Koridorlar bu ilişkiselliği ve şekilsizliğiyle kuir bir perspektifin en verimli olacağı problematik mekanlardandır.

Neufert'in Yapı Tasarımı kitabında ve diğer çözüm-odaklı teorilerde önerilen mekan organizyonları genellikle ikili kategorilere dayanmaktadır. Mekan organizasyonunda kamusal-özel, açık-kapalı, kadın-erkek, domestik-profesyonel ve tüketim-üretim gibi başat mekansal atıflar ve programlar hakimdir. Buna ek olarak mekan içindeki donatılarda da aynı ikili kategoriler görülür. Özellikle konut tasarımında ortaya konan kadın-erkek ayrımı ve temsilleri buna örnektir (Vossoughian, 2014, s.36). Kuir perspektif, klasik yapısalıcı önermelerde olduğu gibi ikili karşıtlıkların –örneğin kadın-erkek, iç-dış- dahil olmadığı bir bakış önerirken, aynı zamanda günümüze kadar gizli kalmış ya da gizlenmiş pratiklerin kaydından da ibaret değildir (Gorny & Houvel, 2017, s.3). Dolayısıyla geçmişe ait hem gizli, hem apaçık olayları güncel yansımaları ve katmanlarıyla problematik haline dönüştürmekle ilgilidir. Problem ve çözüm açısından verimli olabilecek bir mekan olarak mutfak, bu bağlamda değerlendirilebilir. Susan Henderson, Frankfurt Mutfağı özelinde Weimar konut tasarımını incelerken, kullanılan metal yüzeylerin ve çok parçalı modüler mutfak tasarımının günlük yaşamın

modern dönüşümü ile kurduğu ilişkiyi vurgular. Bu yapılandırılmış ve kurgulanmış olan Frankfurt Mutfağı, makina gibi işleyen bir mutfakın gerçekleştirilmesidir (Henderson, 1996, s.235). Frankfurt Mutfağı'ndaki anlayış Neufert'in mutfak çizimlerinde de görülmektedir. Bileşen sayısının fazlalığı mutfaka ait problemleri ve mimara yüklenen çözüm talebini arttırdığından dolayı, Neufert de en yoğun donatı çizimine, ölçülerine ve çalışma akışlarına mutfak mahalinde genişçe yer vermiştir. Neufert'in mutfaklar için öngördüğü çözümler, diğer mekanlardan çok daha fazla olmak üzere beden ölçüleri dolayısıyla oluşturulmuştur. Diğer mekanlardan çok daha fazla sayıda işleve ve kullanıma yönelik varyasyonlar barındırmasının da etkisiyle, tüm mekan ideal bir kadın bedeni üzerinden belirlenmiştir (Şekil 4.4). Hem Frankfurt Mutfağı'nda hem de Neufert'in çözümlerinde kadın iç mekana ait bir makina, erkek ise dış dünyaya ait görünür bir özne olarak düzenlenir. Mekansal düzenlemelerde olduğu gibi cinsiyet ve mekan bağlamındaki ikili ve adil olmayan dağılımdan yola çıkılarak, Neufert'in ve Frankfurt mutfağının kartezyen dünyaya ait oldukları söylenebilir. Tasarım ile heteronormatif cinsiyet politikaları maddileştirilirken, dişilik geri planda kalır. Dolayısıyla mutfak örneğinde karşımıza hem cinsiyet politikası hem de tasarım politikası çıkar. Bu iki politikanın da getirdiği çözümler aynı örüntülere sahiptir. Dolayısıyla mutfaka ait varsayılmış eylemler, çözüm-odaklı stratejileri yürütüp mekana cinsiyet atarken, mutfak gibi konuttaki eylem çeşitliliği ve fiziksel şartları açısından en yoğun mekana indirgemeci bir yaklaşımda bulunulur.

Şekil 4.4 : Mutfak mekanında kadın bedeninin ideal alınması, (Neufert, 2014, s.165).

Neufert'in mekandaki donatılarla ilgili düşündüğü kurgu tıpkı mutfakta olduğu gibi giysi ve çamaşır dolaplarında da sürmektedir. Yaşantıya yönelik sunulan ideali tanımlamak için konuttaki tüm objelerin envanteri çıkarılmıştır. Neufert'in oluşturduğu ya da yansıttığı bu ideal çoğu yönden normatif olarak ele alınabilir. Giysi dolaplarına ait çıkarılmış ölçüler fikir verici olsa da, genel-geçerleşme potansiyeline ulaştığı düşünüldüğünde günümüz mimarlarının tasarım pratiklerinde problematik olması gereken mobilya detaylandırmasına kuvvetli bir referans özelliği taşımayı sürdürür. Bunun yanı sıra giysi dolapları özelinde erkekler ve kadınlar için ayrı tabloların ve içeriklerin üretilmesi süregelen cinsiyet politikalarının deşifresi niteliğindedir. Erkekler için atanmış kıyafetler sadece çorap bazında kadınlardan fazlayken, kadınlara kıyafetlerin dışında nevresim, havlu ve yıkama bezi gibi eve ait eşyaların da atandığı görülmektedir (Şekil 4.5). Dolayısıyla ideolojik kurgu, tasarıma ait problemleri ve çözümleri şekillendirme noktasında önemli bir konuma sahiptir. Çözümün belirgin olduğu çoğu kurgu, kendi içinde çeşitli problemlerin ortaya çıkmasıyla çözünür. Tasarımdaki problem odaklı bu yaklaşımı benimsemek, genel-geçer kabul edilmiş çözümlerin altını oyarken, tasarımı kuir bir perspektifle düşünmenin olanaklarını ortaya çıkarır.

Erkekler için

2 takım yazlık elbise	6 pijama	2 yazlık şapka
2 takım kışlık elbise	12 gömlek	2 kışlık bere
1 spor elbise	12 fanila	1 hasır şapka
2 yazlık palto	6 tişört	2 atkı
1 yağmurluk	12 külot	5 çift ayakkabı
2 kışlık palto	3 frak gömleği	2 çift bot
1 siyah elbise	8 adet cep mendili	2 çift spor ayakkabı
1 smokin, 1 Frak	24 çift çorap	2 çift terlik

Kadınlar için

Diğer Ürünler

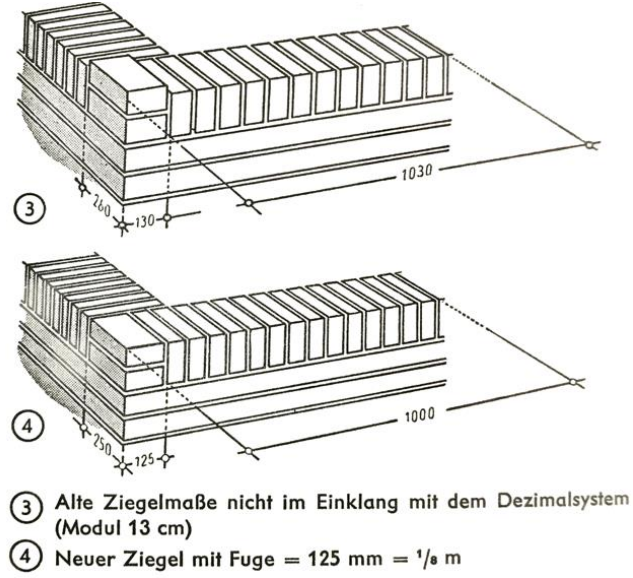
1 kışlık manto	18 külot	6 yatak çarşafı
2 kürk manto	6 atlet	6 nevresim
2 kışlık ve yazlık yağmurluk	8 tişört	12 yastık kılıfı
4 kostüm	6 pijama ve gecelik	6 duş havlusu
5 yünlü giysiler	15 çift çorap	24 el havlusu
5 bluz	8 çift eldiven	6 yıkama bezi
4 gece kıyafeti	8 çift ayakkabı	
4 yazlık elbise	2 çift spor ayakkabı	
	4 şapka	

Şekil 4.5 : Cinsiyetli giysi dolapları, (Neufert, 2014, s.171).

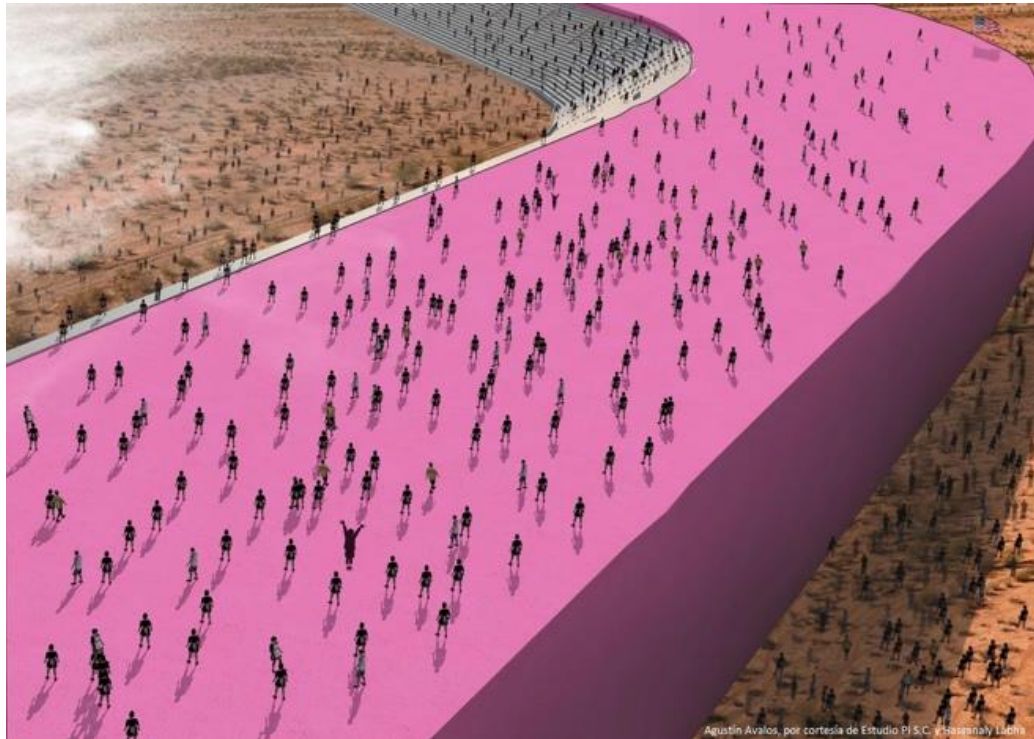
Standardize edilmiş yapı elemanları, ait oldukları ideal düzenden kopartılırsa ve problematik bir işlevlendirme sürecine girerse ortaya nasıl ilişkiler çıkar? Bu bölümde araştırdığım soru bu olsa da, bunun net bir cevabı olamaz. Bununla ilgili söylenebilecek en kritik şey, kuirleşen bir işlevlendirme sürecinin, farklı eleştirel ilişkilerin ortaya çıkacağıdır. Dolayısıyla mimari elemanların bağlamı ve işlevi dışında kullanımlarla üretilen post-anlamları bizi problemler alanına götüren bir konumdadır.

Standardizasyon kavramı, mimari söylemde sıklıkla gözden kaçırılan bir normalleşme boyutunu ifade eder. Örnek olarak tuğlalar için belirlenen kurallar, bir ideal bedene tabi olduğu için aynı zamanda beden politikasını da belirler (Vossoughian, 2014, s.35). Neufert'in DIN standartları uyarınca düzenlenmiş olan kağıt formatlarıyla benzer mantıkla yerleştirdiği tuğla standartları yapılar için önemli bir adımdır. Duvar örmeyi derz kalınlığıyla birlikte normatif düzeninin içine alan Neufert, metrenin $\frac{1}{8}$ 'i olan 12,5 cm bazında düzenlediği sistemlere uygun olacak şekilde güncel formatı 12 cm × 25 cm (en × boy)'den 11,5 cm × 24 cm'e dönüştürmüştür. Böylece 1 cm derz kalınlığı eklendiğinde en ve boydan 25cm'e tamamlanırken, tek bir en ise derziyle birlikte 12,5 cm'lik Neufert ölçüsüne tekabül etmiş olur (Şekil 4.6). Neufert'in duvar örme üzerine getirdiği bu çözüm, kendi ölçüler dünyasını oluşturmanın ve yapısal unsurların bağlamsal boyutlarını dışlamanın bir sonucu olarak okunabilir. Bir duvarın ya da kolonun işlevinin yanında ne gibi özellikleri vardır? Bu yapı elemanları kendi bağlamlarını ve problemlerini ürettikleri ölçüde salt işlevsel algının yıkımını başlatır. Sınır olma özelliği ve politik yüklenmelerin bir duvarı nasıl problematikleştirdiğini, Eisenman'ın yapı ve söylemlerinde arayabiliriz. Yapı elemanlarına işlevin yanında sembolik değerler veren tasarım anlayışıyla, kolonun mekan içindeki artikülasyonu, çok büyük ya da küçük boyutlarda inşa edilmesi gibi onu klasik bir kolondan ayıran bir durumda kolon içsel ya da dışsal bir motivasyona sahip olmaya başlar (Eisenmann, 1999, s.212). Buna benzer başka problematik bir yaklaşım da yakın dönem bir mimari proje üzerinden okunabilir. Neufert'in 12,5 cm aralıklı normatif duvarından farklı olarak, Amerika-Meksika sınırına çekilmesi konuşulan sınır-duvara yönelik Meksikalı bir mimarlık ofisinin "Hapishane Duvarı" isimli projesi duvar kavramının çözüm-odaklı perspektifinin kesintiye uğradığı bir durumu oluşturur. Tasarımcılar, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Donald Trump'ın gündeme getirdiği sınır-duvar meselesine eleştirel yaklaşarak, sadece Meksika'ya bakan tarafın duvar, Amerika'ya bakan tarafta ise hem Meksikalı göçmenlerin yargılandığı, eğitildiği ve sınır dışı

edildiği bir hapishanesi olan hem de boylu boyunca uzanan merdivenlerden çıkılarak üstünde gezinildiği bir tasarımla ortaya koyarlar (Borioli&Ladha&Rodriguez, 2020) (Şekil 4.7). Böylece duvar inşa etmeye dair problemlerin konuşulmasını sağlayan, normatif ve durağan bir duvar imgesinin dışında bir pozisyona çekiliriz. Proje, varsayılmış bir duvar kavramının altını oyarak kuir perspektifi tasarıma uygular.

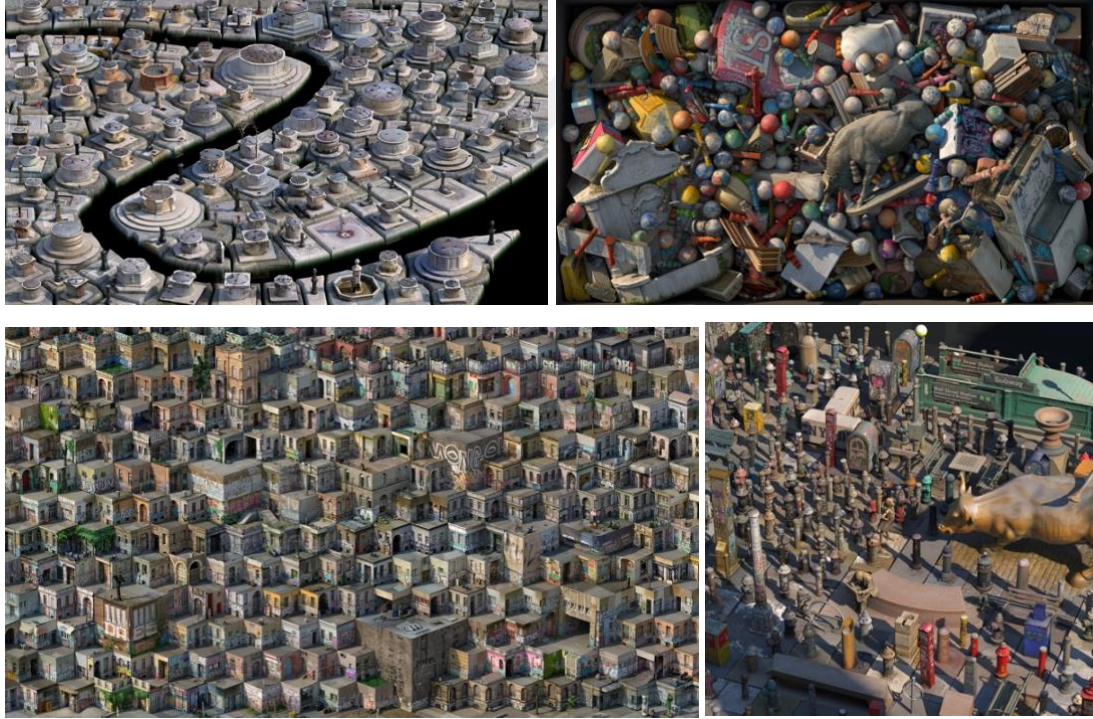

Şekil 4.6 : Neufert'in tuğla standardı DIN4172'ye getirdiği fark, (Neufert, 2014, s.39).

Şekil 4.7 : Hapishane duvarı projesi, (Url-1).

Erdal İnci, Çağrı Taşkın ve Serkan Kaptan'dan oluşan İstanbul temelli Oddviz kolektifinin 2018'de açılan “Envanter” sergisi, mimari elemanların spekülasyon kullanımı ve oluşan yeni asamblajların anlamı üzerinden post-kuir bir işlevlendirme süreci içinde değerlendirilebilir. Kadıköy, Manhattan, Kreuzberg ve Venedik'ten biriktirdikleri, aynı zamanda kent dokusunu oluşturan kent mobilyalarının dijital bir araya gelişleri ölçekler arası bir geçişi de bünyesinde barındırır. İşlerin tamamını fotogrametri tekniğiyle üreten ekip, böylelikle kentsel deneyime çok yakın gerçeklikte gerçeküstü bir kent deneyimi yaşatırlar. Kadıköy'ün Bahariye Caddesi'ndeki boyalı dubalarını, New York'un simgelerinden yangın hidratlarını, Kreuzberg'in sokaklarındaki grafitilerini ve Venedik'in çeşme ve kuyularını ön plana çıkartarak kurguladıkları bu kentsel peyzaj, kentle ilgili yeni bağlantıları görünür kılması açısından önemlidir. 4 farklı yer üzerinden kültürel, tarihsel ve politik ilişkilennmeler yaratılırken seyirciyi de gerçek-üstü kentsel deneyimle mekansal bir sorgulamaya sokar (Şekil 4.8).

Şekil 4.8 : Oddviz'in Envanter sergisi, (Url-4).

Böylece, kendi standardından uzaklaşan, kendi işlevinin dışında kullanılan, sembolik değer atfedilen fonksiyonel mimari elemanlar yüklü oldukları anlamları kaybederek potansiyel alanlarla ve anlamlarla ilişki içine girerler. Bu eleştirel görüntü;

maddilikten, tanımlama ve sınırlama ilişkisinden uzakta yeni bir problemler alanına ve kuir bir perspektife aittir.

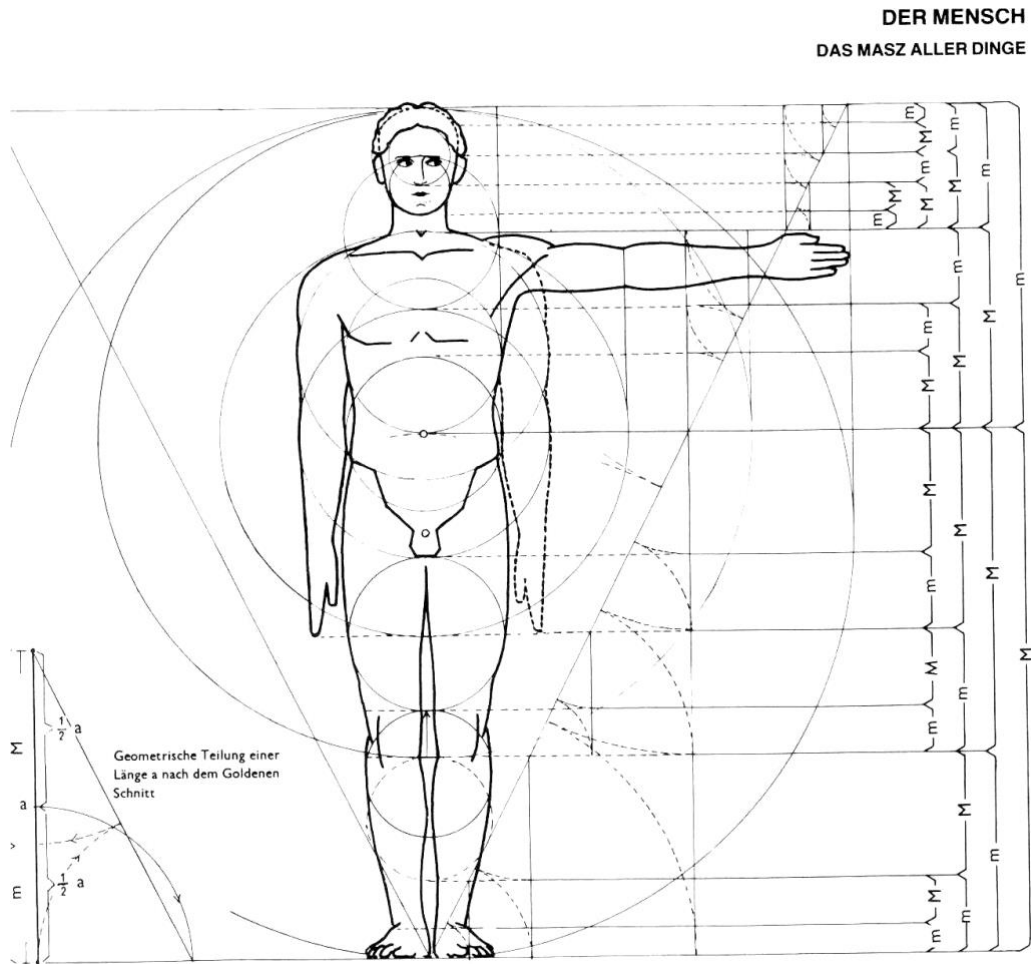
4.4 Mimarlıktaki Eril-Merkezci Normların Merkezisizleştirilmesi

Neufert'in ilk kez 1936'da öne sürdüğü, yazının başında da Humanscale olarak belirttiğim oran teorisi, bugüne kadar çıkan bütün "Yapı Tasarımı" kitaplarında -yıllar içinde ağırlığı değişmekle birlikte- varlığını korumayı başarmıştır. Beden üzerinden süregelen tartışmalarda sıklıkla atıfta bulunan Neufert, metrik sistem ile ideal bir bedeni ölçer ve tasarımcıya bir şablon sunarak, mimarlık dünyasındaki beden ile ölçü verme problemine çözüm getirir. İnsan-biçimli metafor, vücudun formu ve onun sayısal veri ve geometrik şekillerle soyutlanması olmak üzere iki farklı ifade biçimine sahiptir (Zöllner, 2014, s.49). İnsan-biçimciliğe ait çoğu veriyi Vitruvius'tan başlayarak düşünebiliriz. Vitruvius; insan-biçimciliği, Dinocrates ve Dor sütunu ile yaptığı çalışmalarla tanımlar. Beden ve geometri kullanılarak yapılan bu soyutlama, tasarıma dair kurulan bağlar hakkında da fikir vermesi açısından önemlidir. Kant'ın aşkınsal düşüncesinde olduğu gibi deneyim ve deneyimin koşulu arasındaki ilişkinin soyutlamadan ibaret olması, keza problem ve çözüm arasındaki ilişkinin de bir gerçek ve gölgesi gibi algılanması insan-biçimci tartışmanın da ana eksenini oluşturur. Oysa problemin nasıl ortaya koyulduğu ve sorunun kime yöneltildiği, problemin doğru ve yanlışlığını etkiler. Deleuze'e göre problem, çözümle kurulan bir soyutlamaya tabi olduğu müddetçe doğru ve yanlış nitelemelerinin çözüm yerine probleme taşınmasının pek bir anlamı yoktur. Dolayısıyla bu eksen takip ederek Neufert'in hangi soyutlamalara ve formel ilişkilere başvurarak çözüm-odaklı tasarım fikrini kurduğu okunabilir. Neufert (2014, s.38), beden üzerinden ölçülendirme ve tarifleme problemini çözerken, geçmişte kullanılan ölçü birimlerinin beden uzuvları ile olan ilişkisinin –örneğin, "şu kadar arşın uzunluğunda", "şu kadar baş büyüklüğünde- yerini metre ölçüsünün aldığını söyler.

"Fakat metre ölçüsü tüm bu kavramların bir son getirmiştir. Bu nedenle metre öyküsünden yola çıkarak, mümkün olduğunca gerçekçi uygulanabilir bir tasavvur ortaya koymalıyız. [...] Adı geçen bu çalışmalarda insan vücudu, baş, yüz ve ayakta uzunluklarına göre hesaplanmış, daha sonra bölünüp birbirleriyle ilişkilendirilmiş ve genel hayattan esas alınmıştır." (Neufert, 2014, s.38-39)

Metrenin beden ile mübadelesinin ilk bakışta erkek bedeni üzerinden tariflenen bir

dünyayı daha soyut ve cinsiyetsiz bir alana çekmesi ihtimalini doğururken, çok geçmeden eril insan bedeni yine aynı temsile sıkışır. Erkek bedeninin metre birimi kullanılarak parçalanması ve uzuvlarının ölçülendirilmesiyle dert edinilen problem getirilen çözümde yitip gider (Şekil 4.9). Ölçülendirme problemine Neufert'in getirdiği çözümün aksine, tasarıma dair yeni bir tartışmanın yürütülmesi için problemin daha net ortaya konması gerekmektedir. Zöllner (2014, s.64), beden ve ölçü ile alakalı bu problematiği "Mimari tasarımı belirleyen şey insan ölçüleri midir yoksa insan ölçüleri fikrimizi belirleyen şey, gerçek ya da sözde gereksinimler midir?" sorusuyla ifade eder.

Şekil 4.9 : Neufert'in ideal eril-bedeni, (Neufert, 2014, s.39).

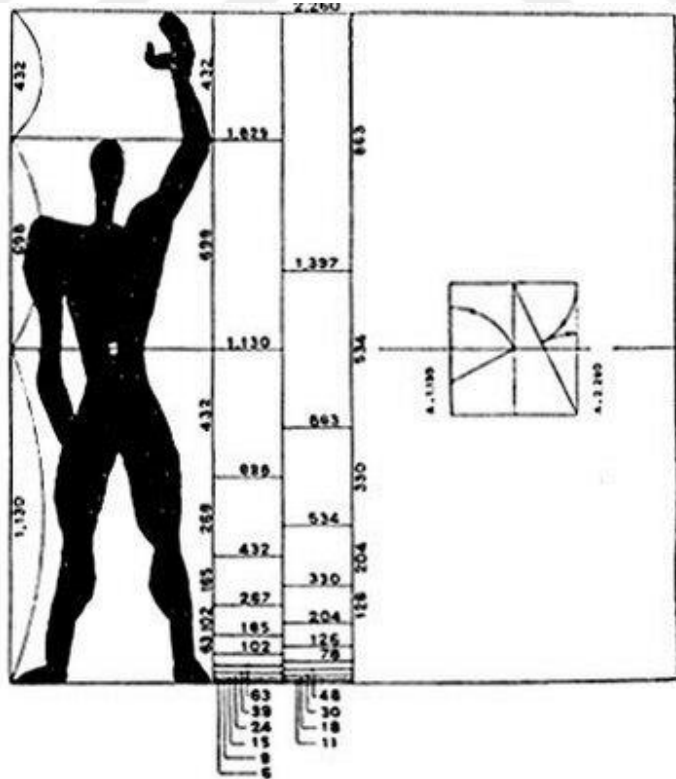
Colomina ve Wigley, 3. İstanbul Tasarım Bienali kapsamında hazırladıkları "Are We Human" adlı çalışmasında, insan-merkezci tasarımın arkeolojisini yaparken Neufert'in (2016, s.150) eril ölçülendirme normunu beden ile mekanın senkronizasyonu olarak yorumlar.

"Bedenin tüm ölçüleri temas ettiği tüm mekanlara, mobilyalara ve ekipmanlara verilmiştir.

İnsan ölçüleri tasarlanan dünyanın ölçüleri haline gelir. Dünyayı sorunsuz bir şekilde işgal edecek beden, kendini tasarımla özümsemeye veya genişletmeye başlayan bir figürün minimal bir taslağıdır.” (Colomina & Wigley, 2016, s.150)

Neufert’ten sonra bir diğer örnek olan Le Corbusier’in Modulor’daki eril bedenine değinmek konuyu genişletmek açısından faydalı olacaktır. Le Corbusier, mimari tasarımda ve üretimdeki altını oranı ve dolayısıyla gelecek için bir standardizasyon zemini ararken, geometrilerden ve Fibonacci dizilerinden yola çıkarak 1,75 metrelik eril-insan bedenine ulaşır. “Kolunu kaldırmış bir adam, mekanı doldurmanın belirleyici noktalarını –ayak, göbek deliği, kafa, kaldırılmış kolun parmaklarının en uç noktası- sağlar: Bunlar Fibonacci denilen bir altın oran dizisi oluşturan üç aralıktır” (Corbusier, 2014, s.49). Bu altın oranın kullanılması için değerlerin eski ölçülendirme alışkanlığını uygun olarak tam sayıya dönüştürülmesi gerekmiştir. Bir İngiliz polisinin altı ayak uzunluğundaki boyundan yola çıkılarak formül tekrar üretilmiş ve tam sayı karşılıkları elde edilmiştir (Corbusier, 2014, s.49) (Şekil 4.10).

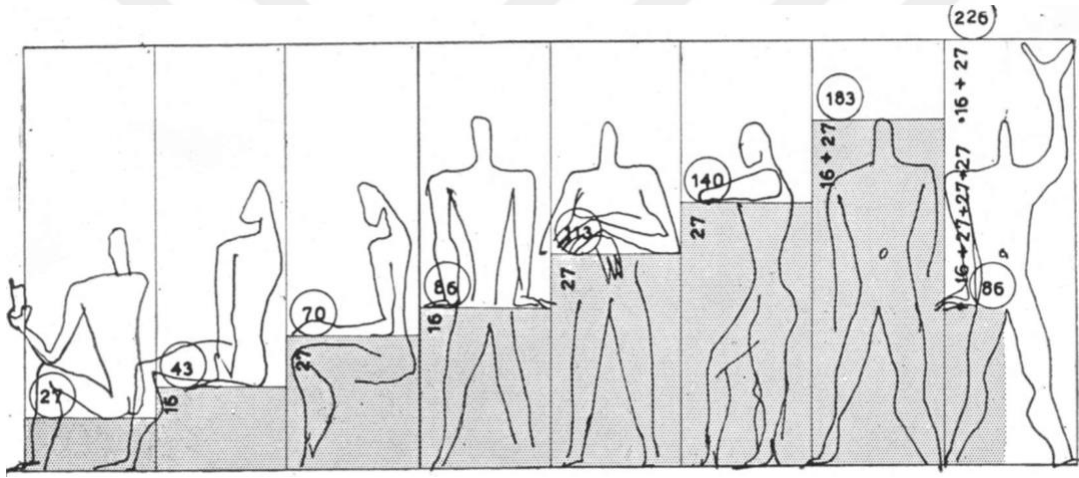
“Metre kullanıcılarını ayak-başparmak kullanıcılarından ayıran vahim uyumsuzluğu Modulor’un otomatik olarak çözüldüğünü ölçerek görüyorduk. Bu uyumsuzluk pratikte ayak-başparmak’ı kullanan teknisyen ve üreticiler ile metreyi savunanların arasına bir duvar çekecek kadar büyük bir uyumsuzluk.” (2014, s.50)

Şekil 4.10 : Corbusier'in Modulor eril-bedeni, (Corbusier, 2014, s.48).

İdeal ve aşkın olarak yaratılmış olan Modüler, tüm olasılıkları dışarda bırakır. İnsan bedeninin sayısız hareketi ve boyutunun yanında önerisi tektir. Levent Şentürk (2011, s.152), bu açıdan Modüler'un tekilliği, normu belirleyişiyle ve tüm ilişkileri dışarda bırakmasıyla sağladığını söyler. Tahmin edilemez farklılıkların tek bir ölçüye sabitlenmesiyle beden araçsallaşır ve problem çözümde yiter. Bu durumu oturma eylemi üzerinden açıklayan Şentürk (2011, s.153), çömelmelerin sayısız ama "oturma"nın birleşik ve tekil olduğunu vurgular.

"Bu yüzden 3 masa başı işini, 4 mutfakta tezgahın başında ayakta yapılan işi, 5 iş-dışı zamanlarda rahatlamayı, 6 görsel temasın kısıtlandığı ilişkileri, 7 kritik yapı yüksekliğini ve 8 bir tavanın konut yüksekliğini belirtirken, Leonardo'dan neredeyse dört buçuk asır sonra, nesnelerin notalar gibi derecelenmesi -militar disiplini aratmayarak- sıradan gündelik hayata nüfuz eder. " (Şentürk, 2011, s. 153) (Şekil 4.11)

Şekil 4.11 : Modüler'in eylemleri, (Corbusier, 2014, s.59).

Son olarak özellikle Neufert'in Yapı Tasarımı kitabındaki ve kısmen Corbusier'deki bu yapısal ve deneyimsel fragmental kurguyu kuir perspektif ile heteronormatif beden politikaları üzerinden yeniden okuyabiliriz. Bedenin fizikselliği üzerinden yürütülen cinsiyet algısını Butler, bedenin birliği ve parçalılığı üzerinden sorgular. Hakim evrensel cinsiyet düşüncesinin bedeni parçalayarak penisi, vajinayı, memeleri ve diğer ilişkili organları cinsel organlar olarak kategorilendirmesi, daha üst mertebedeki cinsiyetin birliği iddiasını kendi kendine çürüten bir konumu yansıtır. Dolayısıyla cinsiyet kategorisinin dayatmış olduğu birlik, aslında birliksizlikten ibarettir (Butler, 2018, s.195). Heteronormatif yasaların parçalanmış bedeni kendi kurallarınca birleştirmesinin yanında parçalı beden artık daha kaotik birleşimlere de müsaittir. O yüzden bedenin parçalanması fikri, ilk bakışta olumsuz gözüke bile iktidarın

uyguladığı bu indirgemeci tavır, taktik olarak kullanılmaya müsaittir. Nitekim, Wittig'in Lezbiyen Beden'de yaptığı, bedenın parçalanıp tutarlılığının yok edilmesi gibi, Deleuze&Guatteri'nin organsız beden tanımıyla da uyumlu bir model olarak okunabilir. Bedenin parçalanması ve beden parçaları arasındaki hiyerarşik ilişkiselliği, dolayısıyla organizmayı yok eden bu düşünce de bedenin imkansız bütünlüğü üzerinde alternatif bir kanal açar. Bedenin imkansızlığı gibi heteroseksüelliğin de bir imkansız yapı olduğunu söylemek pek yanlış olmayacaktır. Butler (2018, s.206), heteroseksüelliğin cisimlendirilip somutlaştırılmaları imkansız cinsel konumlar içerdiğini ve aslında bu konumlarla asla özdeşleşilemeyeceğini söyler. Bu durum heteroseksüelliği bir oluş olarak komediye dönüştüren performatif bir süreç olarak ortaya çıkar. Bu noktadan hareketle Neufert'in Yapı Tasarım kitabı da belirli bir perspektiften kuir bir okumaya tabi tutulabilir. Parçalı yapısı ve mimari birlik/evrensellik iddiasıyla kendi içinde açıklar bulunduran kitap, her ne kadar çözüm-odaklı bir anlayışa sahip olsa da kuirleşmeye müsait bir zemin hazırlar. Belirli parçaların standart birleşmelerinin dışına çıkılarak, kuir perspektifin alanına giren üretimler ve fikirler öne sürülebilir. Bu haliyle Neufert'in Yapı Tasarım kitabını bile kuir perspektifle okunabileceğini iddia etmek de sağlam temellendirildiği takdirde mümkün olabilir.

Merkeziyetçilik genelde eril insan olarak işlese de, kuir bir perspektif herhangi bir merkezin reddidir. Bu yüzden tasarıma dair yerleşik olan insan-merkezci ve heteronormatif çözüm üretme alışkanlığı eleştirilirken, o merkezi alıp farklı bir hegemonyayı mümkün kılmak yeni bir sınırlama ve iktidara tekabül eder. Bu sebeple geçici ve uzlaşım içeren pratikler merkezi olabildiğince bulanıklaştıran bir konumlanmadır. Eril insanı merkezinden çıkaran ilk tasarım fikri, tüm tasarım pratiğini de merkeziyetçi olmayacak şekilde kurgulamalı ve eleştirel olmalıdır.

Tasarım her şeyden önce kullanıcı olarak insanın denklemden çıkmasıyla krize girer. Bu krize örnek olarak 2007 yılında düzenlenen Yarasa Evi Projesi yarışması, birçok açıdan alışlagelmeyen durumlar içerdiğinden problemin çözümlerden daha önde geldiği mimari bir perspektif sunar. Mimarların yarasalara ait bir ev yapması talep edildiğinde, ölçek ve kullanıcı değişimi tasarımı krize sokar. İnsan-merkezci tasarım yapma pratiğinin dışında, ele aldığı insanı da idealize etme gayretini sürdüren çoğu tasarımcı için Yarasa Evi Projesi çözüm-odaklı heteronormatif pratikleri terketmenin dışında bir yol bırakmaz (Şekil 4.12). Üstelik, mimarlar için düzenlenmiş bu

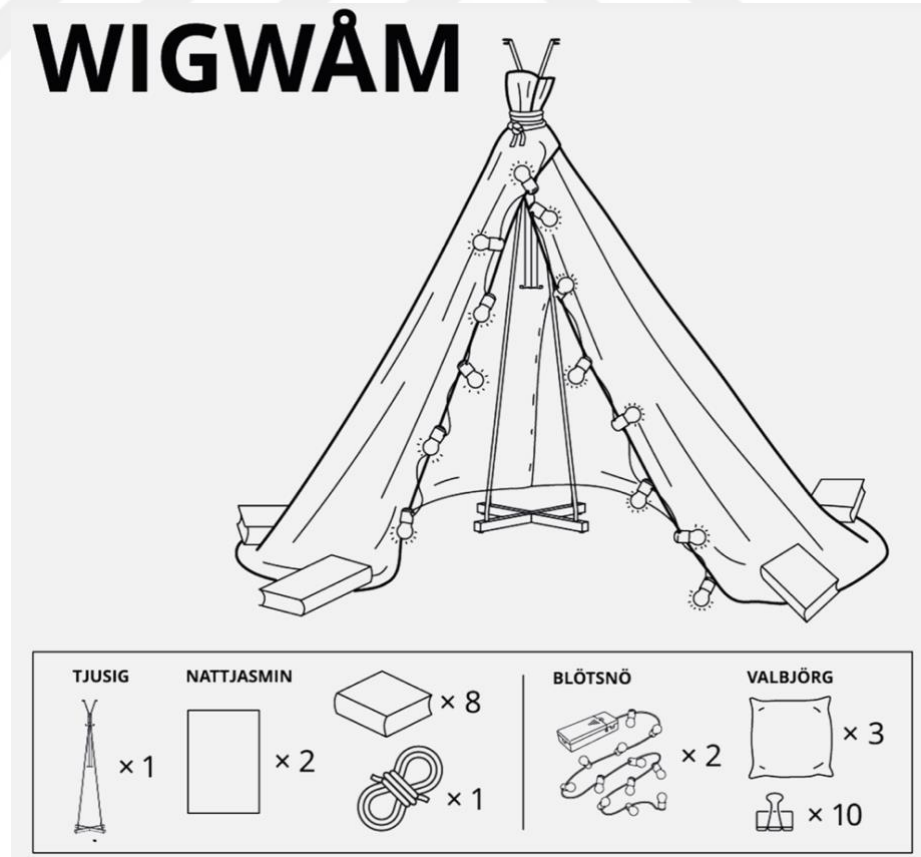
yarışmanın jürisindeki yarasa araştırmacısı iki ekolojistin varlığı, mimarların yarışma pratiklerinin de değişmesine sebep olur. Yarasalar için neyin iyi olduğu tartışması, yaratıcı problem üretimleri sürecine geçildiğini gösterir (White, 2014, s.299). Tasarıma dair çoğu problem, yarasaların temsil edildiği genel bir çözümle geçiştirilmek yerine yarasalarla (yani yarasaları aktaran ekolojistlerle) müzakere süreçlerini başlatır. Bu şekilde heteronormatif tasarım anlayışının terki ve problem odaklı düşünme stratejisi hem tasarımlara, hem de tasarımcılara kuir bir perspektif kazandırır. Görüldüğü üzere tasarıma dair yeni fikir beyan etmek yerine varolan bakış açısında yaratılacak bir paralaks ile yokmuş sayılan ile iletişim kurmanın yolları belirmeye başlar. Dolayısıyla yeni diye sunulan pek çok fikirle birlikte kuir perspektif fikri de aslında yeni değil, Leibnizyen bir bakış açısı meselesidir. Bakan ile bakılan arasındaki virtüel alanın yani problematik alanın potansiyellerinin izini süren, saklı kalmış ya da standardize edilmiş minörlüklerin görünürlüğüyle alakalı bir fikre dayanır.

Şekil 4.12 : Yarasa evi projesi, (Url-2).

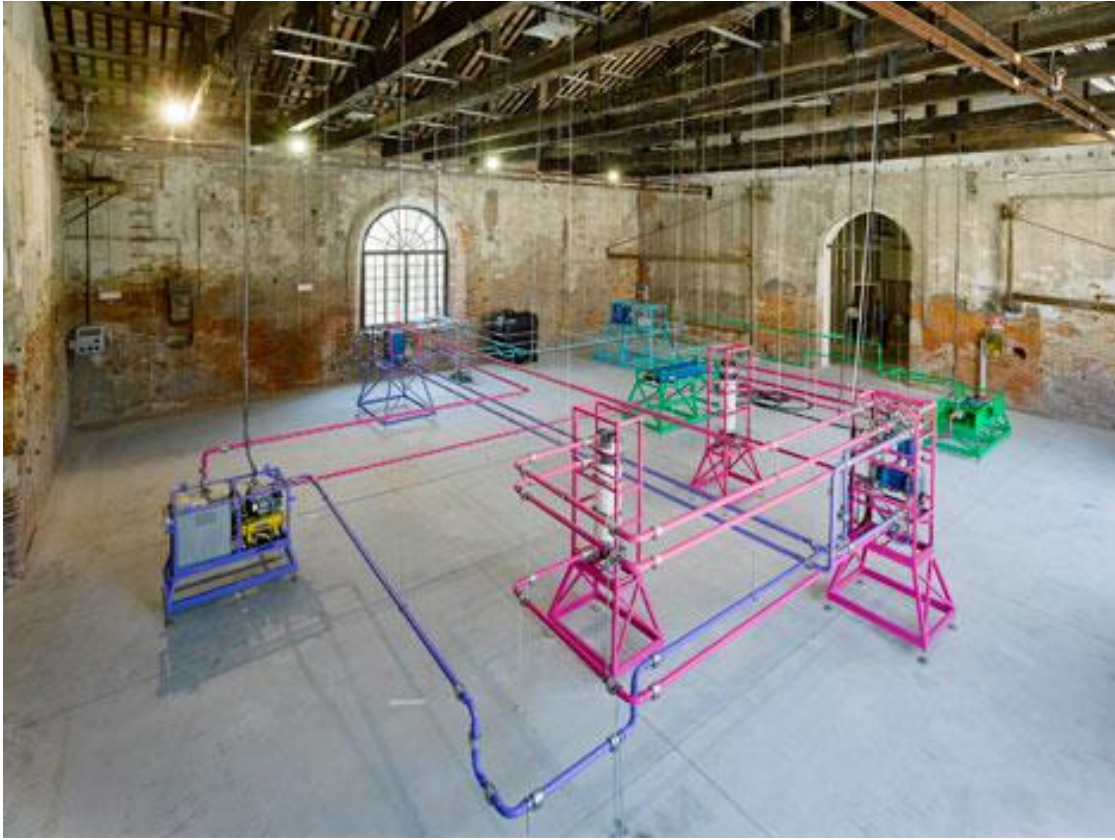
Neufert'in Yapı Tasarımı kitabındaki insan-merkezci ve heteronormatif tasarım yaklaşımının dışladığı minörlüklerden birisi de çocuklar için tasarım olduğu söylenebilir. Yapı Tasarım kitabında konut içinde çocuklar için düşünülmüş herhangi bir mekansal yaklaşım gözlenmezken, kreşler bölümünde bir dizi sabit dış mekan oyun alanı tasarımı ve primitif bir dolap tasarımı bulunmaktadır. Neufert'in de kabul ettiği gibi çocuklar için olan tasarımların değiştirilebilir olması gerekmektedir (Neufert,

2014, s.202). Bu yorum, çocuk gibi potansiyeli yüksek, sürekli bedensel olarak değişim gösteren bir canlı için tasarım yapmanın standardize edilemeyecek olmasının bir itirafı gibi durmaktadır. Dolayısıyla çocuklar için tasarım düşüncesinin kuir bir perspektif içinde, standart ve norm dışı, ideallikten uzak bir konumlanma içerdiği iddia edilebilir. 2020 yılının Mart ayından itibaren Dünya üzerinde etkisini gösteren Covid-19 salgınıyla birlikte, konut mekanına sıkışmış çocuk hareketliliği, onlara konut içinde bazı mekansal ihtiyaçlar doğurmuştur. Bu durumun tespitinden hareketle bilinen bir mobilya markası olan IKEA'nın Rusya ofisi ve reklam ajansı Instinct, IKEA mobilyalarını amaçları dışında kullanarak çeşitli spekülâtif çocuk oyun alanları oluşturma projesini geliştirmeye yönelmiştir. Böylelikle mobilyalar, tasarlandığı kriterlerin dışında bir potansiyeli ortaya koymuştur (Şekil.4.13). IKEA Rusya ve Instinct tarafından oluşturulan çocuk kaleleri, insanları karantina sırasında evlerinde kalmaya teşvik etme kampanyasının bir parçasını oluşturur (Ravenscroft, 2020). IKEA her ne kadar bu tasarımları bir reklam aracı olarak görüyor olsa da, kendi mobilyalarını kullanarak kullanıcıları farklı işlevdeki parçaların standart dışı birleşimleriyle deneyselliğe davet etmesi açısından kuir bir perspektif yansıtır.

Şekil 4.13 : IKEA kalesi, (Url-6).

54. Uluslararası Sanat Sergisi Venedik Bienali’nde Türkiye Pavyonu’nda Ayşe Erkmen’in işi “Plan B”, hem süreç hem de ortaya konan üretim açısından merkezsizleşmiş bir pratik olarak okunabilir. Plan B’nin ne yaptığından kısaca bahsedecek olursam; Erkmen, Venedik kanalından aldığı kirli suyu mekanın içinde dolaştırır, filtreler, arıtır ve içilebilir hale gelen suyu tekrar kanala iade eder. Böyle bir döngünün mekanını heykelsi bir biçimde su borularıyla ve arıtma makinalarıyla oluşturan Erkmen, konumlandığı geniş mekan içinde yeni bir mekan tanımlar. Bununla beraber suyu mekanda gezdirerek katılımcılarla yeni birliktelikler yaratır (Şekil 4.14).

Şekil 4.14 : Plan B, (Url-8).

Erkmen’in bu işini merkezsizleşmiş bir tasarım pratiği olarak ve kuir bir perspektifi yansıtan problem-odaklılık üzerinden açıklamaya çalışacağım. Plan A olarak tasarladığı, arıtılmış suyun katılımcılar tarafından içilmesi projesinin belediyeden alınamayan izinler dolayısıyla zora girmesinden sonra oluşturduğu Plan B versiyonu çok daha katmanlı bir projeye dönüşür. Erkmen Plan B projesinin bir sonucu olmamasının altını çizerek, bunu şu şekilde aktarır:

“İnsanlar içeriye girdiklerinde, bekledikleri gibi bir şey bulamayacaklardı. Odada içilecek bir şey, üretilmiş bir şey olmayacaktı, kanal suyu geri alacaktı. Dolayısıyla, odadaki her şey aynı ama bir sonuç, bir tatmin yok. [...] Bu yeni fikir bence çok daha iyi, daha bütünlüklü; bir çözüm önermiyor. Suyu içmek bir çözüm.” (Erdemci, 2011, s.213)

Küratör Fulya Erdemci ve Erkmen (2011, s.214) tarafından da mutlu bir kaza olarak değerlendirilen Plan B, aynı şekilde insanlara bir katarsis yaratmaması açısından da değerlidir. Erkmen (2011, s.216) projenin ilk kurgusunda ikincil karakter olan kanalın, projenin son halinde insanlardan daha önemli olarak esas karakter haline geldiğini vurgular. Bu noktadan hareketle insanı devre dışı bırakarak merkezsizleşen bir iş olarak okunabilecek Plan B, hem çözüm-odaklı süreçlere yaptığı problematik atıfla hem de deneyimi değil koşulları ve ilişkileri önceleyen bir pratik olarak durmaktadır. Bu yapısıyla sanat ve mimarlık arasında ele aldığı problemi kuir bir perspektiften ortaya koyar.

4.5 Üçüncü Eşik

Kuir perspektifin kavramsal açılımı ve mimarlık kuramı içindeki konumlanmalarının akabinde, bu perspektif için bir deney alanı olarak ele aldığım Neufert’in Yapı Tasarımı kitabı, çözümle kurduğu ilişki ve yarattığı yaklaşımlar açısından önemlidir. Bir çözümler kitabı olarak tanımladığım Yapı Tasarımı kitabı, hem mimarlara hem de kullanıcılarına normatif bir perspektif yansıtarak, mimarlığı ancak sınırlı bir alana yayılabilen bir pozisyona indirgemektedir. Bu inceleme kapsamında ortaya çıkan sınırlar, mimari tasarım süreçlerinin çözüm-odaklı organize edilmesi başta olmak üzere, yapının ve bileşenlerinin standardize edilmesi ve bu standardizasyon sürecinde eril-merkezci bir politika izlenmesidir. Kuir perspektif, Neufert’in Yapı Tasarımı kitabındaki bu içeriklerin incelenmesinin yanı sıra çözüm-odaklı bakış açısını problematize edecek mimari yaklaşımların da eklenmesiyle ortaya çıkar. Mimari tasarım süreçlerinde ve mimar davranışlarında uygulanan normatif stratejiler, plan üzerinden tasarım yapma, tasarımın tek yöne doğru ilerleyen süreçlerden oluşması gibi konular etrafından problemler alanına çekilir.

Neufert’in tasarımı kolaylaştırmak ve insan için en doğrusunu ortaya koymak adına yaptığı yoğun standardizasyon vurgusunun mimarlığı ve tasarımı nasıl sınırlayabileceği de bir başka sorudur. Bu soruyu ele alırken ortaya koyduğum mekan ve donatı ölçeğindeki standardize mimari yaklaşımlar, benzer elemanların deneysel ve

spekülatif kullanımlarıyla birlikte düşünülebilir. Kuirleen tasarım olarak ifade ettiğim bu mimari yaklaşımlar, tasarımın bir bakış açısı meselesi olduğuna vurgu yapar. Bununla birlikte, standardizasyonun devamı olarak okunabilecek Neufert'in Yapı Tasarımı kitabındaki eril-merkezci normlar, mimarlığı belirli bir kullanıcı tipine kapatan ve diğer alternatif yaklaşımları tekiletiren bir yapıdadır. Kuirin getirdiği ikili düşüncenin bozumu fikriyle, merkezin kaydırılmasından ziyade merkezsizleme olarak ele aldığım alternatif mimari ve mekansal yaklaşımlar, tüm özneleri mimarlığın içine dahil ederek mimarlığın sınırlarını ve Neufert'in eril-merkezci yaklaşımını bulanıklatırmanın bir taktiği olarak okunabilir. Böylece Neufert'in uyguladığı çözüm-odaklı stratejiler farklı ölçeklerde ve bağlamalarda problemler alanına kaydırılarak kurulan iktidar ve normatif ilişkileri görünür kılar.

5. ÇIKIŞ

Sezgisel bir yönleniş ile başladığım bu araştırma ve öğrenme sürecinin sonunda, kuir perspektif kavramına dair anlamlı üretimlerin ortaya çıktığına inanıyorum. Mimarlığın çözüm-odaklı yapısına eleştirel bir bakış katmaya çalışırken, aynı zamanda kuir kavramının mimarlık içindeki konumlanmasını sorguladığım bu tez çalışmasında, yeni kuir konumlanmalarının önünü açmaya çalıştım. Pek tabii ki, kuir perspektif ve mimarlığın çözümle olan ilişkisi bambaşka kavramlarla ve temalarda tartışılabilirdi. Dolayısıyla iddiam odur ki, kuir perspektif tezin içinde de açıkladığım gibi post-kuir bir alana işaret ederek, tanımsız ve imgesiz haliyle potansiyel bir altlık / yöntem olarak okunabilir.

Tez boyunca kuir kavramı üzerine çalışırken özellikle dikkat ettiğim şey de, kullanımda bir kısıtlama ilişkisi kurmamaya çalışmak ve kuirin *ne idüğü belirsiz* haline sadık kalmaktı. Bununla birlikte tez çalışmasının kendisini ele alış şeklimde de bunu yanıstmaya çalıştım. Problemi ortaya koyan ve onun çözümüne dair bir takım bulgular ortaya koyarak sonlandırılan bir çalışmadan farklı olarak, kuir perspektife uygun olacak şekilde öznel bir yolculuğu ifade etmeye çalıştığım bir kurgulama içerisinde kalmayı denedim. Tezde bölümler arası kullandığım metinsel eşik mekanlarını da bu yolculuk içerisinde durup düşündüğüm potansiyel alanlar olarak ele almanın bir yolu olarak gördüm. Tezin yazım taktiğiyle beraber içerik olarak önem verdiğim tanımlayıcı olmayan kuir pozisyonlar, ikili düşünceden kaçan mimari yaklaşımlar ve alternatif ve problematik mimari *çözüm* önerileri bu kavramsal direnişi korumaya çalıştığım alanlar oldu. Nitekim, ele aldığım kavramlarla ve konularla bu mesafeyi koruduğumu düşünüyorum. Mimarlık içinde böyle bir kavramı tartışmak, kendi içinde bir takım tuzakları da beraberinde getiriyordu. Kuir gibi cinsiyet kuramından devşirilmiş bir kavram, mimari ölçekte hangi kavramlarla ilişki içine girecekti? Çoğu zaman gözlemlendiği gibi, böyle devşirme kavramlar dönüşüm sürecinde kendi değerini ve anlamını kaybeden bambaşka pozisyonlara sürüklenebiliyor. Özellikle

üzerinde durduğum mimarlıktaki tanımlayıcı *kuir mekan* kullanımları, bu sorunun tez içinde kritik bir yere işaret ettiğini anlamak için önemlidir.

Çözüm-odaklı mimarlık edimlerini araştırma boyunca yoğun olarak inceledim. Tez çalışmasında amaçladığım şey, hem kuramsal hem de pratik anlamda mimarlıktaki çözüm-odaklı yapıları problem tarafına kaydırmanın yollarını aramaktı. Özellikle muhalif bir ses olarak ortaya konan fikirlerdeki örtük çözüm arayışları, kendini apaçık sunan çözüm iddialarından çok daha derinlere işaret ediyordu. Dikkatimi çeken bir örnek olarak Cache ve Lynn'deki eleştirel ve *yenilikçi* formel yaklaşımların kimi yerlerde çözümler düzlemine düşmesi, araştırdığım konunun ne kadar girift bir yapıda olduğunu açığa çıkarıyordu. Dolayısıyla belki de *kuir* perspektif, tamamlanan / tamamlanabilecek bir süreci değil, sürekli oluşta kalmayı ve her seferinde bu filtrenin kullanılmasını gerektiriyor olabilirdi. Bu bakış açısıyla bir şeyin *kuir* perspektifle tamamen örtüştüğünü iddia etmek de şüpheli gözükebilir. Deleuze, virtüel ve edimsel kavramlarındaki ilişkilene süreçlerinde, kendi aralarındaki karşılıklı ve sonsuzca etkilenmeden bahseder. Butler'ın (2016, s.127) da *kuiri* “şimdiki zamanda asla tamamıyla sahip olunamayan, ama her zaman yeniden tertiplenebilen, bükülebilen, çarpıtılabilen” bir kavram olarak ifade etmesi bu fikri destekler niteliktedir. Benim iddiam da, problem ve çözüm arasındaki bu karşılıklı etkilenme sürecinin sonsuzca olduğu ve her hareketin yeni bir *kuir* perspektif okumasına tabi tutulabileceğidir.

Peki *kuir* perspektif dediğim şey basit bir ifadeyle nasıl algılanabilir? Az önce de ifade etmeye çalıştığım gibi, *kuir* perspektif kendi içinde tanımlanma ve sınırlanmanın olmadığı post-*kuir* bir gözlüktür. Benim tez boyunca yapmaya çalıştığım şey, bu gözlükle bakıldığında nasıl anlamlar üretebileceğimin çabasıdır. Mimarlık kuramı içindeki tartışmaların akabinde, tezin son bölümünde yer alan Neufert'in Yapı Tasarımı kitabı araştırması da, tüm bu açılanmışlığın üstüne *kuir* perspektife özgü bir çalışmayı nasıl yürütebileceğimin bir pratiğiydi. Bu pratiği yürütürken Neufert'in Yapı Tasarımı kitabıyla karşılıklı olarak ele aldığım örnekler, *kuir* perspektife dair bir anlam üretebilecek ve Yapı Tasarımı kitabını referans noktası almayan çalışmalardan seçilmiştir. Böylece yapmaya çalıştığım şey tıpkı *kuir* kavramının muğlak ve sınırsız yapısı gibi *kuir* perspektifin de, belirli bir alana, düşünceye ve disipline yerleşmektense olabildiğince yayılabilirliğini test edip anlamını genişletmek ve tanımlanma ihtimalini de bu oranda ortadan kaldırmaktı. Aynı zamanda formel bir ilişkilenemenin altını oyarak aşkınsal amprist bir *kuir* ilişkiselliği devreye sokabilmektir. Ele aldığım bu

örnekler üzerinden merkezsizleşmiş, çözümünden probleme kaymış ve işlevselliği bozuma uğramış bir mimari pratik fikrinin Neufert'in Yapı Tasarımı kitabı karşısında ortaya koyulması, kuir perspektifin çözümle kurduğu ilişkiyi görünür kılması açısından önemli durmaktadır.

Sonuç olarak, kuir perspektif kendi kavramsal örüntüsünü çözüm/problem ilişkisi içerisinde ortaya koyduğunda, nüfuz ettiği şeyi kendi problemler alanına çeker. Mimarlık edimlerinin yanı sıra tüm edimlere kendi problematik bakışını dayatarak onları bozar ve ezbelenmiş çözümlerden arındırılmış, kullanışsız bir hale getirir. Kuir perspektif ele aldığı konuya hakim olmak ve ona kendi sözünü söyletmek amacını taşımayan bir şablondan ibaret olduğu için, sadece ortaya çıkardığı anlam ve ilişkiler arasındaki karşılaşmaları görünür kılar. Değişip, dönüşebilir taktiklerle ve kavramlarla dolu olduğu için önceden tahmin edilemez ve önlem alınamaz haliyle tüm iktidar odakları için tehdit unsuru varlığını korur. Güncel mimarlık tartışmalarında bu perspektifle hareket etmek hem hakim/evrensel bakış açısının tuzaklarına düşmemenin hem de iktidarların gizli kalmış söylemlerinin ve ilişkilerinin görünür kılınması açısından bir potansiyel alan sunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Agrest, D.** (1977). Design versus non-design. *Communications*, 27(1), 31-65.
- Aristoteles.** (1985) *Metafizik*. (A. Arslan, Çev.). Bornova, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Artun, A.** (2019). *Bakış Açısı, Perspektif ve Öznenin Oluşumu (Ulus Baker Okumaları)*. Erişim Tarihi: Temmuz 27, 2020, Erişim Adresi: <https://www.e-skop.com/skopbulten/bakis-acisi-perspektif-ve-oznenin-olusumu-ulus-baker-okumalari/4348>
- Baker, U.** (2014). *Sanat ve Arzu* (T. Açık, Ed.). İstanbul: İletişim.
- Barrett, A.** (2017). Noncon Form. *Log*, (41), 141-144. Erişim Tarihi: Temmuz 2, 2020, Erişim Adresi: www.jstor.org/stable/26323729
- Baydar, G.** (2006). Beyond Lack and Excess: Other Architectures/Other Landscapes. *Journal of Architectural Education*. 54(1). 20 - 27.
- Baydar, G., ve Altinyıldız, N.** (2019). *Mimarlığın Eşiğinde*. Erişim Tarihi: Haziran 16, 2020, Erişim Adresi: <https://www.e-skop.com/skopbulten/mimarligin-esiginde/5480>
- Baydar, G. & Altinyıldız, N.** (2002). Speaking (of) Architecture. *International Journal of Art & Design Education*. 21. 146 - 153.
- Betsky, A.** (1997). *Queer Space: Architecture and Same-sex Desire*. New York: William Morrow and Company.
- Bonnevier, K.** (2007). *Behind straight curtains: Towards a queer feminist theory of architecture*. Stockholm: School of Architecture, Royal Institute of Technology.
- Butler, J.** (2018). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, J.** (2014). *Bela Bedenler*. (C.Çakırlar ve Z.Talay, Çev.) İstanbul: Pinhan.
- Butler, J.** (2016). Kritik Queer. (S.Yardımcı ve Ö.Güçlü Ed.), *Queer Tahayyül*. 121-148. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Cache, B.** (1998). *Earth moves: the furnishing of territories*. (A. Boyman, Çev., M. Speaks, Ed.). Cambridge Mass.: The MIT Press.
- Colebrook, C.** (2014). Ne Kadar Queer'leşebilirsiniz? Teori, Normallik ve Normatiflik. *KaosQueer+*, 2(1), 23-52.
- Colomina, B., & Wigley, M.** (2016). *are we human?: notes on an archaeology of design*. Zürich: Lars Müller.

- Corbusier, L.** (2011). *Modulor: Mimarlıkta ve Mekanikte Evrensel Olarak Uygulanabilir, İnsan Ölçeğinde Bir Armonik Ölçü Üzerine Deneme* (A. U. Kılıç, Çev.). İstanbul: YEM.
- Henderson, S.** (1996) A revolution in the woman's sphere: Grete Lihotzky and the Frankfurt kitchen. (Coleman, D. Ve diğerleri , Ed.). *Architecture and feminisme*. (ss.221-247) New York, NY: Princeton Architectural Press.
- Deleuze, G.** (2015). *Anlamanın Mantığı*. (H. Yücefer, Çev.). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, G.** (2014). *Bergsonculuk*. (H. Yücefer, Çev.). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Deleuze, G.** (2017). *Fark ve Tekrar*. (P. B. Yalım & E. Koyuncu, Çev.). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, G.** (2009) *İssız Ada Ve Diğer Metinler: Metinler ve Söyleşiler 1953-1974*. (F. Taylan & H. Yücefer, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Dovey, K.** (2013). Assembling Architecture. (H. Frichot & S. Loo Ed.), *Deleuze and architecture*. 131-148. Edinburgh: EUP.
- Eisenman, P.** (1999) *Diagram Diaries*. London: Thames and Hudson.
- Erkmen, A., & Erdemci, F.** (2011). *Plan B: 54. Uluslararası Sanat sergisi, Venedik bienali, 4 Haziran - 27 Kasım 2011*. İstanbul: YKY
- Foucault, M.** (2017). *Cinselliğin Tarihi*. (Tanrıöver H., Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Garrity, J.** (2007). Mapping Queer Space. *English Language Notes*, 45(2), 1-10. Kuzey Karolina : Duke University Press
- Graaf, R. de.** (2017, Ekim 30). Neufert: The Exceptional Pursuit of the Norm. Erişim Tarihi: Haziran 16, Erişim Adresi: <https://www.archdaily.com/881889/neufert-the-exceptional-pursuit-of-the-norm>
- Giffney, N., & Hird, M. J.** (2016). Introduction: Queering the non/human. (N. Giffney & M. J. Hird Ed.), *Queering the non/human*. 1-16. London: Routledge.
- Grosz, E.** (2011). *Volatile Bodies toward a Corporeal Feminism*. Bloomington: Indiana Univ. Press.
- Gorny, R. & Heuvel, D.** (2017). New Figurations in Architecture Theory: From Queer Performance to Becoming Trans. *FOOTPRINT*, 1-10
- Hardt, M., & Negri, A.** (2011). *Ortak zenginlik*. (Yıldırım E., Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Harris, P.** (2005). To See with the Mind and Think through the Eye: Deleuze, Folding Architecture, and Simon Rodia's Watts Towers. (Buchanan I. & Lambert G. Ed.), *Deleuze and Space* (pp. 36-60). Edinburgh: Edinburgh University Press. Erişim Tarihi: April 11, 2020, Erişim Adresi : www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctt1r2c49.6
- Jagose, A.** (2017) *Queer Teori Bir Giriş*. (Toprak A., Çev.) İstanbul: Notabene Yayınları.

- Halperin, D.** (1997). *Saint Foucault: Towards a gay hagiography*. New York, NY: Oxford University Press.
- Kiesler, F.** (2014). Modern Mimarlıkta Sözcük-İşlevselcilik. (N. A. Artun Ed.), *Sürrealizm / Mimarlık: Mekân Sanatı*. 499-511. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kolb, J., & Betsky, A.** (2017). The End of Queer Space? *Log*, (41), 85-88. Erişim Tarihi: Temmuz 2, 2020, Erişim Adresi: www.jstor.org/stable/26323721
- Lavin, S.** (2011). *Kissing architecture*. Princeton: Princeton University Press.
- Lynn, G.** (1999). *Animate form*. New York, NY: Princeton Architectural Press.
- Lynn, G.** (1993). *Folding in architecture*. Chichester: Wiley-Academy.
- Lynn, G., Reiser, J. & Umemoto, N.** (1995). Computer Animisms (Two Designs for the Cardiff Bay Opera House). *Assemblage*, (26), 27-37.
- McCormack, B.** (2009). The Problem with Problem Solving. *Issues in Integrative Studies*, 27, 17-34.
- Neufert, E.** (1936). *Bau-Entwurfslehre*. Berlin: Bauwelt-Verl.
- Neufert, E.** (1965). *Bauordnungslehre: Handbuch für rationelles bauen nach gegeltem*. Mass. Wiesbaden: Bauverlag.
- Neufert, E., Neufert, P., & Kister, J.** (2014). *Yapı Tasarımı*. İstanbul: YEM.
- Parmenides.** (2015). *Doğa Hakkında*. (Y. Sev, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Queer space: June 18-July 30, 1994.** (1994). New York, NY: StoreFront.
- Rawes, P.** (2017). *Mimarlar için Irigaray*. (A. U. Kılıç, Çev.) İstanbul: YEM.
- Ruffolo, D. V.** (2015). Post-Queer Değerlendirmeler. *KaosQueer+*, 2(2), 6-15. Ankara: Notabene Yayınları
- Foucault, M.** (1988) *Michel Foucault: politics, philosophy, culture: interviews and other writings 1977-1984*. (Sheridan, A. & Kritzman, L. D. Ed.). New York: Routledge.
- Smith D.W.** (2006). 'Axiomatics and Problematics as Two Modes of Formalisation: Deleuze's Epistemology of Mathematics'. (Duffy, S. Ed.). *Virtual Mathematics: The Logic of Difference*. Manchester: Clinamen Press.
- Smitheram, Jan.** (2011). Spatial Performativity/Spatial Performance. *Architectural Theory Review*. 16. 55-69.
- Sönmez, N. O., & Keskin, O.** (2017, Mart 28). Yarışmalara Katılacaklar İçin Şema Rehberi. Erişim Tarihi: Temmuz 02, 2020, Erişim Adresi: <https://www.arkitera.com/gorus/yarismalara-katilacaklar-icin-sema-rehberi/>
- Stavrides, S.** (2016). *Müşterek Mekan*. (Saraçoğlu C., Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Şentürk, L.** (2011). *Le Corbusier: Modüller'in Bedeni Modern Mimarlıkta Hegemonik Erişimin Eleştirisi*. İstanbul: Altıkkırkbeş Yayın.
- Wasser, A.** (2017). How Do We Recognise Problems?. *Deleuze Studies*. 11. 48-67.

- Williams, J.** (2000). 'Deleuze's Ontology and Creativity: Becoming in Architecture'. *Pli: The Warwick Journal of Philosophy*. 9, 200-219.
- Wittig, M.** (2013) *Straight Düşünce*. (L. Darıcıoğlu & P. Büyüktaş Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- White, R.** (2014). *Gilles Deleuze and the project of architecture: an expressionist design-research methodology*. (Doktora Tezi) Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/295855986_Gilles_Deleuze_and_the_Project_of_Architecture_An_Expressionist_Design-Research_Methodology
- Vossoughian, N.** (2014). Standardization Reconsidered: Normierung in and after Ernst Neufert's Bauentwurfslehre (1936). *Grey Room*, 54, 34-55.
- Yardımcı, S.** (2014). Queer veya Yöntemde Devrim. *KaosQueer+* , 2(1), 74-82. Ankara: Notabene Yayınları
- Yardımcı, S.** (2012, Mayıs 18). *Ne O! Ne Bu! Ne Şu! Queer Kuramı ve Kimliksizleşme*. Erişim Tarihi: 16 Haziran 2020, Erişim Adresi: <https://www.e-skop.com/print.aspx?PageID=749>
- Zöllner, F.** (2014). Anthropomorphism: From Vitruvius to Neufert, from Human Measurement to the Module of Fascism. (Wagner K & Cepl J. Ed.). *Images of the body in architecture*. 47-75. Tübingen: Ernst Wasmuth Verlag
- Url-1** Borioli, L. D., Ladha, H., & Rodriguez, M. (2020, Mart 13). El Muro Rosa de Trump. Erişim Tarihi: Haziran 16, 2020, <<https://e314.mx/portfolio/muro-trump-prison-wall/>>
- Url-2** Jeremy Deller. (n.d.). Erişim Tarihi: Temmuz 03, 2020, <<https://www.jeremydeller.org/BatsHouse/BatsHouse.php>>
- Url-3** Picht, J. (n.d.). How to spend the perfect day in Flatiron, NYC. Erişim Tarihi: Temmuz 03, 2020, <<https://www.timeout.com/newyork/things-to-do/perfect-day-in-flatiron-new-york>>
- Url-4** Oddviz collective. (n.d.). Erişim Tarihi: Temmuz 03, 2020, <<https://www.oddviz.com/>>
- Url-5** Queer Space. (1994). Erişim Tarihi: Temmuz 02, 2020, <<http://storefrontnews.org/archive/queer-space/>>
- Url-6** Ravenscroft, T. (2020, May 15). IKEA designs forts for children in lockdown. Erişim Tarihi: Mayıs 22, 2020, <<https://www.dezeen.com/2020/05/15/ikea-forts-children-lockdown-coronavirus/>>
- Url-7** Why Do Doors In Some Countries Open Outwards? (2019, Mart 13). Erişim Tarihi: Temmuz 02, 2020, <<https://www.doorstop.com.au/blog/why-do-doors-some-countries-open-outwards>>
- Url-8** Erişim Tarihi: Temmuz 03, 2020 <<http://www.planb-venicebiennale.com/giris.asp#>>

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Armağan GÜLHAŞ
Doğum Tarihi ve Yeri : 17.01.1991 / Malatya
E-posta : armagan.gulhas@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2017, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2019'dan itibaren İstanbul Kültür Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.
- 2017-2018 yılları arasında Urban Jobs'ta iç mimar olarak çalışmıştır.

DİĞER YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- **Gülhaş, A.** 2019. Queering the Formal Architecture. *7th International Conference on Gender Studies: Gender, Space & Place and Culture*, October 10-12, 2019, Gazimağusa, KKTC.
- **Gülhaş, A.** 2019. Kadın-oluşun Mekansal Potansiyelleri. *Kadın, Tasarım ve Mekan Ulusal Sempozyumu*, Mart 8-9, 2019, İstanbul, Türkiye.